

# ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

## XVII-то обикновено Народно събрание.

Първа извънредна сесия.

LXXXI заседание, четвъртъкъ, 17 юлий 1914 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. д-ръ И. Момчиловъ, въ 3 ч. 50 м. слѣдъ пладне)

**Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ:** Г. секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

**Секретарь д-ръ Ф. Симеоновъ:** (Чете списъка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Захарий Ангеловъ, Недѣлко Атанасовъ, Никола Атанасовъ, Иванъ Багаровъ, Цанко Бакаловъ, Христо Божики, Константинъ Возвелиевъ, Милко Вечевъ, Саббо Георгиевъ, д-ръ Стоянъ Даневъ, Василъ Димчевъ, Димитъръ Драгиевъ, Дамянъ Лихарски, Григоръ Маджунковъ, Александъръ Механджийски, Георги Миневъ, Данаилъ Моновъ, Адамъ Нейчевъ, Стефанъ Паприковъ, Тодоръ Петровъ, Димитъръ Поповъ, Христо Радойковъ, Илия Стоевъ, д-ръ Димитъръ Тодоровъ, Константинъ Торлаковъ, Теню Узуновъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, Хашимъ бей, Никола Хитровъ, д-ръ Андрѣй Ходжовъ, Хюсни Хусеиновъ, Асѣнъ Цанковъ, Стоянъ Шиваровъ и х. Махмудъ Шукриевъ)

**Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ:** Отъ 245 души народни прѣдставители отсѣдствуватъ 34. Има налице 211, значи засѣданието може да бѣде обявено за открито.

Прѣседателството съобщава на Народното събрание, че бургазкиятъ народенъ прѣдставителъ г. д-ръ Фоти Симеоновъ е искалъ 3-дневенъ отпускъ и му е разрѣшенъ.

Провадийскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Атанасъ Черневъ е искалъ 6-дневенъ отпускъ отъ 11 до 16 юлий включително и му е разрѣшенъ.

Постъпили сж: отъ Министерството на финанситѣ законопроектъ за изплащане на реквизицията.

Отъ Министерството на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ:

Законопроектъ за разглеждане и разрѣшаване отъ единъ арбитраженъ сѣдъ възникналитѣ между държавата и главнитѣ прѣдприятия: Търново—Тръвна—Борушица, Борушица—Тулово—Стара-Загора, Церова-ливада—Габрово, Левски—Свищовъ, Радомиръ—Кюстендиль—турската граница, Девня—Добричъ, Мездра—Враца—Видинъ и прѣдприемача

на русенското пристанище спорове досѣжно тѣлкуването и изпълнението на взаимнитѣ задължения, установени въ договоритѣ имъ;

Законопроектъ за продължение на желѣзнопътната линия Ясенъ—Сомовитѣ до Никополю;

Законопроектъ за разрѣшение на Министерството на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ да извърши извѣстни постройки и доставки за черноморскитѣ пристанища. Тѣзи законопроекти ще бѣдатъ раздѣдени на г. г. народнитѣ прѣдставители и поставени на дневенъ редъ.

Снощи при закриване на засѣданието постѣпи протестъ отъ земледѣлската парламентарна група; (Чете) „Земледѣлската парламентарна група най-енергично протестира противъ този начинъ на гласуване на бюджетитѣ, по който бѣ приетъ прѣди малко военниятъ бюджетъ. Тя намира, че съ това не само се нарушава конституцията, но се и пакости на отечеството, като въ тѣзи критически моменти съвѣтъмъ безосновно се хвърли сѣнката на раздора между разнитѣ политически течения.“

Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Василъ Коларовъ.

**В. Коларовъ:** По поводъ начина, по който се гласува военниятъ бюджетъ, азъ ще прочета слѣдния протестъ отъ страна на парламентарната група на работническата социалъ-демократическа партия: (Чете) „Вчера, 16 юлий т. г., биде сложенъ на дневенъ редъ въ Народното събрание докладътъ на комисията върху бюджетопроекта на Военното министерство.

„Докато докладчикътъ четѣше гл. I отъ бюджетопроекта, прѣседателствуващиятъ г. д-ръ Момчиловъ обяви на желающитѣ да говорятъ, да се записватъ наврѣме и веднага седемъ оратори поискаха думата и бидоха записани, между които и ораторътъ на групата на работническата социалъ-демократическа партия, народниятъ прѣдставителъ Георги Кирковъ.

„Слѣдъ прочитането гл. I отъ бюджетопроекта, думата биде дадена на първия записанъ ораторъ, народниятъ прѣдставителъ Йорданъ Йоновъ, който вмѣсто да говори по бюджета, прѣдложи бюджетото-

проектът да се гласува с акламация. Председателствуваният г. д-ръ Момчиловъ, безъ да обръща внимание на протеститъ на крайната лѣвица противъ подобно предложение и безъ да даде думата на записанитъ оратори нито по това предложение, нито по самия бюджетпроектъ, постави послѣдния на гласуване изцѣло — даже безъ да е прочетенъ цѣлъ, безъ да сж докладвани измѣненіята, направени въ бюджетарната комисия — и обяви, че билъ приетъ съ мнозинство.

„Парламентарната група на работническата социалъ-демократическа партия счита дѣйствиата на председателството и на правителственото мнозинство по гласуването на военния бюджетъ за парламентаренъ скандалъ, като флагрантно нарушаващи постановленията на конституцията (чл. 121) и на правилника за вътрѣшния редъ (чл. чл. 38, 39 и 40) и високо протестира противъ тѣхъ.

„Въ критическото врѣме, което прѣкарва страната, правителството е длъжно да се вслуша въ гласа на народното прѣдставителство, и Народното събрание трѣбва да посме въ рѣшитѣ си върховното ръководство на политиката на страната. Въместо това, правителството отказва да даде обяснение за своята политика въ тия критически за Балканитѣ дни и дори не постави на дневенъ редъ отправената му отъ парламентарната група на работническата социалъ-демократическа партия интерпелация върху положението, създадено отъ австро-сръбския конфликтъ“.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Само тукъ не сте правъ: правителството не е отказало да даде обяснения.

**В. Коларовъ:** „Само една политика на реваншъ и на завоюване се бои отъ публичността и отъ народния контролъ. Правителството, което утрѣ може да апелира къмъ народа за ~~католически~~ хвърля едно дръзко прѣдизвикателъ гарекитѣ работници и граждани, потъпква правото на тѣхнитѣ прѣкажатъ думата си по сѣдбоносния въпрос и да протестираатъ противъ за нацията политика.

„Парламентарната група на работническата социалъ-демократическа партия протестира противъ диктаторството и узурпацията, прѣдупрѣждава правителствено парламентарно мнозинство за гибелствия, които тѣ могатъ да иматъ, работническата класа въ България и енергично противъ диктатурата и пъката на безумия и авантюри, които костуваха на българския народъ еднотастрофа“. (Ръкоплѣскано отъ кра

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Нѣмахте** основание да нападате правдаже не зная какво сте гласували си събрание си гласува.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** г. Кръстю Пастуховъ.

**К. Пастуховъ:** Г. г. народни прѣдставители! Още снощи, когато се вдигахте засѣданieto, отъ името на нашата група се отправи протестъ, както къмъ бюрото, тъй сжко и къмъ мнозинството, което се съгласи да приеме съ акламация бюджетпроекта на Военното министерство, докладванъ не изцѣло, а само една глава, при протеститѣ на една значителна частъ отъ народното прѣдставителство. Ние смѣтаме, че въ случая нѣма акламация, а има узурпиране и посѣгане на правата на народния прѣдставителъ.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Моля Ви се, г. Пастуховъ.

**К. Пастуховъ:** Ние смѣтаме, г. г. народни прѣдставители, че когато народното прѣдставителство или една частъ отъ него иска да се изпълнятъ постановленията на правилника и на конституцията, чл. 121, споредъ който бюджетътъ се приема статия по статия, нито прѣседателството, нито мнозинството, нито никоя друга властъ могатъ да отнематъ правото на народния прѣдставителъ да говори по бюджетпроекта и да иска да се разглежда той статия по статия.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Моля Ви се, прочетете си протеста.

**К. Пастуховъ:** Ако се върши противното, то означава, че народното прѣдставителство разрѣшава въпроси отъ конституционенъ характеръ чрѣзъ едно вдигане на ръка и че чрѣзъ това се върши едно флагрантно нарушение както на основния законъ, тъй и на правилника, който е вътрѣшната конституция на парламента. Ето защо, ние, наредъ съ протестирането, искаме, настояваме прѣседателството да изправи сторената отъ него грѣшка и да пристѣпимъ къмъ разглеждане бюджетпроекта на Военното министерство тъй, както повелива правилникътъ и конституцията, защото нечуванъ скандалъ ще бѣде да се докладва само една глава и да се иска да се приеме цѣлиятъ бюджетпроектъ съ акламация, защото, най-послѣ, бюджетпроектътъ не е приетъ съ акламация, а е приетъ при протеститѣ на една значителна частъ отъ Народното събрание, слѣдователно, не е имало редовно гласуване. Прѣседателството, което е натоварено да бди за приложението на вътрѣшния правилникъ и да иска да се изпълнява той всекога, когато пожелае народното прѣдставителство, е длъжно да изпълни постановленията на правилника и да счете за нещастующъ вчерашниятъ ютъ, като неправилно или по погрѣшка станалъ, както то това заблагодаримъ. Г-да! Много далече не отидемъ, ако ние усвоимъ тази практика на произволъ, чрѣзъ акламация, чрѣзъ узурпиране правата на народния прѣдставителъ, да гласуваме бюджетпроектитѣ или отдѣлни законопроекти. Съ акламация могатъ да се гласуватъ бюджетпроекти само въ такъвъ случай, когато народното прѣдставителство не иска думата, когато народното прѣдставителство въ всички свои части е съгласно съ прѣдложенитѣ бюджетпроекти. Ето защо, парламентарната група на работническата социалъ-демократическа партия (обединена) протестира най-енергично противъ флагрантното нарушение на правилника и на конституцията, задѣто прѣседателството не ни даде умата да се изкажемъ по най-важния бюджетпроектъ на Министерството на войната, което полѣща най-голѣми суми отъ държавния бюджетъ и т. тона отне възможността на парламента да упражни своето право на върховенъ законодатель, светено му отъ конституцията. Протестира така сжко и противъ правителството, което съ своето държане създава най-грубото нахърнение на парламентаризма въ страната.

Не чувствувате ли, г. г. народни прѣдставители, че би било една голѣма подигравка за парламента, когато прѣседателството обяви на г. г. ораторитѣ отъ различнитѣ парламентарни групи да се запишатъ да взематъ думата, защото, който не се запише наврѣме, нѣма да му се даде думата, това прѣседателство да си позволява свободата да даде само на единъ народенъ прѣдставител думата и да отнеме тая дума на всички други народни прѣдставители, да не могатъ да се изкажатъ. Никой народенъ прѣдставителъ, билъ той прѣдствителъ на болшинството,

билъ той наразителъ на своето собствено мѣстѣ, нѣма привилегия въ Народното събрание. Вие, ако искахте да не се пристѣпва къмъ разискване на бюджетопроекта, трѣбваше да обявите, че щомъ е за Военното министерство, никой нѣма думата, погавяваме правилника, погавяваме конституцията, а не да обявявате: имате думата, и слѣдъ това да казвате: никой нѣма думата. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, най-накрай азъ апелирамъ пакъ къмъ всички ви, особено къмъ тѣзи, които не сж съгласни съ този начинъ на процедуране, дружно да протестираме и да изискаме отъ прѣдседателството да пристѣпимъ къмъ разискването на бюджетопроекта, за да се изпълни повелението и на конституцията, и на правилника, защото само тѣй ще се затвърди парламентаризмътъ. (Ръкоплѣскане отъ лѣвия центъръ и крайната лѣвица)

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има думата г. Коста Сидеровъ.

**К. Сидеровъ:** Г-да! Вие всички помните, че когато бѣше поставенъ на разглеждане законопроектътъ за заема, ние получихме най-много обвинения отъ вапа страна: защо опозицията не взела участие въ дебатътъ, защо не се разисквала финансовата политика и въобще политиката на правителството. Сега ние ви каваме пакъ да дойдете да ни обвините и за сношното наше държане. Макаръ това, което стана тогава по заема, никому прѣзъ главата да не е минавало или да не се е организирано тѣй, както се разви тукъ въ засѣданието, ние, като се познаваме съ васъ отъ дълги години, знаемъ съ какви хора имаме работа.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Моли Ви се, г. Сидеровъ.

**К. Сидеровъ:** Както бѣхте се организирали да дѣйствувате по въпроса за заема и както го свършихте, вие извършихте скандалъ небивалъ досега въ България. Ние отхвърляме всички обвинения за държането на опозицията по въпроса за заема.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** На миналото не се повръщайте. Моля, прочетете си протеста.

**К. Сидеровъ:** Азъ виждамъ отсега, че сте стѣснили съ пѣколко сантиметра трибуната, за да може въ бѣдѣщо — това сж нѣкакви ваши проекти — пѣкакъв докладчикъ да прочете други работи.

**К. Пастуховъ:** Не само да ги прочете, но и да се гласуватъ.

**И. Йоновъ:** Ти не си народенъ прѣдставителъ. Твоитѣ другири ти казаха, че не си избранъ. Вземи актъ отъ манифеста на трѣвненскитѣ социалисти. Ей Габровски чака; отстѣпи на човѣка мѣстото.

**К. Сидеровъ:** Ние съ васъ, казахъ ви, се познаваме отъ дълги години. Това, което вие извършихте снощи, е още единъ скандалъ пакъ небивалъ въ българския парламентъ, небивалъ и другагѣ, доколкото моятъ свѣдѣния се простиратъ.

**П. Генадиевъ:** Човѣкъ на скандалитѣ, само за скандали приказва.

**К. Сидеровъ:** Такива сж Вашитѣ патриотарски, отечествоопасителски смѣтки, че вие пакъ говорите за нѣкакви моменти, които прѣживява страната, че вие говорите за величието на България, и когато почнете да я павите, запавате най-напрѣдъ своитѣ

джобове съ свѣрхемѣтни кредити и бюджети, и когато оберете България, тогава ви дохажда наумъ, че трѣбва да защищавате България.

**П. Генадиевъ:** Г. прѣдседателю! Защо допускате да приказва такива нѣща?

**К. Сидеровъ:** Съвършено се лѣжете, г-да, че сте постигнали цѣльта, който гонѣхте. Азъ не желая тукъ да се простирамъ, защото трѣбва да прѣмѣлчимъ, както казватъ нѣкои, че вие правите политика съ това, че вие правите това и това, за да се чуе и знае. Но вие знаете ли, че извършихте другъ скандалъ, много по-лошъ? Азъ се въздържамъ по-нататѣкъ да не говоря, за това, защото мнозина отъ васъ знаятъ, че когато такова гласуване съ акламация се подема отъ единъ парламентъ, то се организира, то се урежда по-рано така, щото нито единъ да нѣма да говори, а не така, както бѣше изненадана опозицията — никой не знае, а вие само надѣсно сте се организирали.

**П. Даскаловъ:** Ако имаше французка опозиция, тогава щѣше да мълчи.

**К. Сидеровъ:** Нашата група не може да не протестира противъ това посягателство върху волята на народния прѣдставителъ, върху правилника и конституцията. Вие това много добръ знаете, само че мигате, когато вашитѣ интереси ви диктуватъ инакъ. Ние настояваме бюджетътъ на Военното министерство да бѣде подложенъ на разискване. Вие ако смѣтате, че този бюджетъ е приетъ съ акламация, че това е въ реда на нѣщата и че тѣй трѣбва да стане, азъ ви питамъ: когато на второ четене бюджетътъ се приема глава по глава, споредъ васъ, а не параграфъ по параграфъ, както поддържахме ние, всичкитѣ глави отъ бюджетопроекта на Министерството на войната докладваха ли се отъ г. докладчика?

**И. Йоновъ:** Цѣлиятъ бюджетъ се докладва.

**К. Сидеровъ:** Нека стане г. докладчикътъ да каже, нека каже и г. прѣдседателътъ, който прѣдседателствуваше снощи, цѣлиятъ бюджетъ докладваха ли е, и тогава да става дума, че сте го акламирали. Е добръ, вие докладвахте само една глава, само заплатитѣ на личния съставъ. Мислите ли, че има разискване по военния бюджетъ, по-големата и по-важната частъ — организацията на армията? Такъв докладъ не е ставалъ и не може и дума да става, че съ акламация или по какъвъ да е другъ начинъ сте го гласували. Това е, пакъ повтарямъ да ви кажа, небивалъ скандалъ. Азъ протестирамъ и ходатайствувамъ да подложимъ бюджетътъ на Министерството на войната на ново разглеждане, на ново дебатиране, защото и самъ прѣдседателствующия г. Момчиловъ снощи е призналъ, че е извършилъ едно некрасиво дѣло съ полагането на гласуване бюджета на Военното министерство.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Не е вѣрно, г. Сидеровъ.

**К. Сидеровъ:** Не зная да-ли е вѣрно, но има хора, прѣдъ които сте казали, че съ полагането на гласуване бюджета на Военното министерство сте извършили прекрасна работа.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Когато не знаете, не трѣбва да твърдите нѣщо.

**К. Пастуховъ:** Вие записахте ораторитѣ,

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Азъ положихъ на гласуване „които приематъ военния бюджетъ“. За да положатъ на гласуване бюджета, трѣбва да бѣде докладванъ.

**В. Коларовъ:** Само гл. I се докладва.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Цѣлиятъ е докладванъ, затова го положихъ на гласуване.

**С. Костурковъ:** Кой правилникъ ви позволява това?

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Правилникътъ на болшинството.

**К. Пастуховъ:** Правилникътъ се измѣнява по писмено прѣдложение, което се гласува.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Продѣлжайте, г. Сидеровъ.

**К. Сидеровъ:** Каква прекрасна работа е извършилъ г. прѣседателствующиятъ, г. Благосвъ ще каже, защото на него го е казалъ вѣнъ. Това ще кажатъ и други г. г. народни прѣдставители, че е вѣрно. Нека г. д-ръ Момчиловъ ми каже сега, че това не е вѣрно. Г. Благосвъ знае това и азъ съмъ сигуренъ, че той ще го каже — разчитамъ на неговата старческа брада.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Тукъ не е мирово сѣдилище да призовавате свидѣтели. Азъ Ви питамъ, свършихте ли?

**К. Сидеровъ:** За мене е важенъ единъ другъ фактъ. Когато снощи стана тази суматоха, когато въ тази мѣтна вода поискаха да ловятъ риба, мнозина отъ дѣсницата казаха: „Та ние, брате, не знаехме; тази работа е Йоновска работа; ние даже не сме гласували“.

**Отъ дѣсницата:** Не е вѣрно.

**И. Йоновъ:** Това е българска работа, а не е Йоновска. Не те е срамъ!

**К. Сидеровъ:** Г. Георгиевъ, г. Калчовъ, г. Черневъ ще кажатъ това.

**И. Йоновъ:** Това бѣше по общо желание на всички. Но вие всѣкога сте били такива мръсени.

**К. Сидеровъ:** Снощи 20 души протестираха.

**И. Йоновъ:** Ако бѣше руско комюнигѣ, щѣхте и двѣтъ рѣцѣ да вдигнете, но защото е българскиятъ воененъ бюджетъ, вие се обявявате противъ него. Безсрамници!

**К. Сидеровъ:** Вие не сте се сговорили да гласувате и затуй между васъ даже имаше противници на това гласуване. Нека станатъ правн всички оѣзи отъ васъ, които не сж гласували, за да видимъ, кои сте противниците; но нѣма нито единъ да стане. А снощи какво бѣше това крѣкане. Ако г. Калчовъ е тукъ, азъ апелирамъ къмъ него да стане да каже, защото тази сутринъ той призна прѣдъ мене, че 10 души най-малко не сж гласували. Това той призна и прѣдъ други.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Г. Сидеровъ! Прочетете си протеста.

**К. Сидеровъ:** Но г. Калчовъ сжщо така мълчи. Нѣдѣйте тогава само да продавате салтанатъ, като мом-

четата, които продаватъ лимонада или вѣстници, но станете и доблестно кажете, че протестираме; ако се не мръднете, значи, че сте страхливци. Ние мислимъ, че това е работа само на Йопова, иначе, ще констатираме, че вие сте жалки орѣдия на Йордана Йоповъ.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Нѣдѣйте бекърбява народното прѣдставителство. Има думата г. Михаилъ Такевъ.

**М. Такевъ:** Г. г. народни прѣдставители! Вѣрна на своята традиционна политика: никога не само да не прѣчи на българското правителство, когато то има за задача да извади страната отъ труднитѣ обстоятелства, които прѣживява, демократическата партия и сега, прѣдъ видъ на вѣрмената, които прѣживяваме, не само нѣма намѣрение, но нѣмаше и нѣма да има намѣрение да прѣчи въ що и да е на правителството да изпълни своя дългъ къмъ отечественитѣ интереси. Ти би му дала всичкото свое съдѣйствие и сега, при едно, обаче, условие: основниятъ законъ на страната всѣкога да се съблюдава. Конституцията не може да бѣде парашавана прѣдъ видъ на никакви изключителни вѣрмена, освѣнъ по начина, прѣдвиденъ въ самия нейнъ текстъ. Като е тъй, демократическата партия се присѣдинява къмъ протеста на останалитѣ опозиционни парламентарни групи, затова, защото флагрантно бѣше нарушена нашата конституция по отношение на гласуването на военния бюджетъ, и тя счита, че въ сношното заседание на камарата вотъ на военния бюджетъ, съгласно конституцията, не стана.

**И. Йоновъ:** Затова, защото не го прѣдложи г. Григоръ Василевъ.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има думата г. Атанасъ Буровъ.

**А. Буровъ:** Г. г. народни прѣдставители! Отъ името на групата, къмъ която имамъ честта да принадлежа, азъ се присѣдинявамъ къмъ протеститѣ на другитѣ опозиционни групи, . . .

**И. Йоновъ:** И къмъ пушкитѣ отъ Виена — нѣдѣйте забрава!

**А. Буровъ:** . . . че нѣма никакво положение въ държавата, при което тази държава да има интересъ отъ нарушение на конституцията, а че, напротивъ, колкото положението е по-критическо, толкова повече се налага пазенето и зачитането на тази конституция. На второ мѣсто, ние смѣтаме, че манифестацията отъ страна на болшинството снощи е нецѣлесобразна и самитѣ дебати, които ставатъ сега, доказватъ нейната нецѣлесобразностъ.

**А. Станчовъ:** Защо го правите?

**А. Буровъ:** На трето мѣсто, ние смѣтаме, че тѣкмо сегашнитѣ вѣрмена и условия, които прѣживяваме, налагатъ, прѣзъ почитане на законитѣ, на правилницитѣ, на конституцията и на правата на меньшествата, да се пазатъ пълна хармония между всичките фактори въ управлението и между всички партии.

**И. Йоновъ:** Колкото вие пазихте.

**А. Буровъ:** Слѣдователно, и отъ тази гледна точка народната партия не може да не осѣди извършения снощи скандаленъ начинъ на прокарване военния бюджетъ.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** (Звѣни) Моля, г. Буровъ!

**А. Буровъ:** Народната партия смята, че почитаемо е председателството, което е пазител на конституцията и на правилника за вътрешния редъ на Събранието, не тръбваше да постави на вотиране едно предложение, което е противоконституционно и противъ правилника. Най-накрая ние смятаме, че няма редовенъ вотъ и че, слѣдователно, военниятъ бюджетъ е негласуванъ.

**Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има думата г. министъръ-председателъ.

**Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ:** Г. г. народни представители! Много люто, дори злобно, се протестира срѣщу единъ вотъ на Народното събрание, който е станалъ въ вчерашното заседание, когато се е гласувалъ бюджетпроектътъ на Министерството на войната. Както виждате, това гласуване не е станало въ началото на гласуването на бюджетитѣ, а къмъ края; слѣдователно, ако се е положилъ на гласуване на народнитѣ представители именно кредитътъ по бюджета на Министерството на войната, то е станало съ чисто патристическа цѣль — никакво намѣрение не е имало да се нахвърлятъ и да се нарушатъ конституционнитѣ права на българския народъ. Азъ вѣрвамъ, че българскиятъ народъ нѣма да пострада отъ онова, което е станало въ вчерашното заседание на Народното събрание. Впечатленията отъ това бѣха изрядни вънъ; азъ помислихъ, че това гласуване е станало съ общото одобрение и не прѣдиполагахъ, че въ днешното заседание вие ще се явите по единъ такъвъ грубъ начинъ да хвърляте върху насъ упреци и дори да ни държите отговорни за работи, за които ни най-малко сме мислили и прѣдвиждали. Може-би правителството е отговорно-за много работи, но позволете ми да кажа, че то поне не е отговорно за вота на Народното събрание.

**Н. Пастуховъ:** То е длъжно да се намѣси, защото ще изпълнява единъ неотвѣрнатъ бюджетъ.

**И. Ангеловъ:** Вие сте безерамникъ!

**Н. Сидеровъ:** Вие се извинявате, че въ демократическо време имало такова гласуване. Това е свършено кавѣрно. Значи, вие не сте знаели.

**Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ:** Г. г. народни представители! Азъ знаа, че досега щѣше да се гласува и тоя бюджетпроектъ, защото вие не правихте никаква извънредна опозиция, мжнотия и затруднение на правителството, на комиситѣ и на докладчицитѣ. Тѣй като е, право е моето заключение, че онова, което е искано да се направи вчера, е било само за да се даде отвѣнъ да се разбере, че българското народно представителство, отънавайки правилно изключителнитѣ обстоятелства, при които се намираме, е направило единъ жестъ, въодушевно само отъ патриотизмъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниа центъръ) Това не е никакво прѣстапение, това не е никакво нарушение на вътрѣшната конституция на парламента. Защото, увѣрявамъ ви, че имамъ данни да ви кажа тукъ, че тога гласуване направи изрядно впечатление дори на ония, които разбиратъ по-добрѣ отъ насъ конституцията и парламентарния редъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниа центъръ) Но вие протестирайте; имате право да протестирайте, защото вие държите, вие търсите най-малкитѣ грѣшки, дори и такива единични грѣшки, за да правите тукъ източень въпросъ, да ковете стрѣли противъ насъ, и даже да ни упрекувате, че министерството е отказало да отговори на питането, което сте направили по днешното положение. Азъ нищо не съмъ тайлъ отъ васъ;

всичко, което получавахъ и вие го знаете, слѣдователно, и да ме питате нѣщо повече, ще ви кажа онова, което го знаете. Сегашното положение е такова, щото никой нищо не знае. И това е истината. Какво ще бѣде утрѣ, не знамъ. Азъ ви молихъ порано, колкото е възможно по-скоро да гласуваме бюджетпроектитѣ и нѣкои законопроекти, които са свързани съ бюджета, за да ни дадете време и удѣление и ние да се занимаемъ малко съ положението. Ето на, това, което вчера стана, ние не го знаемъ. Защо? Защото бѣхме заети съ други работи, и днесъ дори, ако не бѣше поставенъ на разглеждане бюджетпроектътъ на външнитѣ работи, азъ нѣмамъ време да дойда тукъ.

**Г. Василевъ:** Г. Ионовъ ни устрои единъ капанъ, който не е прѣвъ въ камарата.

**Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ:** Г. Ионовъ направилъ едно предложение и Народното събрание то е приело. Свършено. Нека вземемъ актъ отъ това. Затуй ще ходатайствувамъ и ще ви моля този въпросъ да се остави, защото той е свършенъ вече, и да пристѣпимъ къмъ гласуване на другитѣ бюджетпроекти — на Министерството на външнитѣ работи, на Върховното правителство и приходния бюджетъ — и ако остане малко време, да прожараме и нѣкои други малки законопроектчета свързани съ бюджета, слѣдъ което, както ви казахъ и по-напрѣдъ, желателно е да приключимъ тѣзи заседания, като се отложи извънредната сесия за нѣколко дни, до дѣто видимъ по-нататѣкъ какво има да вършимъ. Положението изисква да сме будни. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниа центъръ)

**Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

**Министъръ Д. Тончевъ:** Г. г. народни представители! Позволете ми да кажа нѣколко думи въ отношение на това, което каза г. министъръ-председателъ. Никой отъ днешнитѣ министри не е ималъ намѣрението да нарушава конституцията. Обаче, направила се протести почти отъ всички страни въ смисълъ, че била нарушена конституцията въ чл. 121; азъ, ще отговоря накратко на тѣзи протести съ самия текстъ на чл. 121.

**Н. Мушановъ:** Я се възгечтисайте отъ тая работа — да си гледаме бюджетпроекта.

**Министъръ Д. Тончевъ:** Това, г. Мушановъ, не е безъ значение, чл. 121 има свършено другъ смисълъ отъ оняи, който вие му давате.

**Н. Мушановъ:** Оставете тоя въпросъ.

**Министъръ Д. Тончевъ:** Г. Мушановъ! Ако вие разбирате конституцията, позволете и на насъ да я разбираме; не може току-така да се каже, че правителството е нарушило чл. 121 отъ конституцията, безъ да се мотивира. — Неговиятъ исторически произходъ е извѣстенъ на всекиго. Борбата въ всички страни около съставянето на бюджетитѣ е дала резултатъ, че бюджетитѣ не могатъ да се внасятъ въ Народното събрание цѣликомъ — толкозъ и толкозъ за всеки министерство — а трѣбва да се съставятъ по статии, по параграфи, нѣщо, което и ние сме направили. Слѣдователно, когато сме внесли бюджетпроектитѣ по статии, по параграфи, ние сме изпълнили чл. 121 отъ конституцията, а че Народното събрание, по извѣстни причини, гласува извѣстенъ бюджетъ извѣстенъ, това не може да се каже, че съставлява нарушение на конституцията.

**Н. Пастуховъ:** Какъ може да се тълкува по този начинъ конституцията?

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Пристапиме къмъ доклада на бюджетопроекта на Върховното правителство.

Моля г. докладчика да го докладва.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** Ще ви докладвамъ, г-да, бюджетопроекта на Върховното правителство. (Чете)

## „Върховно правителство.

### „Глава I.

„§ 1. Цивилна листа на Негово Величество Царя — за 7 м. 1.050.000 л., за 5 м. 750.000 л., всичко 1.800.000 л.

„§ 2. Въ лично разположение на Нейно Величество Царицата — за 7 м. 58.333 л., за 5 м. 41.667 л., всичко 100.000 л.

„§ 3. За обдържане на Негово Царско Височество Прѣстолонаследника — за 7 м. 140.000 л., за 5 м. 100.000 л., всичко 240.000 л.

„Всичко по гл. I — за 7 м. 1.248.333 л., за 5 м. 891.667 л., всичко 2.140.000 л.“

Въ тая глава нѣма никакви измѣнения.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има думата г. д-ръ Никола Сакаровъ.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Прѣди нѣколко минути ние се записаме да говоримъ по бюджетопроекта на Министерството на външнитѣ работи, но г. прѣдседателятъ го прѣреди и постави на разглеждане бюджетопроекта на Върховното правителство. Азъ се страхувахъ да не би г. Йоновъ да прѣдложи и тукъ нѣкаква потрѣба отъ приемане съ аklamации, прѣдъ видъ на критическия моментъ, въ който би се намѣрилъ институтътъ, който се урежда съ бюджета на Върховното правителство. Слава Богу, че това не е било така, за него криза нѣмало.

Г. Йоновъ ви прочете гл. I. Азъ нѣма да се повръщамъ къмъ гл. II и по-нататъкъ отъ бюджетопроекта за Върховното правителство и за това ще кажа нѣколко думи изцѣло върху бюджетопроекта на Върховното правителство за улеснение и краткост на врѣмето, съ което всички желаете да разполагате.

Въ § 1 отъ гл. I на този бюджетопроектъ се прѣдвизда цивилна листа на Негово Величество Царя на сума 1.800.000 л. Освѣнъ нея, обаче, въ § 2 е прѣдвидена сумата 100.000 л. въ лично разположение на Нейно Величество Царицата и въ § 3 за обдържане на Негово Царско Височество Прѣстолонаследника се прѣдвизждатъ още 240.000 л. Ако стоимъ на почвата на законитѣ, дѣйствително, има законъ, съ който е опрѣдѣлена цивилната листа на царя; сжщо така, конституцията дава възможностъ и право на Народното събрание да гласува сума за обдържането на прѣстолонаследника слѣдъ неговото пълнолѣтие. Но, що се касае до сумата, която се прѣдвизжда въ § 2, нито въ конституцията сжществувва нѣкаво постановление, нито пъкъ нѣкакъвъ специаленъ законъ има, възъ основа на който да може да се създава или който да ни обвързва за опрѣдѣлението на тая сума отъ 100.000 л. на лично разположение на царицата. Г-да! Не може да се съставя бюджетъ, ако той не се основава на павѣстни закони, а още по-малко може да се създаватъ и закони, които да бждатъ въ противорѣчие съ изричнитѣ разпореждания на конституцията. Въ нашата конституция изрично е казано, че се обдърка само царятъ и при пълнолѣтието прѣстолонаследникътъ, и никой другъ отъ царския дворъ — никой другъ неговъ наследникъ или наследница, никоя негова дъщеря или синъ. При послѣдното измѣнение на конституцията, което стана въ V-то велико Народно събрание, на тази тема не се говори, законъ

не се създаде, промѣна въ конституцията не се направи, защото всѣки съзнаваше, че тази нужда не сжществува, макаръ че въ единъ моментъ дотогава бѣха дали аналогъ на царицата отъ сумата 50.000 л., който относѣ се увеличи. Въ бюджетарната комисиия ни обясниха, че това се давало и за отѣзи цѣли, на които твърдѣ много служела царицата, като благотворителни и др.

**А. Димитровъ:** Съ чужда пита майчинъ поменъ.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Г-да! Ако изобщо се върши благотворителна дѣйностъ, никой нѣма да бжде противъ нея — нѣма никакво съмнѣние; ако царицата има желание да обслужва на бѣдни, това може да го направи съ голѣмо удоволствие и ние даже можемъ да се порадваме на това. Но, ако се прави благотѣяние, като прѣдварително се нарушава конституцията, ако при несжществуването на никакъвъ законъ вие давате пари на царицата отъ държавното съкровище, за да ѣ служатъ и за тѣзи нужди и съ това искате да правите реклама на монаршеския институтъ въ България или навсѣкдѣ за благотѣянията или за благоразположението на хората отъ царския дворъ къмъ народа и неговитѣ страдания — това не е позволено. Затуй ние ви казваме, че вие не можете съ нищо да оправдаете такава една сума не отъ сто хиляди лева, ами отъ сто пари. И г. финансовиятъ министъръ, който е длъженъ да съставя бюджетитѣ по законитѣ на страната, не трѣбваше да допуща подобно перо. Той не може да ни увѣри, че има законъ; нѣма такъвъ — има само едно прѣдписане на бюджета отъ миналото, което е сжщо така безъ законъ. И азъ смѣтамъ, г-да, че по-добрѣ бѣше да се изостави това перо, да не се излага по този начинъ въ Народното събрание самата царица. Защото прѣдметъ на нашата критика не може да бжде тя; насъ не ни занимава по този въпросъ личността на царицата — насъ ни занимава самиятъ институтъ, за който вие желаете да установите извѣстни права, които права не се позоваватъ на никакъвъ законъ у насъ и специално на конституцията. Азъ смѣтамъ, даже, че това е нарушение на нашата конституция.

Прочее, перото въ § 2 трѣбва да се зачертае просто поради липса на законъ и поради не позволеността на конституцията да се даватъ бюджетни ерѣдства на разположение на царицата. Ние имаме достатъчно безусловни фондове по Министерството на външнитѣ работи, фондове по Министерството на вътрѣшнитѣ работи и по Военното министерство, имаме всевъзможни други фондове за национална пропаганда, за да нѣмаме нужда отъ още единъ фондъ отъ 100.000 л. на разположението на царицата. Това не може да бжде; това перо, г-да, е незаконно и трѣбва да се зачертае. Намѣрете други източници и който обича нека подарява комуто ще; царицата сама трѣбва да се откаже отъ това благотѣяние на държавата, за да прави милости на народа и да развива чувства на работѣние въ тоя народъ, у дѣцата особено, къмъ този институтъ.

Но по-нататъкъ питамъ се: има ли гласуванъ законъ за сумата 20 хиляди лева, като мѣсечна заплата на прѣстолонаследника, особено сега, когато неговата роля още въ нищо не е проявена? Ролята на прѣстолонаследника, при наличността на царя и при неговото дѣйствие, е сведена до една нула, най-много до парадностъ. Той е още въ положение да се учи, той трѣбва да си намѣри ерѣдства да отиде да се учи — ако трѣбва и държавата нека го прати — за да стане човѣкъ за своето бждѣе назначение, а не да получава 240 хиляди лева днесъ именно, въ тия критически врѣмена, за които тукъ постоянно се говори. Но народняцитѣ направиха едно благотѣяние на България, че увеличиха ци-

вилната листа напоследък до 1.800.000 л., както я увеличаваха и всички други прѣди тѣхъ. Отъ момента, отъ когото цивилната листа бѣше въ размѣръ на 600.000 л. до днесъ, тя постоянно се увеличава и, ако ви покажа по години, какъ се е увеличавала, по датитѣ, които съответствуватъ на кабинетитѣ, които сѣ управлявали, вие ще видите, че почти всѣки кабинетъ е намиралъ за потребно да направи извѣстно увеличение, за да докаже своето внимание къмъ държавния глава. Г. Такевъ въ това отношение особено се отличи на врѣмето, когато увеличи цивилната листа съ мотива, че животътъ е поскупналъ, тогава, когато животътъ бѣше поскупналъ за цѣлата държава, за желѣзничари, за телеграфисти и пр.

**А. Ляпчевъ:** Не е вѣрно. Не е увеличавана.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Моля, моля, г. Ляпчевъ, това е установено, . . .

**А. Ляпчевъ:** Кое?

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** . . . че въ врѣме на демократитѣ, г. Такевъ мотивираше, какво скупотията на живота трѣбва да ни застави да се грижимъ за подобрене положението на държавния глава.

**А. Ляпчевъ:** Говорите приказки.

**В. Милевъ:** Тогава, г. Сакаровъ, не се увеличи цивилната листа, а остана сѣщата.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Тази мотивировка отъ онова врѣме се различава малко отъ другитѣ. Стамболовиститѣ въ това отношение иматъ заслугата: тѣ увеличиха веднѣжъ цивилната листа, прѣдъ видъ на това, че царътъ — тогава князъ — встѣпилъ въ пръвъ законенъ бракъ; по-късно я увеличиха прѣдъ видъ на това, че ималъ дѣца, а пъкъ вие, демократитѣ, създадохте апанажъ за царицата отъ 50.000 л.

**А. Ляпчевъ:** Ние не сме.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Вие го създадохте, защото въ ваше врѣме стана сватбата. Та по тѣзи мотиви се увеличаваше тази цивилна листа. Ако, г-да, това вие смѣтате за установено днесъ, азъ ви питамъ, слѣдъ като, въ врѣме на войната, вземахте отъ всички чиновници по  $\frac{2}{3}$ , слѣдъ като въ врѣме на войната вземахте трудящитѣ се хора, работници, занаятчи, търговци, земледѣлци и ги заведохте на бойното поле и ги лишихте отъ тѣхното производство, отъ тѣхния доходъ и нищо не имъ давахте за възмездие, питамъ ви, казвамъ, защо отъ войната насамъ и особено сега, подиръ тази криза, не се поиска въ този актъ на великодушие да участвува заедно съ народа и царътъ съ едно намаление на своята заплата въ тѣзи критически минути за страната? Защо, напр., за периода 1912—1913 г. вие не отбихте, ако не  $\frac{2}{3}$ , поне половината отъ цивилната листа на царя, който, при това, е хиляди пѣти повече виновенъ за нещастieto на България, отколкото всѣки единъ чиновникъ, земледѣлецъ или работникъ? Не мислите ли вие, че бѣше право да се направѣха и отъ цивилната листа тѣзи одрѣжки, каквито станаха отъ заплатитѣ на чиновницитѣ и министритѣ за сѣщото това врѣме? Азъ мисля, прочее, че въ дадения случай необходимо е камарата сега, съ тази сѣщата мотивировка, съ която се е отнесла по-рано къмъ другитѣ граждани, да се отнесе и при бюджета на Върховното правителство, респективно цивилната листа на царя. Въ този бюджетъ, обаче, има отдѣлни параграфи: за поддържане канцеларията на Негово Ве-

личество, пѣтешествия, командировки и пр. — по половинъ милионъ лева; за ордени — 80.000 л.; за издрѣжка на дворцитѣ въ София, Евксиноградъ и пр. — 250.000 л. Споредъ изричния текстъ на конституцията, всички разноси за поддържането на двора, трѣбва да се подразбиратъ общо съ цивилната листа, т. е. сумата, която се прѣдвижда тукъ екстренно, трѣбва да бѣде обща съ цѣлата и да не надминава този размѣръ отъ 1.800.000 л. Обаче, постепенно-постепенно сѣ се отклонявали отъ параграфъ на параграфъ, докато тая обща цифра достигна размѣра 3.000.000 л. А не забравяйте, г-да, само единъ примѣръ. Вземете републиканска Франция, кѣдѣто луксътъ на живота на президента не може да бѣде по-малко необходимъ, отколкото би билъ необходимъ за нашия царъ, тази републиканска Франция плаща цивилна листа и за обдѣржането на двора на президента всичко 600.000 л. Какъ е възможно прѣдставителътъ на тази цивилизована и културна държава, участвующа въ велики съюзи, имаща прѣдставления прѣдъ най-великитѣ монарси, да проживѣва и да прѣдставлява достойно държавата само съ такава една сума, а нашиятъ царъ да не може, и да бѣде първиятъ по своето възнаграждение царъ на Балканитѣ и пропорционално въ Европа?

**В. Коларовъ:** (Възразява гѣщо)

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Да, вѣрно е, че той не е и Божий помазанникъ, а е помазанникъ на гражданитѣ. — На всѣки начинъ азъ смѣтамъ, че въ дадения случай камарата не трѣбва току-тъй да продължава едно заварено положение и не трѣбва да схваща опозицията ни по този въпросъ отъ това гледище, че се касае само за царя. Защото вие добръ знаете, че ние сме противъ института на монархизма, но въ момента, когато той съществува, въ момента, въ който рѣшаваме неговото обдѣржане, ние смѣтаме, че трѣбва да бѣде толкова-же икономни и по отношение на него, безъ да пострада достойнството на страната, както сме и къмъ всички други функции на държавата.

Но по този бюджетъ желая да кажа нѣколко думи, г-да, по отношение контролата на тѣзи разноси, съ изключение на самата заплата на царя, която не би могла да се контролира, освѣтъ съ една разписка. Азъ смѣтамъ, че по отношение на разноситѣ въ гл. II, трѣбва да се приложи законътъ за отчетността по бюджета тѣкмо тѣй, както се прилага по отношение на всичкитѣ други параграфи и глави отъ сѣщото Върховно правителство за издрѣжане Народното събрание и Административния съдъ. Нѣмате никакво основание да освобождавате разходи, напр., отъ половинъ милионъ лева, за пѣтешествия, командировки, отопление, освѣтление отъ контролата на държавата. По никакъвъ начинъ. Тамъ нѣма никаква тайна — да купите дърва, да поддържате мобилитѣ. Това не можете да оправдаете съ никакво нахърнение правата на монарха, съ никакво посѣгане върху неговата неприкосновеност. Тамъ трѣбва да го оправдаете само съ необходимостта — държавата да знае какво, кѣдѣ и защо се харчи.

Друго по този сѣщия пунктъ, г-да. Вие имате освѣтъ този редовенъ параграфъ, всѣка година при пѣтешествия на царя още и специални свѣрхсмѣтни кредити. Даже свѣрхсмѣтни кредити по тѣй наречения чл. 126 отъ конституцията сѣ се гласували почти ежегодно за пѣтешествия на царя. Казвамъ, независимо отъ този параграфъ, ако вие оправдаете този параграфъ, ако той е необходимъ и ако вие него оставите, г-да, по никакъвъ начинъ при опрѣдѣляне на нуждитѣ по този параграфъ не можете да смѣтате, че въ течение на годината ще имате и нови разноси по сѣщия. Пѣтешествията сѣ много, нѣма

да ги изброявам, но имайте прѣдъ видъ, че за всѣко нѣжестествие, което е публикувано, за което знаемъ всички, че заминалъ царьтъ, даже въ послѣдно време прѣстолонаслѣдникътъ, било прѣзъ войната, било прѣди войната, съ известна мисия, винаги разносикъ за тая цѣлъ сж вземани обикновено подъ разнишка отъ Народната банка и слѣдъ туй сж оформявани съ кредити отъ Народното събрание, независимо отъ този параграфъ, и ако вне направите една точна смѣтка, ще видите срѣдно 200—300 хиляди лева, ако не и повече, да отиватъ допълнителни разноси по този параграфъ, и постепенно тѣзи параграфи удвояватъ цивилната листа. А това е, естествено, онзи луксъ, който е необходимъ за царското величие. Но вие трѣбва да знаете прѣдварително тия нужди, тѣ се знаятъ, трѣбва да се кажатъ на камарата, и по-нататъкъ тѣ да бъдатъ контролирани. Така не става. Просто, дава се заповѣдь, броятъ се на интенданта на двореца 50—100 хиляди лева, дава се разнишка отъ тамъ, но кой ги е похарчилъ, какъ ги е похарчилъ, никой не знае. Смѣта се а priori, че това е похарчено на мѣстото си, а не мога да не ви увѣря, че се касае за необходимъ контролъ на разносикъ, които ставатъ иначе безотчетно, и съ които се разиграватъ комедии недостоини за държавата.

Друго. По параграфа за издържане дворцитѣ въ София и Евксиноградъ — тукъ е махнато Русе, понеже тамъ нѣма такъвъ — поддържане на парковетѣ и наемане работници сж прѣдвидени 200.000 л. Е, г-да, питамъ ви азъ, какво прѣчи да се иска въдомостъ за тѣзи работници, за тѣзи служачи, за тѣзи чиновници, за тѣзи надзиратели въ дворцитѣ? Това може да стане и това трѣбва да стане, и трѣбва да стане промѣна въ това отношение, да се поиска контролъ надъ тѣзи разноси. Обаче министритѣ обикновено казватъ: „Тая работа ще я наредимъ по-късно“, и постепенно тѣй върви. И тукъ, въ камарата, отъ своето кресло тѣ казватъ: тѣй е било при правителството на демократитѣ, тѣй е било при правителството на народняцитѣ, за тѣзи разноси. И това е аргументътъ за оправдание. Това не може да бъде аргументъ за оправдание, и азъ казвамъ, безъ да посѣгаме върху светостъта на разносикъ, които прави царьтъ, безъ да искаме невъзможното, искаме основа, което въ закона за отчетността по бюджета се изисква въ други държави, където се стремятъ да въведатъ този контролъ. Безъ него вие, г-да, внасите всѣкога смѣтѣние и просто не можемъ да си обяснимъ, какви сж тия нужди, за които се опрѣдѣлятъ тѣзи суми.

Що се касае, по-нататъкъ, за § 5 — купуване ордени — въ единъ свѣрхсмѣтень кредитъ, мисля онзи отъ 32 милиона и нѣколко хиляди лева, виждамъ перо за купуване ордени, вмѣкнато вътрѣ като извънреденъ свѣрхсмѣтень кредитъ, който ще се покрисе отъ заемъ. Значи, ще купуваме ордени и разходитѣ за тѣхъ ще покриваме съ произвеждане на заеми. Това досега не е било въ България никога. Ето защо, г-да, ако не сте изобщо противъ орденитѣ като отличие, за които специално се плаща отъ бюджета, а не отиватъ къмъ разносикъ на самия царъ за неговото благоизволение къмъ тия, които той дари по служба, по издѣлжение, то не би трѣбвало да се допусне вмѣкването на такова перо за ордени, покриването на което ще стане съ заемъ. А това е така. Въ дадения случай, вие ще видите, има 80.000 л. а тамъ — не помня наизустъ сумата — въ извънреденъ свѣрхсмѣтень кредитъ за военни нужди се прѣдвиждатъ ордени, покриването на които ще стане съ заемъ. Констатирамъ, че това не е било никога, а сега е за пръвъ път.

**Нѣкой отъ дѣсницата:** Защото война не е имало.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Имаше война — сръбско-българската.

Що се отнася до разходитѣ по Върховното правителство по-нататъкъ, при Народното събрание, въ бюджетарната комисиия свесврѣменно се изказахме и много работи се вземаха подъ внимание — ще ви ги прочете г. докладчикътъ — особено що се отнася до попълването състава на стенографитѣ, служащитѣ и пр. въ Народното събрание.

Заклучавамъ, г-да. Въ този бюджетъ, сумата на който нагледъ е малка, обръщамъ ви вниманието на два факта: прѣди всичко за незаконността на разносикъ, които отиватъ за царцата, второ, липсата на контролъ относително попълването отъ разносикъ, вещественъ тѣй наречени, които трѣбва да се подчиняватъ безусловно на контролата. Такова начало се бѣ направило прѣди четири-пет години, но за жалостъ не можа да се осъществи. Ще се надѣваме това да се осъществи непрѣмѣнно. Тия двѣ бѣлбаки правя по този бюджетъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема г. прѣдседателътъ)

**Прѣдседателътъ:** Има думата г. Недѣлчо Георгиевъ.

**Докладчикъ Й. Йоновъ:** Искамъ думата да обясня нѣщо по въпроса за контролата, за да не се припоетъ, защото г. Сакаровъ каза за сумата, която се отпусна на прѣстолонаслѣдника...

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Казахъ, че не е съгласно съ конституцията.

**Прѣдседателътъ:** Г. Йоновъ! Дадохъ думата вече на г. Недѣлчо Георгиевъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** (Отъ трибуната) Като излизамъ на трибуната да приказвамъ по бюджета на Върховното правителство, чудя се, имаме ли засѣдане или не, тѣй като, споредъ правилника за вѣтрѣшния редъ на Народното събрание, днесъ засѣдане нѣма, и вчера Народното събрание не се е занимало съ този въпросъ, не е гласувало днесъ да имаме засѣдане, и, слѣдователно, ние стоимъ днесъ тукъ безъ никакво рѣшение.

Г. г. народни прѣдставители! Къдѣ насъ има една поговорка, която казва: „Който не е ходилъ на воденица, и държава, която не е правила война, не може да знае нищо, особено отъ своитѣ недѣзи“. И менѣ ми се струва, че слѣдъ тая катастрофална война, която прѣживѣ българскиятъ народъ 11 мѣсеца, дълго се налагаше на всичкитѣ управляющи партии и на днешното правителство да погледне потрѣзено на работитѣ и да види, къдѣ има недѣзи въ нашия държавенъ организъмъ, за да се прѣмахнатъ, или, по-право казано, трѣбваше да настѣпи денъ на обновление въ България слѣдъ тая война. Но, за съжаление, ние констатираме не обновление, а, напротивъ, вършатъ се по-лоши работи, отколкото сж вършени по-рано. Днесъ, г. г. народни прѣдставители, когато България слѣдъ тази война се намира въ такова критическо положение, особено финансово, нашето правителство, като дойде на властъ, проповѣдваше прѣдъ българския народъ, че то ще заработи за обновлението на тази страна, ще гледа всичко, което се оказа отъ войната гнило или недѣгъ въ нашия държавенъ организъмъ, да го прѣмахне, но, споредъ дѣлата си, споредъ бюджета, който Народното събрание разглежда, внесень отъ правителството, ние виждаме, като-че-ли Българи не е правила война, не е прѣтърпѣла една катастрофа, а като-че-ли всичко по медъ и масло е минало и тя е забогатѣла. Виждаме, всички бюджети сж увеличени въ България. И ние знаемъ, че слѣдъ тая война не могатъ да не се увеличатъ, съгласни сме.

г. г. народни представители, че ще стане увеличение, но преди да стане то, дългъ се налагаше на правителството да направи нужните съкращения, какъто може, и само когато се види, че вече нѣма какъ да се правятъ съкращения, тогава да пристъпи къмъ нови данъци, нови увеличения за попълването нуждитъ на държавата. Питамъ азъ, има ли подобно нѣщо нѣкъдѣ нашето правителство да е направило? Абсолютно никъдѣ то не се е опитало не само туй да направи, но днешното правителство, което на всѣка минута, на всѣка крачка вика, че българскиятъ народъ е неопитнимъ по своитѣ заслуги, че българскиятъ народъ заслужава уважение, въ дѣлата си спрѣмо българския народъ не показва никакво уважение. И когато ние всички увеличаваме нашия бюджетъ и разходитѣ на страната, питамъ азъ: вие съ какво увеличихте производството на тая страна? Днесъ, когато слѣдъ тая катастрофа...

**Нѣкой отъ лѣвия центъръ:** И слѣдъ този неурожай.

**Недѣлчо Георгиевъ:** ... и слѣдъ този неурожай въ България, държавата се намира въ такова финансово положение, че не може да изплати реквизицията, вие виждате, че дюкянчетата на много еснафи, на дребни търговци сж затворени; житните храни на земеделците неплатени и приставитѣ почнаха да продаватъ всичко, вие се пуснахте навсѣкъ да увеличавате. Вие само военния бюджетъ по заплатитѣ на офицеритѣ увеличихте съ 3½ милиона. Къдѣ е вашиятъ патриотизъмъ, къдѣ е вашето обновление, г. г. народни представители? Не трѣбваше ли да помислите за българския народъ, че той ще ви е нуженъ и за другъ пътъ? И тукъ, въ представения днесъ на разглеждане бюджетопроектъ на Върховното правителство нищо не виждамъ отъ патриотическа гледна точка, тъй както вие го наричате. Ако вие преди войната имате куражъ да прикажете навсѣкъдѣ прѣдъ българския народъ, че заплатата на държавния глава не е голѣма, напротивъ, че българскиятъ народъ трѣбва да се радва, че има щастие да има единъ уменъ държавенъ глава, че той билъ незамѣнимъ — и той, съ своята надмѣнностъ, въ 1907 г. се провикваше въ странство, че е дробътъ на България, чрѣзъ който тя диша — днесъ, г. г. народни представители, слѣдъ тая катастрофа, слѣдъ тая война, за която той е най-големиятъ виновникъ въ тая страна, ...

**Х. Г. Поповъ:** Много сте далечъ отъ истината.

**Недѣлчо Георгиевъ:** ... се видѣ, че той не само не е билъ дробътъ на България, съ който тя диша, ами този дробъ е изведенъ отъ туберкулоза и той е фалиралъ монархъ въ България.

**Прѣдседателъ:** Такива оскърбления не мога да Ви позволя, г. Георгиевъ, да отправяте къмъ държавния глава.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Г. прѣдседателю! Азъ не оскърбявамъ никого. Азъ казвамъ една истина.

**А. Димитровъ:** На единъ човѣкъ, който турва цѣлия народъ въ касалница, не бива да му давате 2½ милиона.

**Прѣдседателъ:** То е оскърбление по закона и по конституцията.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Г. прѣдседателю! Този, който оскърбява единъ цѣлъ народъ, не можемъ ние да смѣтаме, че го оскърбяваме.

**А. Свиаровъ:** Нашитѣ управници сж виновни, а не той.

**Д. Кротневъ:** Туй не е оскърбление. Това е една истина. Това го знае цѣлиятъ български народъ, само вие не го знаете.

**Г. Бояджиевъ:** Само за властѣта могатъ да мижатъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Азъ се чудя, г. г. народни прѣдставители, защо, когато се казва истината, толкова се нервирате.

**Отъ дѣсницата:** А-а-а! Каква истина?

**Недѣлчо Георгиевъ:** Г. г. народни прѣдставители, особено вие отъ дѣсницата! Когато въ България нещастнитѣ сираци знаятъ, че той е виновникътъ за погрома на България, вие казвате, че не знаете нищо.

**Х. Г. Поповъ:** Вие не знаете нищо. Нѣмате търпѣние да чакате да се разслѣдва всичко.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Г. г. народни прѣдставители! Прѣзъ 1909 г., пакъ прѣзъ режима на либералната партия, пакъ при такъвъ неурожай бѣхме, безъ да имаме даже тази катастрофа, държавниятъ глава имаше заплатата отъ 500.000 л. по бюджета.

**И. Т. Поповъ:** И това не знаешъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Недѣйте се чуди, г. г. народни прѣдставители, вземете дневницитѣ; тукъ сж.

**С. Календеровъ:** Милionenъ бѣше.

**И. Т. Поповъ:** Първоначалната заплата на княза бѣше 600.000 л.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Знаемъ, че първоначално бѣше 600.000 л., обаче прѣзъ 1909 г. той служи съ 500.000 л. и каза, че туй било съ негово желание, съ негово съгласие.

**С. Календеровъ:** Да, той отстъпи тогава половината гражданна листа.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Нѣмамъ нищо противъ, г. Календеровъ. Добрѣ е направилъ, че е отстъпилъ, когато вие сте нѣмали куража да му намалите, но защо днесъ, когато българскиятъ народъ има най-голема нужда, вие не апелирате къмъ неговия патриотизъмъ? Щомъ вие нѣмате куража да я намалите, той трѣбва самъ да се съгласи да отстъпи. Вие му прѣдвиждате заплата отъ 1.800.000 л. ...

**С. Календеровъ:** Не знамъ, да-ли си ги събралъ точно.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Когато той дойде да служи въ България, или по-право, когато се ръкоположи, съгласи се и даде клетва, че ще служи съ 600.000 л. Всички наши правителства, които се надварваха кой повече да му услужва, до 1911 г. я бѣха докарвали до 1.200.000 л. Въ 1908 г., прѣзъ врѣмето на управлението на г. г. демократитѣ, г. Славейковъ му стана кръстникъ и го кръсти, та стана отъ князъ на царъ. Казаха, че България, понеже станала царство, пари ще съчемъ, ще има и за него да му увеличимъ заплатата, и виждате, че въ великото Народно събрание г. г. народняцитѣ му увеличили заплатата отъ 1.200.000 л. на 1.800.000 л.

**С. Календеровъ:** За да не я увеличатъ другитѣ повече. Тѣ тѣй казаха.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Питамъ азъ, г. г. народни прѣдставители, какъ той е могълъ въ 1908 г. до 1911 г. като царъ да прѣкара съ сжшата заплата, а днесъ, слѣдъ тая катастрофа на България, вие нѣмате куража и той нѣма доблестта самъ да иска да стане туй намаление?

**И. Вълчевъ:** (Възражая нѣщо)

**Недѣлчо Георгиевъ:** Г. Вълчевъ не ще измѣнение въ конституцията, защото сега заплата не е по конституцията, а по специаленъ законъ. И ако вие разгърнете мотивитѣ на законопроекта, който г. Теодоровъ е внесълъ, тамъ се казва, че заплата на държавния глава може да се намали, като се има прѣдъ видъ нуждата на страната.

**П. Генадиевъ:** То зависи отъ това, да-ли г. Теодоровъ е на властъ, или е падналъ: когато е на властъ, ще увеличава; когато е падналъ, ще вика противъ увеличението. Г. Теодоровъ знае какво прави.

**Прѣдседателтъ:** Моля, г. Генадиевъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Г. Теодоровъ знае какво прави, както вие знаете, защото вървите по единъ и сжщъ пътъ.

**В. Коларовъ:** Отъ единъ долъ дрѣнки сж.

**Недѣлчо Георгиевъ:** И когато въ самитѣ мотиви се казва, че заплата му може да се намали, като се има прѣдъ видъ финансовото положение въ страната — а България въ по-лошо положение отъ днешното не може да изпадне — вие можехте да внесете прѣдложение за измѣнение закона за гражданската листа.

Какъ вие можехте да ни занимаете съ законопроекта за военнитѣ, за да създадете нѣкакви дружини, само за да намѣрите мѣсто на тѣзи, които произведохте, . . .

**Х. Г. Поповъ:** Да пазятъ българския народъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** . . . а не можехте да внесете законопроекта за измѣнение закона за гражданската листа? Питамъ азъ: какъ ще излѣзете единъ день между българския народъ да апелирате за неговата помощъ? Ако вие вземете да сравните гражданската листа на нашия държавенъ глава съ гражданската листа на съседната намъ държава — Сърбия — за 1914 г., . . .

**И. Вълчевъ:** Ха, сега го улучи.

**Недѣлчо Георгиевъ:** . . . вие ще видите, че въ Сърбия за 1914 г. безъ да бѣше тя прѣтърпѣла катастрофа, като насъ, за сръбския кралъ има гласувани 1.200.000 л.

**П. Генадиевъ:** И Сърбия е два пѣти по-малка отъ България.

**Недѣлчо Георгиевъ:** За двамата прѣстолонаслѣдника — 180.000 л., за пѣтешествия, за канцеларски, за всичко въ бюджета на Върховното правителство тамъ има прѣдвидени за гражданската листа 1.425.650 л. А на царъ Фердинандъ, когото смѣтате за най-големия царъ, не само царъ на България, ами на българитѣ, ако щете и отъвѣдъ океана, дѣто има нѣкои заселени

българи, по цѣлото земно кълбо — на всички е той царъ. Споредъ васъ — вие му давате 1.800.000 л.

Не стига това, г. г. народни прѣдставители, вие прѣдвиждате и параграфъ — въ лично разположение на Нейно Величество Царицата 100.000 л., и за оправданието на тия пари вие мотивирате, че тя ги раздавала на бѣднитѣ. Г. г. народни прѣдставители! Съ чужда пита майчинъ поменъ недѣлите прави.

**И. Вълчевъ:** Народенъ прѣдставитель сте, прѣдставлявате народа. Какъ така говорите! Чудно нѣщо!

**Недѣлчо Георгиевъ:** Ние имаме фондове, кждѣто да внесете тая сума.

**Нѣкой отъ лѣвия центъръ:** За трапезарнитѣ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Вие се скжпихте за сиропиталищата въ България, прѣдвиждате за тѣхъ 4.000 л., а тукъ имаме 100.000 л., и утрѣ ще лѣжете българския народъ, че Нейно Величество подари 100.000 л. прѣзъ 1914 г. Щомъ се гони тая цѣль, дайте ги въ особенъ фондъ, но недѣлите заблуждава народа, че туй го дава Иванъ или Драганъ, а той да знае, че отъ него се взематъ. Г. г. народни прѣдставители! Въ гл. II, § 4 се прѣдвиждатъ за канцеларски на Негово Величество, за пѣтешествия, за командировки, за освѣтление и за отопление 500.000 л. Въ 1903 г. по тоя параграфъ сумата е била 300.000 л. Толкова ли сж нараснали нуждитѣ на тоя дворецъ, че вие днесъ увеличавате сумата по тоя параграфъ съ 200.000 л.? Какви сж тия пѣтешествия, г. г. народни прѣдставители? Когато той отхожда въ своитѣ имения, да пѣтува на държавни разноски ли? Защо вие прѣдвиждате толкова канцеларски разноски? Споредъ нашата конституция, държавниятъ глава е неотговоренъ. Колко чиновници държите вие въ двореца, дайте ни щатъ, стигатъ ли тѣ, не стигатъ ли, коя година колко се харчи, дефицитъ ли има или има излишѣтъ — да видимъ. Защо не се казва това на българския народъ, а се крие? Нѣма да намѣрите вие никждъ въ свѣта, въ която и да било държава, да се харчи сума, безъ да има нѣкакъвъ щатъ, да се знае за какво се харчатъ тия пари.

**И. Т. Поповъ:** Я, кажете противното — дѣ има щатъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Г. Поповъ! Вие, като генералъ, може-би, не се интересувате да знаете, но азъ да Ви обадя: въ България въ 1885 г. е имало щатъ и се е знаело за какво се харчатъ сумитѣ. Вие сте правъ да гледате на въпроса отъ туй гледище, защото утрѣ, ако стане нѣщо, ще искате тройна заплата като генералъ; Вие не искате да обиждате държавния глава, защото имате нужда отъ него. Когато българскиятъ народъ гинѣше прѣдъ Цариградъ, Вие се разхождахте изъ Цариградъ.

**Х. Г. Поповъ:** Лѣжешъ! Той командуваше цѣла дивизия, когато Вие се разхождахте изъ Цариградъ.

**Прѣдседателтъ:** Вашата истина!

**Недѣлчо Георгиевъ:** Нашата истина прѣдъ Вашето поведение и държане струва милионъ.

**Прѣдседателтъ:** Съжالياвамъ, че единъ прѣдставитель отъ земеделската група излиза съ такъвъ неблагоприличенъ езикъ. Другаритѣ му трѣбва да го не одобряватъ.

**А. Димитровъ:** Вѣрно, поведението на прѣдседателя тѣ не одобряватъ, защото прѣдседателтъ иска да играе свежървенска роля.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Въ § 5 е предвидена една сума отъ 50,000 л. за ордени. Излизате и казвате на българския народъ: царятъ на българитѣ подарилъ на единъ-кого си орденъ. Българскиятъ народъ го подарява, кажете, недѣйте лѣга, недѣйте казва. че го дава царятъ на българитѣ. Прѣдвиждате ордени тукъ, ама за какво ви служатъ? Да ги давате на тѣзи разбойници, които много пѣти злоупотрѣбаватъ съ свободата на българския народъ. Ако дадете орденъ на нѣкои честни хора, вие ги обиждате. Българскиятъ народъ и безъ туй ще цѣни тѣхната заслуга, махнете тия ордени. Държавниятъ глава ако иска да имъ дава ордени, той има срѣдства, нека имъ ги дава съ свѣтитѣ срѣдства. Мисля, че борцитѣ за свободата на България не сѣ имали прѣдъ видъ, че ще дочакатъ ордени нѣкога да имъ се раздаватъ, та да се борятъ. Тѣ сѣ же борили, подбуждани отъ съвѣстъ други чувства. Като имъ дадемъ ордени, не мислете, че ще направятъ кой знае каква работа.

**Д. Кратневъ:** Тѣ сѣ срѣдневѣковни дрънкалии — нѣматъ никакво значение.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Вие прѣдвиждате 250,000 л. за поддържане на дворцитѣ. Защо вие не прѣдставите смѣтка нѣкоя година да се види дефицитъ ли има, излишѣтъ ли има, да знаемъ за какво се харчатъ паритѣ? Вие давате топанъ сумитѣ и кждѣ се харчатъ не знаемъ. Защото, споредъ моето разбиране, г. г. народни прѣдставители, вие и отъ тукъ (Сочи дѣсницата), и отъ тукъ (Сочи лѣвницата), сте осждали това. Г. Такевъ съзираше и въ шаркитѣ на будитѣ на двореца прѣзъ тѣхно врѣме едно незачитане на законитѣ. Той поиска даже служащитѣ въ конюшнитѣ и пералнитѣ да бждатъ подведени подъ закона за пенситѣ на чиновницитѣ, а отъ тѣхъ вие нищо не одържахте.

Право забѣлжи г. Сакаровъ, когато държавниятъ глава е тукъ, споредъ нашата конституция, той е неотговоренъ; право е. Ама когато вие го правите единъ главнокомандующъ, когато той издава заповѣди като отговорно лице, вие му давате права, а пъкъ не искате задължения отъ него.

**С. Костурновъ:** Той самъ се назначи за главнокомандующъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Вие на всички и навсѣкждѣ казвате, особено за насъ подхвърляте, че вие претендираме само за права, не и за задължения. Но тукъ, когато вие му давате неограничени права, отговорностъ задължение искате ли отъ него? Кждѣ остава неговитѣ патриотически чувства, да даде рѣщо отъ себе си за тая държава? И азъ не се съмнявамъ, че всички вие, управляющитѣ, нѣмате куражъ да бутнете тукъ, не само да намалите, но и да искате дворецътъ да дава смѣтка за сумитѣ, които се изразходватъ за него. А това е унижение за българската държава — да се харчатъ суми, безъ да се знаятъ за какво.

Г. г. народни прѣдставители! По-нататъкъ, въ бюджета на Върховното правителство азъ виждамъ, че има прѣдвидени 40 души разснени въ Народното събрание съ 80 л. мѣсечна заплата. На всѣки шестъ души народни прѣдставители се пада по единъ разсненъ. Вие сте събрали тукъ 40 души въ София, кадето съ 80 л. заплата не могатъ да прѣживѣятъ; вие създавате нещастници. По-добрѣ намалете числото имъ и подобрете заплатитѣ имъ, защото утрѣ отъ закриването на сесията ще изринете 40 души, които и досега сѣ изгубвали врѣмето си за нищо.

Друго едно перо има тукъ. Прѣдвиждате единъ помощникъ на началника на канцеларията. Азъ се питамъ — понеже и другъ пѣтъ съмъ билъ народенъ прѣдставителъ — каква работа върши тоя по-

мощникъ въ Народното събрание. Никой не може ми кажа, че той нѣкога е вземалъ нѣкаква работа да работи, освѣтъ да носи въ джоба си картички и да ги дава.

**Н. Мушановъ:** Да не дава.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Или, по право, както казва г. Мушановъ, да не дава.

**А. Димитровъ:** И когато има гюрултия въ Събрание, да дойде като полицай.

**Недѣлчо Георгиевъ:** И азъ имамъ случай не единъ пѣтъ да го видя и да чуя да казва: „Вие сте опозиционенъ прѣдставителъ. За какво ви сѣ картички?“ Туй му било прѣдзначението — да пита само, защо ни сѣ картички и да ги раздава. Ами тукъ не бива ли да прибѣгнемъ къмъ съкращение?

Г. г. народни прѣдставители! Вие приказвате за патриотизъмъ, и г. министъръ-президентътъ кажа, че само отъ патриотическо чувство било направено вчерашното беззаконно гласуване. Питамъ ви азъ — тѣй, искрено да кажете — вие имате ли капка патриотизъмъ? Ако вие сте патриоти, като схиписитѣ патриоти, които се бориха за свободата на България, я ми кажете, въ кое държавно учрѣждение поставихте портретитѣ на тѣзи борци за свободата на България, на която днесъ се радваме? Кажете ми въ Народното събрание поне поставихте ли единъ отъ патриотическо чувство?

**Х. Г. Поповъ:** Я вижте. (Сочи окаченитѣ въ залата портрети на царското сѣмейство и Царь-Освободителя)

**Недѣлчо Георгиевъ:** Вие ни сочите портретитѣ на тия хлапетия, а не на борцитѣ за свободата.

**И. Вълчевъ:** Вие обиждате освободителя на България. Вижъ го тамъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Съ туй вие обиждате метѣта на тѣзи хора, които сѣ же борили за свободата на България, слѣдователно, вие нѣмате патриотизъмъ. Вашиятъ патриотизъмъ е само лични облаги.

**Х. Г. Поповъ:** Не на приказки сме доказвали нашия патриотизъмъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Имайте прѣдъ видъ, че българскиятъ народъ злѣ ще ви плати за вашата вчерашна постыжка.

**Х. Бояджиевъ:** По-голѣмъ шарлатанинъ отъ тебе нѣма, право да ти кажа.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Г. Бояджиевъ! Хора, които се избиратъ отъ полицията, като тебе, не могатъ да претендиратъ за нѣкакъвъ патриотизъмъ. Отъ тебе по-голѣмъ разбойникъ нѣма да се намѣри.

**Прѣдседателътъ:** Моля, моля, такива приказки не бива да приказва народенъ прѣдставителъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Вие трѣбваше да слушате какво приказва той за мене.

**Х. Бояджиевъ:** Какви сѣ тия думи — „разбойникъ“? Несмѣй да говоришъ тѣй, защото сега ще се прѣхвърлишъ оттатъкъ трибуната.

**Недѣлчо Георгиевъ:** Ела де!

Г. г. народни прѣдставители! Недѣйте оскърбява българския народъ.

**Х. Бояджиев:** Той е единият отъ подсудимият, които бунтуваха полковете.

**А. Димитров:** Лъжеш!

**Х. Бояджиев:** Не лъжа, азъ казвамъ самата истина.

**Недѣлко Георгиев:** Притечете се на помощ на българския народъ, затуй, защото той чака отъ тукъ обновление, а не да вървимъ по стария пътъ. А колкото до това, дѣто г. Бояджиевъ казва, че азъ съмъ подсудимъ, той казва такава една нагла лъжа, която никѣдъ нѣма да се намѣри. Г. Бояджиев! Докато азъ бъда подсудимъ, вървайте, че всички сѣмболовници ще бѣдатъ избѣсени въ „Славянска бесѣда“. (Ржкоплѣскане отъ лѣвния центъръ)

**Прѣдседателъ:** Има думата г. Коста Ципорановъ.

**К. Ципорановъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Бюджетътъ, който ни прѣдлага правителството на обещане, служи като база, въ която ние можемъ да видимъ политиката на правителството. Бюджетътъ на едно правителство е като една призма, прѣзъ която ние можемъ въ минута-торъ да видимъ цѣлата негова политика. Тамъ лежатъ нуждитъ на държавата и тя, въ лицето на своето правителство, отговаря на тия нужди съ своя бюджетъ. Тия нужди тя трѣбва да задоволи, като признава нуждата, необходимостта отъ институтитъ, които прѣдвижда въ бюджета.

Вие виждате, че ние, социал-демократитъ, правимъ, по бюджета, много прѣдложения, съ които искаме увеличението на три извѣстни пера. Защо правимъ туй? Затуй, защото, щомъ държавата признава извѣстна нужда отъ персоналъ, ние казваме, че този персоналъ тя трѣбва да възнагради, трѣбва да даде срѣдства за неговата издръжка. Но ние се отнасяме критически къмъ всичкитъ институти, кѣдѣто ще отиде този персоналъ. Ние държимъ, че бюджетътъ на държавата е, който закрѣпва могъществото, силата на управляващата класа, на буржоазията, и затуй сме противъ всѣкаквъ бюджетъ. Но тамъ, кѣдѣто буржоазията, държавата подлага на експлоатация труда на работницитъ, ние искаме да възнагради този трудъ и правимъ прѣдложения за увеличение на възнаграждението имъ.

Въ конкретния случай, по бюджетопроекта на Върховното правителство, ние тоже питаемъ: държавата има ли нужда отъ този институтъ, който тя иска да заплати съ тѣзи милиони левове? Каква нужда ще посрѣшне той, за да я задоволи? На този именно въпросъ азъ ще се помѣча да отговоря. Ако държавата има нужда отъ този институтъ, тя ще опрѣдѣли разходитъ му — 2, 3, 5 милиона. Както виждате, за Министерството на просвѣтата тя прѣдвижда 20 милиона лева, за Министерството на войната — 50 милиона лева. Ако държавата има нужда отъ този институтъ, отъ Върховно правителство, тя може да му прѣдвиди и 5 милиона лева, съобразно съ нуждата, както тя я разбира. Но ние тукъ ще се отнесемъ критически, да видимъ, нашата държава нуждае ли се отъ този институтъ или не се нуждае, и тогава ще отговоримъ, ще гласуваме ли бюджетопроекта или нѣма да го гласуваме.

**Х. Г. Поповъ:** Клехте се за пазенето на светостта на конституцията.

**К. Ципорановъ:** Ние се клехме и я пазимъ света и неприкосновена, и отъ тукъ правимъ протести за нейното нарушение.

Бюджетопроектътъ на Върховното правителство обема три отдѣла. Единиятъ отдѣлъ е за гражданата

листа, вториятъ — за разходитъ на Народното сѣбрание и третиятъ — за разходитъ на Върховния административенъ сѣдъ. Ние признаваме нуждата отъ Народно сѣбрание, ние признаваме необходимостта, щото народътъ да управлява своитъ сѣдбини посрѣдствомъ единъ парламентъ, който да за сѣдава непрѣстанно, непрѣкъснато, тѣй, както нашата програма ни казва; парламентъ, избранъ за по 2 години, съ всеобщо избирателно право на всички граждани въ страната, и народни прѣдставители пазачи, защото парламентътъ върши една работа на народа, необходимъ е нему и когато народътъ праща тукъ народнитъ прѣдставители да му вършатъ работа, той е длъженъ да имъ плаща. Ние искаме, щото всички работи, които народътъ има да разрѣшава, всички въпроси, които го интересуватъ, да бѣдатъ разрѣшавани отъ народното прѣдставителство; парламентътъ да управлява страната, съобразно нуждитъ на този народъ. Но Върховното правителство — царътъ, царицата, прѣстолонаследникътъ, какво сж? Тѣхната личностъ насъ не интересува. Прѣдметъ на моята рѣчь не е личността на царя и неговата фамилия. Тази работа оставямъ за други оратори; други хора у насъ много сж говорили по това, тѣ пакъ ще говорятъ. Тѣ говорятъ само когато сж въ оппозиция, а дойдатъ ли тукъ, обръщатъ листата на своето говорене. Азъ ще говоря за туй, което прѣдставлява царътъ съ своето сѣмейство, това, което прѣдставлява и сѣставлява институтътъ на царския домъ, институтътъ на монархизма въ нашата страна.

**Х. Бояджиев:** За царскитъ перални нѣма ли да кажете нѣщо?

**К. Ципорановъ:** Още догато нашата страна живѣе самостоятеленъ политически животъ, нашата буржоазия, слаба, току-що зародила се, не намѣри въ себе сили да поеме сама управлението на своитъ собствени сѣдбини и почувствува нуждата отъ едно опекунство, отъ единъ ръководителъ и покровителъ на своитъ интереси. Това покровителство, това ръководство, тя намираше въ института на монархизма, на монаршата власт. Когато се зараждаше нашата страна, при образуването на нашата държава, участваха между другитъ фактори и великитъ сили, чийто интереси именно наложиха да бѣдемъ днесъ една самостоятелна политическа единица. Но тѣхнитъ интереси налагаха да иматъ единъ проводникъ на своята политика, тукъ въ тази страна. Отъ тамъ вие виждате, още въ първитъ дни на нашето освобождение, борба между Австро-Унгария и Русия, за това: кой да има свой прѣдставителъ тукъ, въ България, кой да държи монаршата властъ въ своитъ рѣцъ; и отъ тамъ тази борба, да-ли отъ Германия или отъ Австро-Унгария да бѣде избранъ нашиятъ принцъ, или да бѣде той избранъ отъ Русия. Както и да е, избранъ бѣше князь Батембергъ. Но борбата около този въпросъ: да-ли той да бѣде единъ послушенъ човѣкъ на руската политика или не, продължава, докато на 9 августъ 1886 г. руската политика, по свои съображения, водама отъ своитъ интереси, да наложи тукъ своята сила и да прокара своята завоевателна политика, поиска, щото князь Батембергъ да ѝ бѣде прѣдаденъ живъ, като единъ робъ. И това стана: нашата буржоазия, която не живѣе самостоятеленъ животъ, а бѣше подъ чуждо опекунство, посегна на личността на Батемберга. Продължи се борбата, въ чий рѣцъ да бѣде институтътъ на монархизма въ нашата страна. Нашата буржоазия, която чрѣзъ една котерия тогава изгони Батемберга, не намѣри у себе сила да поеме сама управлението на страната, сама да ръководи сѣдбинитъ на този народъ, не почувствува нужда дори да заговори за нѣкаква република. Не, тя признаваше, че се нуждае отъ единъ монархъ, че се нуждае отъ

този институт. Но откъде да изхожда той, за да има мир в страната? Кому да бъде послушен българският народ? И въ тази именно борба беше избран княз Фердинанд.

Бюджетът на Върховното правителство показва, нашата буржоазия нуждала ли се е от института на монаршата власт, или не. Щом вземете бюджетът от 1879 г. до днес, ще констатираме едно увеличение на цивилната листа — тя се покачва от 600.000 л. до 1.800.000 л., като постепенно е расла на: 690.000, 1.000.000, 1.250.000, 1.800.000 л. По този сщия ред сж расли и другитъ разходи, които сж били прѣдвиждани за държавния глава: 50.000, 100.000 и пр., докато имаме днес 500.000 л. Това показва, че българската буржоазия за тази услуга, която ѝ дава монархизмът, му се отплаща доброволно много благодарствено.

Каква работа е вършил монархизмът въ нашата страна? Княз Фердинанд, като прѣдставителъ на нашия монархизъм, както прѣз първия режимъ на стамболовиститъ, както въ врѣмето на народняцитъ, така и въ врѣмето на втория режимъ на стамболовиститъ, въ врѣмето на демократитъ и пакъ на народняцитъ, всѣкогодишно редовно е завоювалъ позиции въ управлението на страната, е завоювалъ по-голѣми и по-голѣми права за своята монарша власт. Нашата буржоазия, безъ да бъде принуждавана отъ нѣкого, доброволно му е отстъпвала своитъ права. Правителствата падаха и се качваха на власт по благоволенieto на монарха. Той е, който ще каже, ще падне ли Стамболовъ и кой ще дойде да го наследя, както покойниятъ Петковъ казваше тукъ: „Щомъ ми кажатъ: върви си, вземамъ си шапката и си отивамъ“. Най-послѣ, монаршата власт дойде до онова състояние, щото именно онѣзи хора въ България, които най-много викаха противъ личния режимъ, тѣ трѣбваше да признаятъ силата на монархизма и да го увѣчаватъ въ царизъмъ, въ смисълъ да му дадатъ и царска корона и царска титла.

**В. Коларовъ:** То е заслуга на демокрацията. Тамъ е силата на народа.

**К. Ципорановъ:** Наистина, до 1908 г., прѣз втория режимъ на стамболовиститъ, имаше у насъ една напъжена атмосфера, затуй, защото нашата дребна буржоазия градска и селска бърже упадаше, а индустриалниятъ упадъкъ прѣдизвикваше сътресение въ живота ѝ. Тази дребна буржоазия почваше да негодува, да се вълнува и, като единъ отлупшикъ на туй въднение, трѣбваше да дойде едно правителство, което да усложни тѣлнитъ. Подходяща партия тогава се явяваше демократическата. И като една проция на сѣдбата, трѣбваше именно борнитъ противъ личния режимъ, да дойдатъ на власт и да кажатъ на монарха: „Винаги съ тебе, всичко за тебе и нищо безъ тебе“. Тѣ дойдоха да подчертайтъ силата на този монархизъмъ, на този институтъ и неговата необходимостъ. И въ 1908 г., при обявяването на независимостта, тѣ провъзгласиха царя за независимъ владѣтель на България, като му дадоха титлата „царъ на българитъ“ — на всички българи, където и да се намиратъ тѣ.

Но въ монархизма, който така е засилвалъ своитъ позиции и продължава да ги засилва, вие трѣбвате да намѣрите едно друго съдържание: въ него лежатъ интереситъ на нашата буржоазия. Въ своя растежъ, нашата буржоазия, слаба и негодна, неспособна сама да защити интереситъ си, нуждала се отъ монархизма, който достойно я защитава и тя, отъ своя страна, благодарна отъ защитата на монархизма, достойно и благодарно му се отплаща. Тя му дава възможностъ на монарха да бъде той неограниченъ владѣтель въ тази страна; дава му нужния разкокъ, нужния блѣсъкъ и всички сръдства, за него-

вото обдържане, за обдържането на неговото сѣмейство и неговия дворъ. Това признание на българската буржоазия и на българскитъ правителства ще намѣрите най-релефно изразено въ 1912 г., когато се изработваше законътъ за цивилната листа на царя. Тогава сегашниятъ министъръ на финанситъ г. Тончевъ, когато да се опрѣдѣли листата, говори въ Събранието: „Недостолѣнно е народното прѣдставителство да опрѣдѣля цивилната листа на царя. Неговото достойнство иска, той самъ да бъде показанъ да я опрѣдѣли и, когато откаже, тогава народното прѣдставителство да направи това“. И като примѣръ, той ни сочи Людовика XVI и Наполеона III. Туй ще каже, че нашата буржоазия вече иска да види, въ лицето на нашия монархъ, Людовика XVI и Наполеона III и, по подобие на тѣзи монарси въ Франция, да бъде опрѣдѣлена и цивилната листа на българския царъ.

**Министъръ Д. Тончевъ:** Защото се прѣдполагаше, че ще се стѣсни.

**К. Ципорановъ:** Да. — Тази бѣлѣжка е направена отъ г. Малинова, че цивилната листа не бива бързо да се покачва, защото, покачена, не трѣбва да бъде намалена, защото всѣко намаление щѣло да бъде една революция.

**Н. Мушановъ:** Защото, по конституцията се изисква и съгласието на царя; безъ неговото съгласие, не може да бъде намалявана цивилната листа.

**К. Ципорановъ:** То е стариятъ текстъ на конституцията, г. Мушановъ.

**Н. Мушановъ:** И съ 1 л. да намалите, щомъ е безъ негово съгласие, нарушавате конституцията и оскърбявате института.

**К. Ципорановъ:** Защо въ 1912 г. именно се покачи цивилната листа на царя на 1.800.000 л.? Защо тогава именно се даватъ за обдържане на българския прѣстолонаследникъ 240.000 л.? То не е случайно явление, а е тъкмо, защото интереситъ на нашата буржоазия съвпадатъ съ тѣзи на българския монархизъмъ. Нашата буржоазия тогава, при голѣмитъ побѣди, които имаше нашата армия, възгорѣла се, че България става една велика държава на Балканския-полуостровъ, че ще има хегемонията, нашата буржоазия искаше да се отплати на своя монархъ, като го постави, както говорѣше г. Теодоровъ, тогавашенъ министъръ на финанситъ, на подобающата висота, като монархъ на една независима и велика държава на Балканския-полуостровъ. Нашата буржоазия искаше да бъде отплатена къмъ него, като го постави на неговата подобающа висота.

Но, въ своето любооудничество, нашата буржоазия не виждаше другъ единъ елементъ, който се развиваше въ монархизма и продължава още да го не вижда. Това сж интереситъ на българската династия. Монархизмътъ не отождествява напълно интереситъ на династията съ тия на буржоазията. Тѣзи интереси изискватъ, щото царътъ, неговата династия да владѣе надъ единъ голѣмъ народъ, надъ една голѣма територия, да има хегемонията на Балканския-полуостровъ. Тѣй вие ще си обясните, защо нашата буржоазия, която днесъ търси причинитъ на погрома на България, иска да ги намѣри пакъ въ личността на царя, безъ да е потърсила пакъ у себе си сила, щото въ момента, когато той е правилъ авантюритъ, да му се противопостави и да му каже: „Ето тукъ вече се прѣграждатъ, се сръщатъ монѣти интереси, като буржоазия, съ тѣитъ интереси, като династия“. Нашата династия има този именно интересъ, да стане владѣюща династия на цѣлия Балкански-полуостровъ, на всички Балкански

народи. Добрѣ, но сѣшитѣ аспирации иматъ и династиятъ на Сърбия, на Гърция, и династията на Романия, ако искате, и династията на царь Никита.

**Прѣдседателъ:** Това не е по прѣдмета.

**Н. Ципорановъ:** Тѣкмо по прѣдмета е. — И тамъ е нещастieto на балканскитѣ народи, че тѣхнитѣ династии, въ своето съперничество, ги тикнаха въ едно самоизбиване, което докара погрома на България, а днесъ тѣкъ тика къмъ погромъ Сърбия. Династиятъ на балканскитѣ държави, въ тази своя политика да станатъ династии на голѣми държави, станаха оръдие на външната политика, на вмѣшателството на чуждитѣ държави — веднѣжъ на Русия, втори пътъ на Австро-Унгария. Вие си спомняте, и се обвинявате сами, че въ 1912 г. България е станала оръдие и че въ нея тогава не е управлявало министерството на г. г. Гешовъ и Даневъ, а г. Нелюдовъ, който не е излизалъ отъ нашето Външно министерство, така, както въ тоя моментъ, когато вие ни говорите, че България се излага на голѣма опасностъ, страната не се управлява отъ министерството, а отъ една друга легация — отъ легацията на Австро-Унгария. Това се дължи именно на обстоятелството, че вие имате единъ силенъ монархизъмъ, безъ който не можете да живѣте, и признавате, че България диша съ дроба на царь Фердинанда, че България диша чрѣзъ дроба на монархизма, а не чрѣзъ своя дробъ.

Е добръ, какво направя този монархизъмъ за България? Даде ли той нѣщо добро за нея? Азъ се питамъ, а вие кажете: кога монаршата властъ донесе едно добро дѣло за този народъ? Вие ще кажете, че независимостта е дѣло на българския монархъ, затуй го направихте царь на българитѣ. Какво донесе това за българския народъ? Ако желаете, дори това донесе нѣщо противъ интереситѣ на българския народъ, защото Турция тогава затвори пазарищата си за нашата индустрия. И днесъ пакъ тази политика на нашата династия, на българския монархизъмъ, който излѣзе изъ релситѣ, изъ интереситѣ на вашата буржоазия, и поиска да отиде въ Цариградъ, тамъ да се увѣнчае като царь на българитѣ, докара финансовия и икономическия погромъ на България и изтика българската индустрия отъ Мала-Азия и Македония.

**Н. Мушановъ:** Материялистически възгледъ.

**Н. Ципорановъ:** Да.

**М. Такевъ:** Независимостта на България и завземането на източнитѣ желѣзници сж дѣло на демократическото правителство, безспорно, съ съгласието на държавния глава. Ако искате да критикувате, насъ критикувайте.

**Н. Ципорановъ:** Да, независимостта и завземането на източнитѣ желѣзници, казва г. Такевъ, сж работа на демократическото правителство.

**Х. Кабакчиевъ:** (Къмъ г. Такева) На Австро-Унгария. Има го черно на блѣло. Цѣла Европа го знае. Само вие смѣтате, че българскиятъ народъ се състои отъ овце, които нищо не разбиратъ.

**Т. Лукановъ:** Вие обявихте независимостта въ парахода, като посрѣщнахте Фердинанда, идящъ отъ Австрия.

**М. Такевъ:** Много малко знаете отъ тѣзи работи.

**Н. Ципорановъ:** Знае се — фактъ ноторенъ е — че и независимостта, и завземането на източнитѣ желѣзници, не е дѣло на българско нѣкакво прави-

телство, а по заповѣдъ на българския царь, бѣше изпълнено отъ неговитѣ министри. Това е то независимостта, това е то откупуването на желѣзницитѣ. Но нашиятъ монархизъмъ се е засилвалъ по начинъ, щото той е отнелъ правата на народа, както по вътрѣшната, така и по външната политика. И днесъ вече не може да се оспори, какво българскиятъ царь, съ знанието и незнанието на своитѣ министри, е сключвалъ тайни договори: договора съ Русия отъ 1902 г., който вече не смѣятъ да отрекатъ, и договора отъ 1907 г., който тоже вече не смѣятъ да отрекатъ. За да бждатъ санкционирани тия вече придобити права на българския монархизъмъ, за да бждатъ тѣ узаконени, българската буржоазия, посрѣдствомъ най-голѣмитѣ борци противъ личния режимъ, тѣй именно трѣбваше да измѣни конституцията, да засили правата на монарха, като въ неговитѣ рѣцѣ тури правата на Народното събрание. И това стана съ измѣнението на конституцията. Това право, което вие дадохте, съ измѣнението на конституцията, е началото на погрома на българския народъ. Вие не можете да посочите дѣло на българския монархизъмъ, което да е дало нѣщо добро на тоя народъ. Ние ви посочваме всичкитѣ неговѣ дѣла, и договоритѣ, които сте правили, като сте обвързали българския народъ и сте му докарали само злини. Измѣнението на нашата конституция, съ която дадохте още права въ рѣцѣтъ на монархизма, докара окончателния погромъ на България. Монархизмътъ е едно зло за българския народъ, и вие днесъ вече трѣбва да констатираете и да признаете това. Говорите за 16 юний 1913 г., търсите виновника. Търсите го вие, които бѣхте при него. Но вие не смѣете да кажете нѣщо противъ института на монархизма. Да, ако ви кажатъ отъ нѣкоя легация, че династията на Фердинанда става опасна за България, въ смисълъ, че не е послушна къмъ Русия или Австрия, и ви заповѣдатъ да я замѣните съ друга династия, бихте направили това, но противъ самия институтъ на монархизма вие никога нѣма да се обявите, защото вие безъ него не може да живѣте. Нашата дребна буржоазия, която се люшка ту на лѣво, ту на дѣсно, която само знае да се бунтува и да приказва люти приказки, тоже е била винаги въ услуга на монархизма, винаги го е поддържала.

**В. Коларовъ:** Несъзнателно.

**Н. Ципорановъ:** Съвършено несъзнателно. Тя е била оръдие на ръководителитѣ на българската буржоазия, и като оръдие тѣ сж я употребявали да я използватъ за своето могъщество, като буржоазна класа и за могъществото на българския монархизъмъ. Този монархизъмъ ние отричаме и заявяваме, че той е опасенъ за българския народъ. Династиятъ на Балканския-полуостровъ водятъ балканскитѣ народи къмъ окончателното имъ погиване, водятъ Балканския-полуостровъ къмъ неговата подѣлба. И ако у васъ има още достатъчно умъ, за да прѣдвждате събитията, ще признаете това, но вие не можете да го признаете, понеже класата, къмъ която принадлежите, не може да има тази сила да му се противопостави. Тя е неспособна да извърши такъвъ единъ актъ, защото този актъ, който трѣбва да се извърши противъ монархизма, да очисти пътя на нацията къмъ нейното социално, икономическо и политическо развитие, е само една революция. (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвица)

**Д. Кротневъ:** Само че вие не сте способни за такава революция. Когато дойде до революция, кротувате.

**Н. Ципорановъ:** Нашата буржоазия никога не е вършила революция. Нашата свобода дори не се

тъжни на някаква революция. Българската буржоазия е неспособна да извърши и този революционен акт. Но вътрѣ въ този народъ има една класа, която е противна на вашата класа; вие имате прѣдъ себе си една работническа класа.

**Прѣдседателъ:** (Звъни) Говорете по прѣдмета.

**К. Ципорановъ:** Тази класа има своето високо пролетарско съзнание, тази класа разбира вече, че нашата страна върви къмъ погромъ, тази класа днесъ, съ своитѣ прѣдставители тукъ и съ своята организация вънъ, съ своята партия, заявява, че иска да се бори за свободата на народа, като извоюва неговата свобода, именно чрезъ прѣмахването на монархията и докарването на едно ново управление, не само за България, но и за Балканския полуостровъ.

**Н. Мушановъ:** Ще чакаме много.

**К. Ципорановъ:** Тази класа вижда, че династиятъ, че монархизмътъ, водятъ къмъ погромъ, вмѣсто къмъ обличението на балканскитѣ народи.

**С. Омарчевски:** Революция само не можете да правите. Революция прави дребната буржоазия.

**К. Ципорановъ:** Азъ на земеделцитѣ отричамъ правото да разсѣждатъ по този въпросъ, защото тѣ сж казали своята дума — че монархизмътъ е необходимъ за България.

**А. Недевъ:** Не е вѣрно. Турете си очила да прочетете по-хубаво, какво сж казали земеделцитѣ, защото тѣ не приказватъ на вересия, а когато кажатъ нѣщо, ще го направятъ.

**К. Ципорановъ:** Азъ ще ви кажа, какво сте говорили въ парламента.

**В. Коларовъ:** Вие при измѣнението на конституцията заявихте, че сте една монархическа партия. Много кжса паметъ имате тогава. Ние помнимъ.

**К. Ципорановъ:** На 30 януарий 1911 г. тукъ, въ Народното събрание, вашиятъ народенъ прѣдставителъ тогава г. Драгиевъ говори, че формата на управлението на нашата страна е конституционно и че тази форма е много резонна.

**Н. Мушановъ:** И много умно е рекълъ.

**К. Ципорановъ:** Ще трѣбва да го признаете, а не днесъ да подскачате като ожилени. Ето защо класата, която иска, народътъ да поеме сѣдбинитѣ въ своитѣ собствени рѣцѣ, днесъ се явява само работническата класа. Тя вижда опасностъ за себе си отъ аспирациитѣ на великитѣ сили. Тя вижда вече пжтя, по който може да се запази срѣщу домогванията на една Австрия и на една Русия, не въ борбата на народитѣ на Балканския полуостровъ, а въ тѣхното обличение, въ създаването на Балканския полуостровъ на една балканска федеративна република. За нея вие не можете да се борите.

**А. Недевъ:** Вие бѣгате отъ федерацията съ пинжитѣ социалисти и не можете да я направите.

**К. Ципорановъ:** Вие не можете да се борите за нея, понеже прѣдставлявате обществени класи, които сж реакционни въ своята природа. За нея може да се бори само социалната демокрация, само пролетариатътъ, който е една революционна класа, който е способенъ да извърши революцията. И той ще я наложатъ рано или късно.

**А. Недевъ:** Никога.

**С. Омарчевски:** Вие сте секта и нищо повече.

**А. Недевъ:** Съ сектантство федерация не се постига.

**К. Ципорановъ:** Българскиятъ монархизмътъ се настанява тукъ въ тази страна, и той е вземалъ вече въ своитѣ рѣцѣ нейната вътрѣшна и особено външната политика. Външната политика се води само отъ него. Нѣма правителство дори, което да знае външната политика на страната.

**И. Кирковъ:** Нѣма, защото социалиститѣ сж на двѣ въ България, а трѣбва да бждатъ на едно.

**К. Ципорановъ:** Г. г. демократитѣ управляваха съ подавялюще болшинство тукъ. Тѣ заявяватъ, че не знаятъ тайнитѣ договори между българския монархъ съ чуждитѣ държави. Г. г. народняцитѣ управляваха тази страна и заявяватъ, че не знаятъ кога царътъ е билъ въ връзки съ външнитѣ правителства, кога той е далъ заповѣдь за настѣпление и пр. Тѣ не знаятъ, какво върши българскиятъ царъ, тѣ не сж държали аслж самостоятелно кормилото на нашата страна въ свои рѣцѣ. Г. Радославовъ казва днесъ, че не знае какво става по свѣта, ако и всѣкому да е извѣстно, че има една война тукъ подъ носа ни, между Австро-Унгария и Сърбия и че има мобилизация въ Русия. Това показва, че наистина правителството не знае какво ще върши, понеже функцията на ръководство на външната ни политика лежи въ рѣцѣтъ на българския монархъ, на българския монархизмъ.

**В. Коларовъ:** Или другадѣ.

**К. Ципорановъ:** Или другадѣ. И по-право е, че е другадѣ; затуй не могатъ да я знаятъ. Както порано тя бѣше въ рѣцѣтъ на Неклюдова, така днесъ е въ рѣцѣтъ на австроунгарския прѣдставителъ, графъ Тарновски.

**А. Свиначевъ:** Трѣбва барабанъ да бие.

**В. Коларовъ:** И-г. Гешовъ това само знаеше да разправя.

**К. Ципорановъ:** Г. г. народни прѣдставители! Въ този моментъ, когато всички заявявате, че България стои прѣдъ нови катастрофи, че на Балканския полуостровъ гори огънь, ние всички сме съгласни върху едно нѣщо, че тѣзи бюджети трѣбва да минатъ на бърза рѣка, и се отказвате да вземете думата по тѣхъ. Вие въ тази минута пакъ ставате единодушни. И не можете да не бждете такива. Вие дори сте съгласни да отложите засѣданията на камарата. Защо? Вие казвате, че нашето управление е конституционно и парламентарно. Азъ се питамъ тогавъ: въ тѣзи врѣмена, когато имате на прѣдъ си сѣдбоносни събития, когато се развиватъ най-важнитѣ събития, кой ще ръководи политиката на тази страна? Парламентътъ или правителството? Е добръ, правителството, ако то е парламентарно правителство, ако то изхожда отъ народа, трѣбва, съ прѣдставителитѣ на народа, да ръководи тази политика.

**М. Такевъ:** Това е вѣрно.

**К. Ципорановъ:** Но правителството желае по-скоро да махне Народното събрание, за да има разпразни рѣцѣтъ си, и то само, подъ ръководството на своя господаръ, да продължи една политика, която не бива да знае народътъ. Така постѣпиха г. г. Ге-

шовъ и Даневъ. Тѣхъ всички ги обвинявахме, че не били въ контактъ съ Народното събрание. Днесъ това правителство върви по тѣхния пътъ и бърза да се отърве отъ Народното събрание, бърза да тръгне въ пътя на катастрофитѣ. (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвица)

**П. Генадиевъ:** Мамите се. То нито върви изъ този пътъ, нито ще върви, нито ще му позволимъ да върви.

**Н. Ципорановъ:** Г. г. народни прѣдставители! Нашата буржоазия говори, право или криво . . .

**Прѣседателъ:** За буржоазията ли говоримъ сега, или за бюджета на Върховното правителство?

**Н. Ципорановъ:** Ние говоримъ за Върховното правителство и за монархизма. — Българската държава е монархично-конституционна.

**Х. Кабакчиевъ:** Утрѣ може да бѣде късно да се приказва за монархизма, днесъ трѣбва да се приказва.

**Н. Ципорановъ:** Чл. 4 отъ нашата конституция казва така: (Чете) „Българското царство е монархия наследствена и конституционна, съ народно прѣдставителство“. То е, значи, монархия. Щомъ е монархия, ние искаме да критикуваме института, на който ние даваме този бюджетъ отъ 3.000.000 л. Значи, ние сме тъкмо на прѣдмета. Ние търсимъ да знаемъ, нуженъ ли е този бюджетъ, нужно ли е това харчене, нуженъ ли е този институтъ, нуженъ ли е този монархизъмъ? И наистина, сервилността на българската буржоазия къмъ монархизма отива много далече. Ние виждате, какъ се изразява нашата конституция. Монархическата власт, монархизмътъ, въ съгласие съ нашата буржоазия — тѣ сж българската конституция, тѣ сж българското Народно събрание. Ние трѣбва съ очудване да посрѣпнемъ изявленията на единъ прѣседателъ на камара, когато ви казва, че вътрѣшниятъ редъ на Народното събрание, това е болшинството. Конституцията на нашата страна — това е правителството и неговиятъ монархъ. Ние виждате какъ правителствата сж излизали отъ рамкитѣ на нашата конституция, безъ да има измѣнение на чл. 35, който дава цивилната листа на царя и я опрѣдѣля на 600.000 л. Тѣ я увеличаваха, докато я докараха до 1.250.000 л. И ние виждате днесъ, какъ, при единъ изриченъ смисълъ на конституцията, при нейното изрично съдържание, нашето Събрание противоконституционно, чрезъ бюджета, дава срѣдства на този монархизъмъ. Чл. 35 отъ конституцията говори: (Чете) „Народното събрание съ особенъ законъ опрѣдѣля на царя и на неговия дворъ цивилна листа“. Конституцията казва: „На царя и на неговия дворъ“, значи, това е едно перо — то е цивилната листа, която се опрѣдѣля на царя и неговия дворъ. А какво имате въ бюджета? (Чете) „Цивилната листа на Негово Величество Царя — 1.800.000 л.; въ лично разположение на Нейно Величество Царицата — 100.000 л.; за обдържане Негово Царско Височество — 240.000 л.; за канцеларията на Негово Величество, за пжтешествия, командировки, телеграми, отопление и освѣтление на дворцитѣ и поправка на мобили — 500.000 л.; купуване ордени — 80.000 л.; поддържане дворцитѣ въ София, Евксиноградъ и Русе; поддържане на парковетѣ и наемане работници — 250.000 л.“ Е добръ, на-ли това е една цивилна листа за издържане на царя и неговия дворъ? Тогава какъ се явяватъ тия разни пера? Тѣ се явяватъ именно за това, че нашата буржоазия доброволно е искала да се отплати на прѣдставителя на монархическата власт, на своя господарь. Инакъ ние не можете да опраз-

дасте отъ гледището на нашата конституция тия нови пера. Но не е само туй. Ние знаете, че има редъ гори — въ Рила и другадѣ — отъ които се ползува нашиятъ царь. Освѣтъ това — да не говоря за това, че на негово разположение сж дворцитѣ въ Врания и Евксиноградъ — на негово разположение сж стотици декари лозя. Туй сж народни богатства, които нашата буржоазия доброволно е отстъпила на своя монархъ. Е добръ, ние отивате отъ гледището дори на своитѣ интереси, много далеско. Но ние отивате много далеско затуй, защото нѣмате вече никаква сила прѣдъ силата на българския монархъ, затуй, защото ние прѣдставлявате една незначителна сила прѣдъ българския монархъ. Ето, правителството, което днесъ властвува, само ви казва: „Азъ не зная, какво става“. И то утрѣ, щомъ го поканятъ отъ двореца да си подаде оставката, ще я подаде. Ние го виждате, че то е отстъпило всичко, и всичко е дадено въ ржцѣтъ на монарха — всичката своя власт и ръководство въ външната политика. И именно затуй никой отъ васъ не се възпротивява, не само на пѣлия бюджетъ, както ние се противимъ, но и на отдѣлнитѣ пера въ него.

Ще се спра и на втория отдѣлъ — за Народното събрание. Ето ви единъ институтъ, който е нуженъ, който е необходимъ за народа. Ето ви институтътъ, на който ние трѣбва да се облекнете и въ ржцѣтъ на когото да прѣдадете сждинитѣ народни. И по нашата конституция този институтъ има голѣма власт, обаче въ сжщностъ, въ дѣйствителностъ, властта на Народното събрание е приравнена съ една нула. Ние не знаете у насъ едно болшинство, което да е вотирало противъ прѣдложенията на своето правителство; ние не можете да посочите такъвъ прецедентъ въ нашия животъ, ние не можете да посочите нито на едно рѣшение на Народното събрание, което да е противъ прѣдложението на правителството.

**М. Такевъ:** Има, отъ 1880 и 1881 г.

**Нѣкой отъ лѣвицата:** Прѣзъ врѣмето на Каравелова.

**Н. Ципорановъ:** Добръ, съгласенъ съмъ. Въ ония врѣмена, когато тукъ се борѣха Австро-Унгария и Русия, и нашата буржоазия се борѣше на животъ и смъртъ противъ домогванията на Русия, тогава дѣйствително имаше случай на падане на правителство. Тогава монархизмътъ не прѣдставляваше такава сила, той още не бѣше се обособилъ. Но посочете ми ние тукъ отъ 20 години насамъ случай, когато парламентътъ да се е възпротивилъ на прѣдложенията на правителството?

**М. Такевъ:** Въ 1901 г., когато провалиха монопола.

**Н. Ципорановъ:** Така е. И азъ ще ви кажа, защо е това. То бѣше затуй, защото тогава монархизмътъ искаше да проба силата на нашата буржоазия, искаше да сложи на ново изпитание нашата буржоазия. Ние помните кабинета d'affaires.

**М. Такевъ:** Каравеловиятъ кабинетъ не бѣше d'affaires. Той имаше декларация на редовенъ кабинетъ. Коалиция имаше.

**Н. Ципорановъ:** Така. И слѣдъ туй какво стана? Правителството падна и разтуриха камарата. Вашиятъ парламентъ нѣма сила да се противопостави на волята на монарха, и той си отиде тѣй, както си отива единъ разсиленъ на това Народно събрание.

**В. Коларовъ:** И дойде другъ послушенъ кабинетъ.

**К. Ципорановъ:** Слѣдъ него дойдо другъ кабинетъ, който бѣше напълно послушенъ на монарха, и който продължаваше да върви по отънкания пътъ. Значи, българскиятъ парламентъ никога не е билъ способенъ да се възпротиви на монархическата властъ. И така, случаятъ, който ни напомня г. Такевъ, говори, какво парламентътъ нѣма никаква сила въ рѣшитѣ си, че правителствата сѣщо нѣматъ никаква сила въ рѣшитѣ си — тѣ сѣ въ пълна зависимостъ отъ волята и благоволенieto на монархическата властъ, на монарха.

**М. Такевъ:** И отъ камарата.

**К. Ципорановъ:** Кабинетътъ на г. Каравелова си отиде веднага. Камарата сѣщо си отиде веднага. Дойде нова камара съ ново правителство. Новото правителство втрѣшне вече по угодата на монарха.

**Д. Благоевъ:** Даневъ бѣше изринатъ отъ двореца съ лопата.

**К. Ципорановъ:** Такъвъ е и случаятъ съ Данева, който стоя двѣ години на властъ, и когато му казаха, че трѣбва да си отиде, той веднага напусна властѣта, за да дойде едно ново правителство — вториятъ режимъ на стамболовиститѣ. И хората, които бѣха тукъ петъ години, по единъ знакъ отъ горѣ трѣбваше да си отидатъ, за да ги наслѣдятъ демократитѣ, които се борѣха да дойдатъ отъ долу и да се наложатъ на монарха, а щомъ управляваха три години, пакъ по единъ знакъ отъ двореца тѣ напуснаха властѣта. Туй е силата на монархизма. Дѣ е тогава силата на вашата демократическа партия, дѣ е борбата ви противъ личния режимъ, дѣ е борбата ви за република, за която нѣкои отъ васъ едно врѣме говорѣха? Вие говорите за личенъ режимъ и за република, докато сте отъ вънъ. То е единъ козъ въ вашитѣ рѣшѣ, за да имате съ какво да заблуждавате народнитѣ маси, да ги повличате подиръ себе си, и когато ви повикатъ въ двореца, да кажете: „Имаме народа слѣдъ себе си, можемъ да спечелимъ изборитѣ, можемъ да управляваме.“

**В. Коларовъ:** Заслугата имъ бѣше, че го направиха отъ князь царъ и по такъвъ начинъ разсърдиха руския царъ.

**К. Ципорановъ:** Именно, за да му се отплатятъ, тѣ бѣха длъжни да го направятъ царъ. Фактъ неоспоримъ е, че българското Народно събрание, което трѣбва да бѣде институтъ, който да ръководи съдбинитѣ на народа, има една ефимерна властъ въ своитѣ рѣшѣ. Тукъ сѣ предвидени суми за неговото обдѣржане, но ние, социалъ-демократитѣ, заявяваме, че Народното събрание трѣбва да бѣде разширено до единъ институтъ, който да прѣдставя волята на българския народъ. Ние искаме изборитѣ за това Народно събрание, за обдѣржането на което народътъ дава срѣдства, да ставатъ по начинъ, щото волята на народа да бѣде изразена, правилно прѣдставена въ този парламентъ. Ние прѣкарахме два изборни периода въ режима на днешното правителство. Защо бѣха тѣзи два периода на избори? Съ какво се обясняватъ тѣ? Съ това, че правителството е силно ли, съ това, че народътъ поддърпа днешното правителство ли? Не. Затуй, защото правителството служи на единъ интересъ на българския монархизмъ, които сѣ въ противовѣсъ съ интереситѣ на народа. Правителството има за задача да приложи една политика, която българскиятъ монархизмъ си е начерталъ; докато той не види, че тя е фалирала, или не я види осъществена, кабинетътъ на г. Радославова ще бѣде на властъ, ако и да е прѣдставенъ отъ такова меньшинство, ако и да е прѣдставенъ отъ избраници, дошли

въ Народното събрание не при една пълна свобода на изборитѣ. Ние, по отношение на Народното събрание, искаме, продължаваме да искаме, и ще искаме, изборитѣ да ставатъ всѣки двѣ години, да имаме едно пълно всеобщо избирателно право, безъ да се прави разлика не само между гражданитѣ на страната, но още и между половѣтъ. Никой отъ васъ тукъ не е повдигналъ този въпросъ. Ние днесъ си позволяваме да го повдигнемъ. Той лежи въ нашата програма. Ние искаме избирателното право да бѣде разширено тѣй, щото всѣчки жители на България да могатъ да прѣдставляватъ интереситѣ на народа. Днесъ вече не само мъжете сѣ факторъ въ този животъ, но само мъжете произвеждатъ богатства въ тая държава; днесъ вие имате въ фабричитѣ, по желѣзницитѣ, въ земледѣлнето и навсѣкъдѣ въ нашата държава, приложение на женския трудъ; имате голѣма частъ жени, подложени на експлоатация, и тѣ желаятъ да защитятъ своитѣ интереси като работнички и ще ги защитятъ, когато иматъ правото да избиратъ и да бѣдатъ избираеми. Вамъ се вижда чудно, че ние прѣдвяваме това искане.

**Прѣдседателъ:** Това не е по бюджетопрокта, г. Ципорановъ.

**К. Ципорановъ:** По бюджетопрокта е. Въ свързка съ обдѣржането на Народното събрание ние искаме да се разшири избирателното право на българския народъ; и мъжете, и женитѣ да иматъ правото да прѣдставляватъ народа въ този парламентъ.

**Прѣдседателъ:** Това е по съвсѣмъ другъ въпросъ; то е въпросъ на избирателния законъ.

**Нѣкой отъ дѣсницата:** Това е за митинги.

**К. Ципорановъ:** Но, г. г. народни прѣдставители, когато оня денъ ние направихме тукъ прѣдложение за повишение нѣкои параграфи отъ разнитѣ бюджетопрокта, трѣбваше само ние да гласуваме. Никой отъ васъ не се съгласяваше да гласува заедно съ насъ, защото вие казахте: „Държавата нѣма срѣдства“. Когато ние искаме да се увеличи бюджетътъ за народното здраве, вие признахте нуждата, но казахте: „Нѣма срѣдства“. Е добръ, какъ вие намирате срѣдства за обдѣржане на монархизма, а за здравето на народа не можете да намѣрите? Какъ можете да намѣрите срѣдства за обдѣржане на монархизма, а за работницитѣ, които държавата експлоатира, не можете да намѣрите?

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Плащаме и на работницитѣ.

**К. Ципорановъ:** Ето, па, тукъ, въ бюджетопрокта за Народното събрание какво виждате? Пакъ тази разлика, която съществува между хората въ свѣрвменната държава, между експлоатирани и експлоататори, между работници и господари. Вие имате туй, като захванете отъ § 10, п. 5 и свѣршите съ §§ 11—12. Прѣдвидено заплатата за разсильнитѣ по 80—100 л. мѣсечно. Да ви видимъ, тукъ поне не можете да ни обвинявате, че имаме наши приятели и партизани, та тѣхъ защищаваме. Понее казвате, че служащитѣ по желѣзницитѣ сѣ сѣ социалъ-демократи, въ телеграфо-почтенското вѣдомство сѣ пакъ социалъ-демократи, тукъ въ Народното събрание нито единъ разсильнъ е социалъ-демократъ; тукъ всѣчки разсильни сѣ хора на правителството. Ето, ние не правимъ партизанство, а водимъ една класова политика, и отъ интереситѣ на тая класа, която защищаваме, ви заявяваме, че вие подлагате на една грозна експлоатация хората, които служатъ тукъ — разсильнитѣ въ това Народно събрание; държите ги до 12 ч., по цѣли

нощи, и въ края на крайщата имъ даватъ по 80 л. мѣсечно. И още какво правите? Но има и друго нѣщо, което е по-печално: тукъ, въ Народното събрание, има маса длъжности за едни хора, които не участвуватъ въ Събранието, които не обслужватъ въ нищо на Събранието, и получаватъ заплати дори по-голъми отъ заплатитѣ на ония, които стоятъ до срѣдъ нощъ да обслужватъ на народнитѣ прѣдставители. Е добръ, каква е вашата политика? Понеже се отнася до господаритѣ, до буржоазията, до нейни прѣдставители, даватъ, а тамъ, където е за работници, за служаци, нищо не даватъ; вие тамъ сте много съперници и голѣми икономисти. Това показва характера на вашата държава, на вашето управление, на вашия буржоазенъ строй.

Най-послѣ, за да не вземамъ думата повторно, ще кажа нѣколко думи и по бюджетопроекта за Върховния административенъ съдъ.

Азъ дължа да ви заявя, че нашата група, както на врѣмето, тъй и днесъ, се изказва противъ съществуването на този съдъ. Ние го намираме противоконституционенъ и насоченъ противъ интереситѣ на работническата класа. Ние искаме всички спорове да бъдатъ разрѣшавани отъ общи сѣдилища, избрани отъ народа. По пътя на избирателността, ония, които иматъ довѣрие на народа, трѣбва да му раздаватъ правосѣдие; сѣдия, който не се ползува съ неговото довѣрие, не може да раздава правосѣдие на този народъ. Ние не искаме сѣдии, които да стоятъ като богове, прѣдъ никого неотговорни; ние искаме сѣдии отговорни, както прѣдъ съвѣстѣта си, тъй и прѣдъ своя народъ. Но и тукъ вие виждате същото нѣщо. Започвате: прѣдседателтъ на сѣда съ 7.800 л. заплата и слизате до началната заплата до 60—80 л. мѣсечно на разнитѣ служаци тамъ: архивари, разсилни и пр. И тукъ вие виждате какъ релефно и поразително изпѣква политиката на държавата. Онѣзи, които вамъ сѣ нужни, сѣдитѣ, вие добръ заплащате, а на онѣзи, които съставятъ пролетаризирания народъ, служащитѣ, които на всѣка крачка вие искате да вземете, даватъ само единъ залькъ, колкото да не умратъ отъ гладъ. Че тѣ работили по цѣли нощи, че тѣ умирали отъ туберкулоза, това не ви интересува; вие искате административно правосѣдие, за него плащате, а за служащитѣ нищо не даватъ.

И така, г. г. народни прѣдставители, азъ искамъ да обобща моята мисль. Бюджеттъ, който вие ни прѣдставяте за Върховното правителство, е единъ бюджетъ, който не отговаря на нуждитѣ и на интереситѣ на българския народъ. Той подкрѣпя, той подхранва единъ институтъ, който институтъ е противонароденъ. Това е институтътъ на монархизма, който поглъща правата на българския народъ, на българския парламентъ и който е обърналъ своитѣ правителства въ свое оржие.

**Министъръ Х. Поповъ:** Институтъ, който българската история не знае да не е съществувалъ.

**К. Ципорановъ:** Българската история е записала само най-голъми пакости и нещастия за българския народъ и произлизащи именно отъ този институтъ.

**Министъръ Х. Поповъ:** Не си знаете историята.

**К. Ципорановъ:** Нашата история показва, че когато този институтъ се е проявявалъ като силенъ, българскиятъ народъ се е провалялъ. Виджте старата история на България. Отъ какво пропадна българското царство? Не е ли вслѣдствие намѣсата на този институтъ?

**Министъръ Х. Поповъ:** Отъ такива богомили, като васъ, пропадна.

**К. Ципорановъ:** Кажете ми на кждѣ ви водѣ вчера този институтъ? Не ви ли заведе въ погрома съ войната противъ Турция? Кажете ми вие кждѣ ви води днесъ този институтъ? Нѣма ли да ви заведе къмъ новъ погромъ? Вие, които твърдите, че сте хора на българския парламентаризмъ, че сте хора на демокрацията, че сте либералитѣ въ България, че никога не сте управлявали, освѣнъ съ огледъ къмъ интереситѣ на нацията, вие ми кажете, защо искате да се отървете отъ този парламентъ? Не е ли пакъ въ интереса на монархизма, който ви тика въ тоя пътъ, който ви казва: „Закрийте камарата, прѣкратете заседанията ѝ, защото вие въ парламента нѣма да правите политика, защото азъ отъ двореца ще ви командувамъ и вие ще вървите напредъ?“ (Възражение отъ дѣсницата) Такова положение ние не можемъ да търпимъ. Ние заявяваме, че ще се боримъ противъ монархизма заедно съ работническата класа. Ние ви казваме открито, безъ забикалки, че въ този парламентъ, освѣнъ прѣдставителитѣ на българския пролетариятъ, освѣнъ прѣдставителитѣ на българската работническа социалъ-демократическа партия, никоя друга партия не може да се бори противъ монархическия институтъ; всички партии сѣ го засилвали и продължаватъ да го засилватъ. Ние ви казваме, че политиката на този монархизмъ води къмъ единъ окончателенъ погромъ на България и ви заявяваме, че водите този народъ къмъ новъ погромъ, къмъ изгубване на неговата политическа самостоятелностъ. Ние знаеме лѣка и го сочимъ. Лѣкътъ на злото не е въ засилването на монархизма, а въ прѣмахването му, въ унищожението на династията, въ сближаването на балканскитѣ народи, което ще стане по пътя на революцията, която ще извърши пролетариятъ, като унищожи монархизма и отъ балканскитѣ страни образува една балканска федеративна република. (Ръкоплѣсване въ крайната лѣвица. Възражение отъ дѣсницата)

**Прѣдседателтъ:** Има думата г. Иванъ Костовъ.

**И. Костовъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! На разглеждане е бюджетопроектътъ за разходитѣ на Върховното правителство. На народнитѣ прѣдставители прѣдстои да обмислятъ, да разгледатъ и да гласуватъ параграфитѣ или тъй, както сѣ изнесени въ бюджетопроекта, или пъкъ, като намѣрятъ за нужно, да направятъ нѣкакви измѣнения въ тѣхнитѣ размѣри.

Седемъ мѣсеца вече отъ настоящата година изтичатъ. За тия седемъ мѣсеца за разходитѣ на държавата сѣ гласувани кредити по-отрано отъ Министерския съвѣтъ, които подирѣ съ вота на Народното събрание се одобриха. Оставатъ още петъ мѣсеца и бюджеттъ, който ще гласуваме сега, се отнася за тѣхъ. Но въпросътъ е сега разходитѣ за останалитѣ петъ мѣсеца отъ настоящата година, дали да се основатъ на онзи размѣръ, на отдѣлнитѣ параграфи отъ бюджетитѣ за цѣлата година, както сѣ изнесени въ бюджетопроекта, или да се основатъ на нѣкакъвъ другъ размѣръ отъ тия суми въ параграфитѣ? Искатъ се разходи за Върховното правителство по параграфитѣ въ глави I и II на една обща сума отъ 2.970.000 л. За да бждемъ по-ясни, трѣбва да разгледаме параграфитѣ по отдѣлно. Първиятъ параграфъ казва: „Гражданска листа на царя — 1.800.000 л.“ Ние си задаваме въпросъ: такъвъ единъ размѣръ на гражданската листа дали е малъкъ или е голѣмъ? Азъ смѣя да кажа, че ако България има нещастieto да се управлява и за въ бъдеще отъ реакционни партии, този размѣръ е малъкъ и негрѣмънно ще трѣсятъ да го увеличатъ; може да го увеличатъ до 2 милиона, може да го увеличатъ и повече, но вѣрвамъ, че туй нещастие нѣма да сполети нашето отечество. За народа, за онѣзи организации,

които се намиратъ въ връзка съ този народъ, които очакватъ отъ този народъ, сумата 1.800.000 л. е прѣкомѣрно голѣма. Има още едно обстоятелство, което показва, че тази сума е голѣма и което прави сумата още по-силно да бие въ очи. Това обстоятелство е, че сумата 1.800.000 л., която се иска по първия параграфъ отъ бюджетопроекта, е сума прѣдначалена само за личнитѣ нужди на държавния глава; но освѣтъ § 1, слѣдватъ и други параграфи: § 2, който иска 100.000 л., § 3, който иска 240.000 л., § 4, който иска 500.000 л., § 5, който иска 80.000 л. и § 6, който иска 250.000 л. Всички тѣзи суми сж за редовнитѣ разходи, които трѣбва да станатъ за двореца. Сумата 1.800.000 л. трѣбва да се счита, че е прѣдначалена само за личния масрафъ на държавния глава, на царъ Фердинанда.

**В. Коларовъ:** Джебъ-парасж.

**И. Костовъ:** Нека се попитаме: коя е причината, която е карала правителствата да опрѣдѣлятъ такъвъ единъ високъ размѣръ на царската заплата? Причината е слабостта, кекавостта на политическиѣ партии, които сж дождавали на власт и които сж управлявали България досега. Трѣбва да се обърне внимание на начина, по който политическиѣ партии, управляющитѣ политически групи, сж поемали досега властѣта и какво положение сж заемали въ медовия мѣсецъ на своето управление. По какъвъ начинъ сж дождавали тѣ на власт? Дождавали сж по начинъ най-лесенъ — само когато ги повика държавниятъ глава.

**П. Генадиевъ:** По конституцията.

**И. Костовъ:** Тѣкмо споредъ конституцията. — Но въпросътъ е другадѣ. Политическиѣ партии, като не намиратъ достатъчно сили въ себе си, както не сж създали между себе си и народа достатъчно връзки, отиватъ чрѣзъ ръката на държавния глава да поематъ властѣта, а поели веднѣжъ властѣта, въ медовия мѣсецъ на тѣхното управление наставя едно положение, което е твърдѣ характерно, което дѣйствува върху тѣхъ по много други нѣща и частно по опрѣдѣляне на царската заплата. Какво имѣе е положението, когато поематъ властѣта? Поели властѣта, ще произведатъ избори, за да закрѣпятъ по-дълго своето властване. Кой ги повиква на власт? Държавниятъ глава. Какъ ще произведатъ изборитѣ? Съ насилие, съ измами, съ морално и физическо влияние върху народа. Отъ една страна, тѣ се обръщатъ на влѣбуги, тѣ пълзятъ прѣдъ държавния глава, а отъ друга страна, когато произвеждатъ изборитѣ, отиватъ да биятъ народа, за да го накаратъ да ги избира силомъ. Това е значението, което тѣ отдаватъ на държавния глава и което тѣ отдаватъ на българския народъ.

Размѣрътъ на царската заплата не е билъ по-рано такъвъ, какъвто е сега, той постоянно се е увеличавалъ. Съгласно стария текстъ на чл. 35 отъ конституцията, заплата на държавния глава е 600.000 л. Стариятъ текстъ на чл. 35 гласи: (Чете) „Народното събрание опрѣдѣлява за обдържане на княза и на неговия дворъ 600.000 франка на година. Това количество не може да бѣде нито уголѣмено безъ съгласието на Народното събрание, нито намалено безъ съизволението на княза“. До 1885 г. не е прѣдвиждана друга сума да постѣпва въ двореца за неговото обдържане, освѣтъ тази. Ще се повърна назадъ да ви кажа, какъ сж обосновавали управлениетѣ политически групи уголѣмението размѣра на царската заплата. Въ 1888 г. царската заплата се увеличава съ 90 хиляди лева. Въ 1893 г., мисля, заплата е била увеличена на единъ милионъ лева. Тя е увеличена по настояването на Стамболова, то-

гава шефъ министъръ-президентъ, който е казалъ, че тя трѣбва да бѣде увеличена прѣдъ видъ на това, че нуждитѣ на държавния глава сж нараснали, защото станалъ вече сѣмеевъ човѣкъ. Отъ 1893 г. до 1905 г. заплата на държавния глава не е увеличавана. Въ 1905 г., по прѣдложение отъ Димитра Петковъ, подъ прѣдлогъ, че не само нуждитѣ на царя нараснали, но и животътъ посжипнѣлъ, заплата на държавния глава била увеличена още съ 200.000 л. и става 1.200.000 л. Въ 1908 г. заплата е увеличена на 1.250.000 л. Това е станало прѣзъ управлението на демократитѣ.

**М. Такевъ:** Имате грѣшка.

**И. Костовъ:** Да, г. Такевъ, съ 50.000 л. увеличихте цивилната листа.

**М. Такевъ:** Нито съ една стотинка не сме я увеличили.

**А. Ляпчевъ:** Бюджетътъ за 1908 г. е гласуванъ прѣзъ 1907 г.

**М. Такевъ:** Тѣй, ние не бѣхме тогава правителство.

**И. Костовъ:** Прѣзъ първата сесия на XIV-то обикновено Народно събрание е гласувана сумата 1.250.000 л. за цивилна листа, а прѣди тази сесия е била 1.200.000 л.

**М. Такевъ:** Имате грѣшка.

**П. Генадиевъ:** XIV-то обикновено Народно събрание на стамболовиститѣ ли бѣше?

**М. Такевъ:** XIII-то обикновено Народно събрание я увеличи, а не нашето.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Вие не я намалихте — недѣйте претендира.

**М. Такевъ:** Не сме я намалили, но не сме я и увеличили.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Приехте туй, което ние направихме. Значи, солидарни сте съ насъ.

**И. Костовъ:** Вие, г. Такевъ, много сте говорили по цивилната листа, а когато поехте управлението, запазихте онзи размѣръ, който заварихте.

**А. Кундалевъ:** Царски демократи не могатъ да намаляватъ царската заплата.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** (Звъни)

**И. Костовъ:** Да видимъ сега, съ какво се обосновава увеличението размѣра на царската заплата. Казахъ отдевъ, че то се обосновавало на нарасналитѣ нужди на държавния глава, а тѣй сжщо съ скжпотията на живота. Нуждитѣ на държавния глава нараснали, защото неговото сѣмейство станало по-многочислено. Това е смѣшно да се говори, това не е силенъ аргументъ. Така сжщо е слабъ аргументътъ, че животътъ е станалъ по-скжпъ. Ако има скжпотия, тя може да засегне простосмъртнитѣ хора, може да засегне единъ земеделецъ, може да засегне единъ занаятчия — той може да я почувствува. Тази скжпотия може да се почувствува отъ единъ държавенъ чиновникъ, но не отъ държавния глава. Наистина, смѣшно е да се говори, че понеже цѣната на зеленчука, месото и т. н. се повдигнала, да се иска увеличение на царската заплата. Слаби сж всички

ония господар, било отъ страна на настоящето правителство, било отъ бившитъ правителства, ако настояватъ, както сж настоявали въ миналото, че заплатата на държавния глава трѣбва да се увеличи прѣдъ видъ скжпотията на живота, защото има страни, като Франция, Америка, Швейцария, където животътъ е много по-скжпъ, отъ една страна, и отъ друга страна, богатствата имъ сж много по-голѣми отъ тѣзи, съ които разполага България, а плащатъ заплатата на своя държавенъ глава въ много по-низкъ размѣръ, както, напр., на прѣдседателя на френската република се плаща 600.000 л. Та, казвамъ, когато вземемъ въ съображение тѣзи нѣща, то този аргументъ, който се изтъква, че поради скжпотията на живота трѣбва да се увеличи заплатата на държавния глава е съвършено слабъ. Ние мислимъ — и това е една истина, която всѣки трѣбва да признае въ сърцето си — че размѣрътъ на царската заплата зависи до голѣма степенъ не отъ условията на живота въ една страна, не отъ това, на каква цѣна се продаватъ продуктите въ нея, не отъ скжпотията, а зависи отъ това, доколко е издигнато политическото съзнание на единъ народъ. При единъ народъ съ по-слабо политическо съзнание, при единъ народъ, който е слабъ да накара държавния глава, при изпълнението на длъжноститѣ си, да се съобразява съ конституцията, твърдѣ допустимо е, щото размѣрътъ на царската заплата да бѣде твърдѣ голѣмъ, макаръ икономическото положение на този народъ да е слабо, макаръ че има всикитѣ условия, които диктуватъ заплатата на царя да бѣде по-низка.

Ето защо, прѣдъ видъ на това и прѣдъ видъ на тежкитѣ условия, които прѣживѣва нашата страна, прѣдъ видъ на тежкото финансово и икономическо положение, създадено отъ една несполучлива и катастрофална за насъ война, ние смѣтаме, че днешното правителство трѣбва да се съгласи за едно намаление заплатата на държавния глава. Ако по-напрѣдъ се говорѣше, че намалението заплатата на държавния глава е несъгласно съ постановленията на конституцията, защото чл. 35 отъ нея казваше: (Чете) „Народното събрание опрѣдѣля за обдържане на княза и на неговия дворъ 600.000 франка на година. Това количество не може да бѣде нито уголѣмено безъ съгласието на Народното събрание, нито намалено безъ стизволения на княза“, то сега не е така, защото постановлението на чл. 35 отъ основния законъ казва: (Чете) „Народното събрание съ особенъ законъ опрѣдѣля на царя и на неговия дворъ цивилна листа“. Ето защо, отъ страна на земледѣлската парламентарна група, азъ правя прѣдложение, щото заплатата на държавния глава да бѣде намалена отъ 1.800.000 л., на 600.000 л.

**Отъ дѣсницата:** Много е.

**И. Костовъ:** Г-да! Всички, които се считатъ борчини прѣдъ държавния глава за дохождането си на властъ, могатъ да кажатъ, че е много малко (Ржкоплѣскане отъ лѣвия центъръ), но този народъ, който плаща и на чиновникитѣ, и на държавния глава, роптае. Азъ вѣрвамъ, че вие нѣма да намалите царската заплата.

**Отъ дѣсницата:** Значи, приказвате за крѣчмата.

**И. Костовъ:** Умѣстно е тукъ да се приказва. — Азъ съмъ убѣденъ, че нѣма да намалите царската заплата, че и държавния глава нѣма да се съгласи, но толкова по-добъръ за българския народъ. Съ това държавния глава прави една голѣма услуга, защото съ своето поведение той кара българския народъ да обича и да желае републиканското управление. (Ржкоплѣскане отъ лѣвия центъръ. Възражение отъ дѣсницата)

**А. Стамболийски:** Онѣзи, които протестирайтъ, по-хубаво е да кажатъ това нѣщо на своитѣ избиратели. Когато вашитѣ избиратели одобрятъ това, което искате, елате да ги прѣдставявате. Това, което ние искаме, го иска българскиятъ народъ. (Възражение отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** (Звъни)

**А. Стамболийски:** Недѣйте протестира на едно най-малко искане прѣдъ нашия царъ. Ние изказваме желанието и искането на народа. Трѣбва съ готовностъ да го приеме, защото и вашитѣ избиратели това искатъ.

**И. Велчевъ:** Българскиятъ народъ гледа държавнически.

**П. Генадиевъ:** (Къмъ г. Стамболийски) Защо отнемате думата на човѣка? Вие кой сте?

**Нѣкой отъ дѣсницата:** Българскиятъ народъ иска дневнитѣ пари на народнитѣ прѣдставители да се намалятъ на 5 л.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** (Звъни)

**И. Костовъ:** Г. г. народни прѣдставители! Азъ не зная защо народнитѣ прѣдставители, които сж стояли отъ дѣсно, винаги сж се обявявали противъ онѣзи народни прѣдставители отъ лѣвицата, особено отъ лѣвничарската ѣ часть, когато тѣ сж искали размѣрътъ на царската заплата да се намали. И наистина, съ какво може да се оправдае голѣмината на царската заплата? Ако вие не намирате основание да кажете, че заплатата на държавния глава на една Франция отъ 600.000 л. е малка, вие не можете да намѣрите сега основание да докажете, че заплатата на държавния глава отъ 1.800.000 л. за една България не е извънредно голѣма.

**Д. Тошковъ:** Кажете кой е царътъ на Франция?

**И. Кирковъ:** Защо е нужно да го питате, кой е царътъ на Франция? Той говори за държавния глава на Франция.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Оставете, г-да, прѣкъсванията.

**А. Кундалевъ:** Вие сте длъжни да не прѣсичате оратора, а да млѣчите.

**Д. Тошковъ:** Съ тебе не приказвамъ.

**И. Кирковъ:** Говори ви новъ ораторъ — защо не, пазите редъ?

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Моля, г-да, тишина.

**И. Костовъ:** Азъ не зная, съ какво се мжчатъ хората отъ дѣсницата да оправдаятъ голѣмината на царската заплата. Да-ли съ това, че той е принесълъ нѣкакви заслуги на отечеството? Ние да се не питаме, идете попитайте народа; той знае, какви сж тия заслуги. Прѣска се дума, че най-напрѣдъ царъ Фердинандъ си купилъ автомобилъ и го видѣли въ София. Може-би това да му е заслугата. Сетнѣ, отъ време на време виждаме, че се вѣе единъ маджарски или нѣмски байракъ надъ българския дворецъ.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Не маджарски, а български.

**И. Костовъ:** Ако смѣтате, че съ това удовлетвори- ване любопитството на публиката да вижда какъвъ

е маджарският байракъ и се прави услуга на българския народъ, то е ваша работа.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Народниятъ прѣдставителъ трѣбва да знае, че байракътъ надъ българския дворецъ е български, а не маджарски.

**И. Костовъ:** Не зная да-ли не ще искате да обосновате гласуването на царската заплата съ факта, че единъ Фердинандъ на 16 юний съ една прѣстолна заповѣдъ, несъгласна съ основния законъ, накара българския народъ да влѣзе въ една кръвопролитна война, която коштува не само хиляди български синове, но и бѣдѣщето на нашия народъ.

**А. Крушковъ:** Питайте отговорното правителство.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Това е истината. Трѣбва да се казватъ тия работи въ Народното събрание.

**П. Генадиевъ:** Имаше отговорни управници, като Гешева и Данева, които бѣгаха. Вие сте съ онѣзи, които докараха това положение.

**И. Костовъ:** Да дойдемъ на § 2, който прѣдвижда да се дадатъ на лично разположение на Нейно Величество Царицата 100.000 л. Като се казва така, може-би, се иска да се изтъне съ това, че 100-тѣ хиляди лева, които се даватъ на царицата, ѝ се даватъ съ цѣлъ да прави благотѣния. Добръ, ние не сме противъ благотѣнията, г. г. народни прѣдставители; но ако намирате за нужно да се правятъ благотѣния, нека тая сума да не минава прѣзъ ржката на царицата — тя има достатъчно сръдства и безъ това да прави благотѣния — а я дайте да образува единъ фондъ при едно министерство и отъ тамъ да се правятъ благотѣния на бѣдни хора, да служатъ тѣзи пари за разни благотворителни цѣли. Ако иска монархическия институтъ въ нашата страна дотогава, докогато съществува, да не бѣде критикуванъ, да не се създава толкова голѣмо настрѣние въ народнитъ маси противъ него, нека има прѣдъ видъ да спазва конституцията, а не съ нѣкакви суми да се прави една работа, която отговаря на народната поговорка: съ чужда пита майчинъ поменъ.

За обдържане на Негово Царско Височество Прѣстопронаслѣдника се искатъ 240.000 л.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Това е съгласно съ конституцията.

**И. Костовъ:** Да, това е съгласно съ конституцията, но безъ да имаше нѣкакво положение въ основния законъ, безъ да имаше нѣкакъвъ особенъ законъ, създаденъ вѣнъ отъ конституцията, въ 1896 г., мисля, на прѣстопронаслѣдника биде дадена, като подарѣкъ при неговото покрѣщавање, една сума отъ 500.000 л. Тази сума, не ще съмнѣние, я вложиха въ банката, лихвитъ се капитализиратъ, тя е нараснала и сега напоследѣкъ чувамъ, че е нараснала толкова, че дава единъ приходъ подъ видъ на дива отъ 60.000 л. Ние смѣтаме, че тѣзи 60.000 л., които получава прѣстопронаслѣдникътъ, сж достатъчни за него. Ето защо, когато не е съществувалъ законъ да се даватъ бакшиши на прѣстопронаслѣдника и му сж давали, ние смѣтаме, че нѣма да направимъ никакво голѣмо и пакостно нарушение, на противъ българскиятъ народъ ще остане доволенъ, ако чл. 36 на конституцията, който казва: (Чете) „Народното събрание опрѣдѣлява обдържането на наслѣдника на прѣстола, откакто той достигне пълнолѣтието си“, го оставимъ и на прѣстопронаслѣдника да не се дава засега никаква заплата.

По § 4 отъ бюджетопроекта се искатъ за канцеларията на Негово Величество, за пѣтешествия, за командировки, за телеграми, отопление и освѣтление дворцитъ и поправки на мобили — 500.000 л. По § 5 — за купуване ордени 80.000 л. По § 6 — за поддържане дворцитъ въ София, Евксиноградъ и Русе 250.000 л. Когато се говори въ § 6 отъ този бюджетопроектъ за поддържане на двореца въ София, дава да се разбере, че отъ този параграфъ се отдѣлятъ и се харчатъ суми за нѣща, за нужди, които сж прѣвидени въ § 4, именно за отопление и освѣтление дворцитъ и поправка на мобили. Ние виждаме тукъ, че се прѣдвиждатъ разходи за едно и сѣщо нѣщо въ два параграфа — въ § 4 и въ § 6. Ето защо, погледнато отъ тая страна на работата, би трѣвало да се иска непрѣмѣнно намаление размѣра на нѣкои отъ тѣзи параграфи. Но има още друго едно обстоятелство, на което трѣбва да се обърне внимание. Не ще съмнѣние, че по § 4 на този бюджетопроектъ се отпуска една голѣма сума за пѣтешествия, които държавниятъ глава прави въ странство. Знаете, че пѣтешествията, които държавниятъ глава е правилъ въ странство, не винаги сж се правили въ името на нѣкакви държавни нужди. До такава заключение можемъ да дойдемъ ние, като прочетемъ чл. 19 отъ основния законъ, който казва: (Чете) „Царътъ е длъженъ да се намира постоянно въ царството. Ако на врѣме — значи, допуща рѣдки случаи — излиза отъ него, той си назначава за намѣстникъ Министерския съвѣтъ“.

**Д-ръ П. Джидровъ:** Защо ти е сега да стои въ царството?! (Смѣхъ въ крайната лѣвица)

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** (Звѣни) Моля, г. Джидровъ, не прѣсичайте оратора.

**И. Костовъ:** Тази частъ на чл. 19 отъ основния законъ, дѣто се казва: „Ако на врѣме излиза изъ него“, дава да се разбере, че излизането на държавния глава въ странство става при извънредно голѣми нужди, които непрѣмѣнно трѣбва да бѣдатъ държавни нужди. Държавниятъ глава сега не прави такива голѣми пѣтешествия, както отъ по-рано е правилъ.

**Н. Калчевъ:** Както и ти не си пѣтувалъ по-рано въ I класъ по желѣзницата.

**И. Костовъ:**  $\frac{3}{4}$  отъ тия пѣтешествия, като се вземе подъ внимание този членъ на конституцията, сж правени за нѣкакви негови частни пужди; да ходи, да обикаля своитъ чифлици, да ходи на разходка въ Пусто-поле, да ходи на другадъ, и по този начинъ онази частъ отъ сумата 500.000 л., която би се опрѣдѣлила за пѣтешествие на държавния глава, отива за частни нужди на държавния глава, когато пѣтува въ странство. Е добръ, това дава едно основание, да се иска, щото размѣрътъ на тази сума да бѣде намаленъ вѣнъ отъ другитъ намаления, за които съществува друго основание.

Да дойдемъ сега на § 6: „Поддържане дворцитъ въ София, Евксиноградъ и Русе“. За тая цѣлъ се даватъ 250.000 л.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** То не е по гл. I, г. Костовъ.

**И. Костовъ:** Азъ говоря общо, за да не става нужда да говоря по другитъ глави. — Повтарямъ, прѣдвиждатъ се 250.000 л. за поддържане дворцитъ въ София, Евксиноградъ и Русе. Но ние знаемъ, че не сж само тия дворци, защото има и въ Враня, има въ Пловдивъ, има и въ Чамъ-кория, а може да има и нѣкаждъ другадъ нѣкакви вили. Стѣдователно, су-

мата 250.000 л. се отнасят и до тѣзи дворци. По-нататък се казва: „поддържане на парковете и наемане работници“. Този разходъ отъ 250.000 л. за поддържане на парковете и наемане работници е една грѣшна сума, която чудно е какъ се намиратъ народни прѣдставители да я приематъ. Ако се харчатъ пари, било за лозя, било за градини, които се намиратъ въ дворцитѣ на държавния глава, то тази сума се харчи нанстига, но се получава и приходъ насрѣща и, слѣдователно, като получава приходъ, той трѣбва да се приспадне отъ сумата 250.000 л., опрѣдѣлена за разходъ.

Вънъ отъ това, за разходитѣ, които се правятъ по тѣзи параграфи на гл. II отъ бюджетопроекта за Върховното правителство, нѣма изработенъ никакъвъ щатъ, никакъвъ отчетъ не се дава. Ето защо азъ намирамъ за нужно да се направи едно намаление на тия суми, защото нѣма причини, които да оправдаватъ тѣхния размѣръ.

Въобще погледнато, разходитѣ, които се правятъ за Върховното правителство сж неимовѣрно голѣми и трѣбва да се намалятъ. Тая нужда се е чувствувала, но като-то-ли не се е чувствувала толкова отъ българския народъ. Азъ правя прѣдложение почитаемото правителство да прибѣгне къмъ оказването на тия суми, които се прѣдвиждатъ въ параграфитѣ и които съ нищо не могатъ да се оправдаятъ. Ако то не направи това, азъ смѣя да заявя, че българскиятъ народъ ще бѣде достатъчно силенъ да изпрати такива хора въ Народното събрание, които отъ своя страна да създадатъ правителство, което да тури край на тази разсипническа политика, която води българското правителство въ всѣко отношение, а най-вече по отношение на дворцовитѣ разходи. (Ржкоплѣскане отъ лѣвния центръ)

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има думата г. Коста Сидеровъ.

**Н. Сидеровъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ, който ни занимава, се състои въ слѣдующето: каква заплата да получава държавниятъ глава и неговиятъ дворъ, трѣбва ли да получава тая заплата, която сега получава, какъ се е домогналъ той до нея и толкова ли му трѣбва, много или по-малко? Сега не е въпросъ за конституционни теории, каквито единъ отъ господата, по-нахъво отъ насъ, се впусна тукъ: кои били са монархисти, кои — рѣжидни монархисти, кои — конституционни монархисти, кои — републиканци екстра и т. н. Отъ този въпросъ ние не бѣгаме, но той ще дойде другъ път. Това не значи, че сега не трѣбва да се каже съвършено нищо. Държавниятъ глава, съ своето сѣмейство, е едно длъжностно лице, каквито сж всички други въ България, само че, по конституцията, стоятъ най-горѣ. Прѣдстои, значи, да се гласува сума за неговата издрѣжка, за неговото прѣживяване.

Тукъ отначало азъ ще кажа, че могатъ да станатъ доста чувствителни икономии. И тѣзи икономии, ако се направятъ, могатъ да се употребятъ другадѣ. Сега е редъ да напомнимъ, особено на г. г. министритѣ, че когато искаме нѣкъдѣ увеличение, за да се задоволи една смѣствена нужда въ държавата, да се подобри положѣнието, напр., на низкостоящи служещи и т. н., казватъ: „Суми нѣма. Не може никъдѣ да се бутне. Бюджетътъ е толкова прѣпълненъ“ — както г. Тончевъ се изрази — „че не може да се даде повече“. Отъ военния бюджетъ, който тѣ майсторски ни откряднахте — да ви похвалимъ — ...

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** (Звъни) Народното събрание нищо не е откряднало.

**Н. Сидеровъ:** ... можехме да вземемъ доста милиони левове, които самъ г. финансовиятъ министъръ е памѣрилъ, чрѣзъ своя г. Пиперовъ; 11 милиона икономии можехме да направимъ отъ военния бюджетъ. И ако вие бѣхте дали да се дебатира тукъ по военния бюджетъ, ние щѣхме да ви кажемъ, какъ могатъ да се намалятъ отъ него 11 или 8 милиона лева — на всѣки случай, нѣколко милиона лева — и съ тѣзи пари да задоволимъ ония нужди, за които толкова пѣти ви говорятъ.

Колкото е важно да се види, каква е заплата на държавния глава и на неговото сѣмейство, и може ли да се намали тя, още по-важенъ е другъ единъ въпросъ: какъ държавниятъ глава е могълъ да се докопа до тая крупна сума, ненужна нему всичката. Този въпросъ за насъ е по-важенъ; той е характерниятъ и отъ него ние можемъ да извлѣчемъ поука. Споръ нѣма, и никой да нѣма куража да спори върху този въпросъ, защото работата се състои въ това: всички управлявали досега партии, въ конкуренцията, която сж правили помежду си да му услужватъ, освѣтъ другитѣ услуги, сж му направили и тая. Като човѣкъ, той може да има слабостта да желае много пари — негова работа е — но фактътъ си е безспоренъ: всички партии, които сж управлявали, сж се надпрѣварвали, коя повече да му даде, милионъ или два, коя повече да му угоди. Азъ по-нататъкъ ще се подкрѣпя съ факти. Въ туй отношение днесъ управляющитѣ, г. г. либералитѣ, сж се показали най-щедри, защото тѣ и на книга сж имали много внимание къмъ него, по много начини сж го облагодѣтелствували. Азъ ще го докажа по-подробно и съ цифри. Вѣрно е и това, че г. г. народняцитѣ, въ врѣмето, когато се роди прѣстоноаслѣдникътъ, дадоха му единъ съвършено ненуженъ и непотрѣбенъ на врѣмето си подарѣкъ отъ 500.000 л., което не може да се обясни съ нищо друго, освѣтъ че това е едно внимание къмъ двореца, къмъ отрочето, което е дошло на бѣлъ свѣтъ. Това е едно постилане. Какъ да се обясни опрѣдѣлянето съ законъ, въ врѣмето на кабинета на народняцитѣ и цанковиститѣ, не само цивилната листа на държавния глава, но и апанажа на прѣстоноаслѣдника? Ако чл. 35 отъ конституцията повелява, че цивилната листа на държавния глава трѣбва да бѣде опрѣдѣлена съ законъ, чл. 36 — еднакво го разбираме всички — не повелява опрѣдѣлянето съ законъ и апанажа на прѣстоноаслѣдника. Този членъ е оставилъ свобода на Народното събрание, както бѣше и по-рано, да опрѣдѣля апанажа на прѣстоноаслѣдника, но не и съ законъ. Г. г. народняцитѣ и цанковиститѣ ще отговорятъ, каква е била смѣтката имъ, какво е било държавничеството имъ, защо поставиха и апанажа на прѣстоноаслѣдника да се установи съ законъ. Това е противоконституционно и ненужно. Тукъ, въ бюджета, трѣбваше да се опрѣдѣля апанажътъ. Това не може да се обясни друго-яче, освѣтъ съ угодничество отъ страна на нашитѣ управляющи партии. Другъ пътъ, при другъ случай, азъ ще ви кажа много факти, дѣто нашитѣ управляющи партии сж се надпрѣварвали да услужватъ на двореца, даже и на дѣцата на царя. Сега нѣма врѣме.

Азъ намѣрихъ въ дневницитѣ отъ 1904 г., покойниятъ Димитъръ Петковъ — стамболовиститѣ най-много, по-много отъ другитѣ управляющи партии, се втуриха прѣзъ реда отгатакъ — когато се е докладвалъ параграфътъ по цивилната листа, която тогава е била 1.000.000 л., той, съ единъ жестъ, както обичаше да го прави, отъ страна на правителството, е казалъ: „Прѣдлагамъ 200.000 л. увеличение“. Питали сж го отъ оппозицията — имало е и тогава оппозиция — питали сж го и нѣкои отъ правителственитѣ: защо? „Е — мотивира покойниятъ Петковъ — тая работа ще трѣбва да стане. Ще мълчите, казва. Този човѣкъ стана съ сѣмейство, дѣцата му станаха на

години, нуждите му сж развити и т. н.“ Добрѣ, може нуждите му да сж развити, може да има нужда отъ такава увеличение, обаче, какъ да си обяснимъ, какъ да разберемъ начина, по който е направено това предложение отъ министъръ-председателя тогава, покойниятъ Петковъ? Така набърже — още 200.000 л. И при онова болшинство, което Петковъ винаги държеше подъ ръката си да гласува, тогава той можеше да каже и 1.000.000 л.

**Министъръ Д. Петковъ:** Скроменъ е билъ.

**К. Сидеровъ:** Да, доста скромненъ е билъ, г. министре, както виждате.

**Д-ръ П. Джидровъ:** Кой казва, че е билъ скроменъ?

**К. Сидеровъ:** Г. Петковъ.

**Д-ръ П. Джидровъ:** Г. финансовиятъ министъръ особено, трѣбва да бѣде внимателенъ да не казва това.

**Министъръ Д. Петковъ:** Не, азъ го казвамъ.

**Министъръ-председател д-ръ В. Радославовъ:** 200.000 л. не сж много.

**К. Сидеровъ:** Да оставимъ настрана начина на гласуването, да не ни занимава, и да се съгласимъ съ Петкова тогава, че е имало нужда отъ това увеличение. Това е било въ 1904 г. Отъ тогава има само деветъ години и нуждите на двореца не сж порасли съ 940.000 л. Това е близо 1 милионъ. Всички знаете, че въ тая глава има параграфъ за командировки, пътувания на държавния глава, по който се предвиждатъ 500.000 л. Въ 1910 г., въ врѣмето на демократитѣ, тая сума не стигна на държавния глава. Тогава г. Ляпчевъ, като министъръ, взнѣ отъ тая сума 500.000 л., внесе ни единъ свѣрхсметенъ кредитъ на цѣла сума около 900 хиляди лева.

**А. Ляпчевъ:** 200.000 л.

**К. Сидеровъ:** Цѣлиятъ кредитъ . . .

**А. Ляпчевъ:** Да, цѣлиятъ кредитъ.

**К. Сидеровъ:** . . . е 900 и нѣколко хиляди лева. Първата точка отъ него е сумата 60.000 л. Въ съответната графа се пише министерското постановление. Въ слѣдующата — за какво е изразходвана сумата. Тѣзи 60.000 л. сж само за пътувания на държавния глава по чуждите двореци — така е озаглавено, така е посочено. Обаче, обърнемъ ли другата страница на свѣрхсметния кредитъ, ние намираме една друга сума отъ 332.000 л. По-подиръ ще кажа за сумата. Важно е тукъ: по кой начинъ се отпуска тая сума на държавния глава за пътувания въ чуждите двореци. И тогава ние имахме споръ съ г. Ляпчева. Азъ ще ви кажа, какъ се извиняваше той. Въ графата срѣщу тая сума отъ 332.000 л. не се пише, както за другите кредити малки суми, кждѣ е изразходвана.

**В. Коларовъ:** Нѣма ли многоточие?

**К. Сидеровъ:** Не, писано е само: разрѣшени съ министерски постановления, нумерата такива и такива, а кждѣ сж направени тия разноси, това нѣма. Забѣлѣжете още и друго: министерското постановление, съ което е разрѣшенъ този кредитъ отъ 332.000 л., е държано на 14 октомврий, когато на 15, на другия денъ, камарата се събира и всички кре-

дити, отъ които правителството има нужда, трѣбва да се разрѣшаватъ отъ Народното събрание, а не отъ Министерския съвѣтъ. И тогава питахме г. Ляпчева: „Ако Вие казвате, че пътуването на държавния глава е отъ полза за страната, ако наистина е пътувалъ и похарчилъ тая сума, неуже-ли той е толкова баялдисалъ, че неспрѣмънно на 14 октомврий, съ министерско постановление, да я отпускате?“ „Г. Ляпчевъ! — питахме ние — какъ така по тая голѣма сума нѣмате означено, кждѣ е станалъ разходътъ? Г. Ляпчевъ отговори: „Грѣшка направили чиновницитѣ, които сж писали това“. А ще видите тамъ, че срѣщу всѣка отъ по-дребните суми, отъ 200—300 л., е означено, кждѣ е изразходвана. Г. Ляпчевъ ни възрази тогава на врѣмето си и ни каза даже, че ние не сме били българи, че не разбираме тия работи, че държавниятъ глава пътува и това носи величие на България. Азъ, доколкото си спомнямъ, отговорихъ на г. Ляпчева, че ако държавниятъ глава ще пътува за величието на държавата, въ всѣки случай, не бихме желали нито г. Ляпчевъ, нито държавниятъ глава да пътува съ такива крадени пари.

**А. Ляпчевъ:** Защо „крадени“? Тѣ сж отпуснати — не сж крадени.

**К. Сидеровъ:** На 14 октомврий, г. Ляпчевъ, депутатитѣ сж били тукъ и на другия денъ парламентътъ засѣдава, а тая сума се отпуска съ министерско постановление, безъ да се посочва въ съответната графа, за какво е станалъ разходътъ. Фактътъ си е фактъ.

**Нѣкой отъ представителитѣ:** Грѣшка станало!

**К. Сидеровъ:** Това е станало по сжитѣ сметки и съображения, които посочихъ за другитѣ партии.

Сега по втория параграфъ. Вѣрно, нѣкои, особено отъ болшинството, ще кажатъ: „Тукъ ли намѣри да се заловишъ“. Отъ това възнаграждение, отъ тоя бакшишъ отъ 100.000 л. — както се изрази напоятъ другаръ земеделецъ — който се дава на Нейно Величество Елеонора, нѣма нужда. Не е въпросътъ, че жената на държавния глава ще съсипе България съ 100.000 л., ами въпросътъ е тукъ, да се не отварятъ и други врати, защото стига толкова, колкото влиза въ тоя дворецъ. Тя не е баялдисала за 100-тѣ хиляди лева, нито ще умре безъ тѣхъ, нито ще я направите богата съ тѣхъ. Въпросътъ е да се спазватъ предписанията на конституцията и законитѣ, които се наредиха по този случай. По конституцията, се отпускатъ суми за обдържане на царя и на неговия дворъ. Слава Богу, не сж се разоставили; и тя живѣе тамъ съ дѣпата. Защо неспрѣмънно това внимание — да ѝ се отпускатъ 100.000 л.? Азъ мисля, че я обиждате съ това.

**Докладчикъ Й. Ионовъ:** Тя ги раздава пакъ на бѣднитѣ.

**К. Сидеровъ:** Може да ги раздава на бѣднитѣ. И азъ ще говоря съ Вашитѣ уста, че тя е много щедра. Но право каза онзи земеделецъ, че тя съ чуждо жито задушница прави. Ако е толкова благотѣлна, толкова щедра, пакъ повтарямъ, обижда я, като ѝ давате 100.000 л. Щомъ ѝ давате 100.000 л., защото е щедра, тогава, много е вѣрно, че съ чуждо жито прави задушница. Това не може да бѣде. Много похубаво е да задращите тая сума и да се задоволи съ това, което получава държавниятъ глава, нейниятъ мъжъ.

**Докладчикъ Й. Ионовъ:** Да я увеличимъ на 1.000.000 л.

**Н. Сидеровъ:** А, увеличете я. Тогава ще си помислимъ и ние, и вис. Вие ги увеличавате, само че по другъ път. На книга не се лови. Азъ знамъ.

(Прѣседателското мѣсто заема г. прѣседателътъ)

Иде другиятъ параграфъ, 3 — за обдържане на прѣстолонаслѣдника. Това момче стана вече, мисля, на 21 години. То има 500.000 л., вложени въ банките прѣди 20 години. Тия 500.000 л. станаха вече доста крупна сума. Ако сте прави, като се мотивирате, че на държавния глава трѣбва да се даде, защото съмейството му, домочадието му порасло, защото дѣцата му пораснали и нуждитъ му сж развити, ако, казвамъ, сте прави съ този мотивъ, азъ питамъ тогава: какви нужди има прѣстолонаслѣдникътъ — едно момче на 18—20 години?

**А. Стамболийски:** На-ли ще се жени?

**Н. Сидеровъ:** Когато дойде тая работа, г. Стамболийски, да женимъ момичета и момчета, ако, разбира се, дотогава не се отървемъ отъ тѣхъ, и нея ще свършимъ. Но на това момче защо му сж 240.000 л.? Той е единъ молодѣжъ, който сега отива на друго мѣсто да се учи. Че щѣлъ да стане наслѣдникъ на българския прѣстолъ или ще живѣе като Борисъ Фердинандъ Кобургски! Нему е потребно да се учи, а вие му давате 240.000 л. Съ това отсега го изхайлязвате. Той подиръ 2—3 години ще отиде въ Монако, ще си изиграе паритъ, и нѣма да му стигнатъ. Слѣдъ туй ще се завърне, ще се завържатъ нови пазарлъци, ще констатирате, че не му стигатъ 240.000 л. и ще му дадете 600.000 л. Да, по този начинъ вие развращавате тоя младежъ, когато му давате 240.000 л. Азъ искамъ да ми кажете: какви нужди има единъ 20-годишенъ прѣстолонаслѣдникъ, отдѣ-накждѣ му сж необходими 240.000 л.? Ако сте прави, че държавниятъ глава има прѣдставления, че ходи при чужди държавни глави, че посѣщава чужди дворци, какво участие взема прѣстолонаслѣдникътъ въ тѣзи тържества? Кждѣ ще харчи повече, отколкото въ обикновения му животъ? Щѣла да дойде чужда мисия, та щѣлъ да го прѣдстави баща му. Разбира се, той нѣма да го прѣдстави съ скжсани, просешки дрехи, а съ тѣзи, които има. Тя е просто една парадна форма, както се казва. 240.000 л. ли трѣбватъ за нея?

**Прѣседателътъ:** Моля, г. Сидеровъ. Отъ трибуната на Народното събрание не се говорятъ такива работи.

**Н. Сидеровъ:** Коего ви казахъ по-напрѣдъ за царската, сжщото ви казвамъ и за прѣстолонаслѣдника: толкова пари не му трѣбватъ. Това момче вие не трѣбва да развращавате. Но вие правите сжщата смѣтка, че той ще бѣде наслѣдникъ на българския прѣстолъ. Вие нему, като човѣкъ, не му желаете доброто, като му давате много пари, да го карате да мисли лоши работи и най-послѣ да свърши съ Монако, както свърши Миланъ.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Нашата династия не е такава.

**Н. Сидеровъ:** Нашата династия, г. Радославовъ, не е такава? Има ли още куражъ България да го хвали?

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Не е такава, Българската династия сравнявате съ сръбската! Много се лъжете!

**Н. Сидеровъ:** Може да сте прави, че нашиятъ царъ не е комарджия.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Почнете съ това, че не е такъвъ, не е онакъвъ, и ще намѣрите, че не е. То е вѣрно, което е вѣрно. Ама какво щѣло да стане утрѣ — оставете това. Говорете засега, какво ще стане.

**Н. Сидеровъ:** Когато прѣстолонаслѣдникътъ стане на години, даже и да не е наслѣдникъ на прѣстола, ако видимъ, че има такива развити нужди, че трѣбва да се прѣхранива и че това, което се прѣдвижда за неговия баща и за двора му, не е достатъчно, конституцията опрѣдѣля, и Народното събрание ще каже, какво ще му даде.

**С. Календеровъ:** То казва.

**Н. Сидеровъ:** Кажете, тогава, г. Календеровъ: защо му сж 240.000 л. на туй момче? Кждѣ ще ги похарчи?

**С. Календеровъ:** За своитѣ нужди. Вие казвате, че той нѣма нужди, но ние казваме, че има.

**Н. Сидеровъ:** На-ли е въпросътъ да се грижимъ, като длъжностни лица, кждѣ ще похарчатъ паритъ? Кажете, та и ние да вдигнемъ рѣка.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Никога нѣма да вдигнете рѣка.

**Н. Сидеровъ:** Кажете: дѣ ще ги похарчи?

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Въ гражданския клубъ ли?

**Н. Сидеровъ:** § 4 е за канцеларията на царя, за пжтешествия, командировки, телеграми, отопление и пр. Азъ направихъ трудъ да направя една смѣтка: колко пари струва само тоя параграфъ, откакъ е дошълъ царътъ въ България — отъ 27 години насамъ. По този параграфъ е похарчилъ около 12 милиона лева. Това е само на книга. Ако има други свѣрхсмѣтни кредити, откакъ е дошълъ, нѣмахъ възможностъ да направя справка отъ прѣди толкова години.

**Н. Лулчевъ:** 50 милиона лева сж.

**Н. Сидеровъ:** Има и други. Азъ говоря само за канцеларскитѣ. Въ 1885 г., когато е билъ още покойниятъ Батембергъ, това перо е било 200.000 л. Поподиръ, то постепенно се е увеличавало и въ 1904 г. стига до 420.000 л.

Да дойдемъ до слѣдующия параграфъ, 5 — за ордени, който не по-малко заслужва нашето внимание. Че държавниятъ глава има право да раздава ордени, има. Това е, споредъ измѣнението на конституцията, станало въ 1893 г. Дотогава той имаше право да раздава само военни ордени, но измѣнението на конституцията, което стана въ 1893 г., му даде и това право, да раздава всѣкакви ордени. Но ако конституцията му е дала това право, то не значи, че той трѣбва да раздава ордени тѣй, както ги е раздавалъ досега и както мисли да ги раздава. Вие знаете, г-да, развращающето дѣйствие на тѣзи ордени; вие знаете какъ безразборно той ги дава. Между другитѣ си примамки Фердинандъ има и тая — да кажи на шия орденъ. Азъ нѣма надълго да ви занимавамъ съ развращающето дѣйствие на ордени. За мене е важенъ другъ единъ фактъ — дѣто ние му отпускаме тази сума отъ 80 хиляди лева. Да приемемъ, че тѣзи пари сж нужни и че трѣбва да се отпуснатъ, обаче какво прави държавниятъ глава съ тѣхъ? Хемъ купува, хемъ затваря известна частъ отъ тая сума за ордени, които подарява и по този

начинъ развращава напътъ държавници и хемъ въ края на крайщата, съ сжщитъ пари, които ние даваме, държавниятъ глава, като учрѣдява ордени, иде да оскърбява цѣлото народно прѣдставителство и да нарушава конституцията. Такъвъ е случаятъ съ ордена „Св. Св. Кирилъ и Методий“. Какъ можемъ ние да позволимъ на държавния глава да учрѣдява орденъ съ рескриптъ въ „Държавния вѣстникъ“, начело съ своя вѣченъ Добровичъ, когото назначава за канцлеръ на тоя орденъ?

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** За стари работи, говорите.

**Н. Сидеровъ:** Тѣ сж стари, г. Радославовъ, но въ демократическо врѣме, когато се прокара законътъ, ние му дадохме заслуженото. Държавниятъ глава нѣма право да урежда ордени, особено съ своя канцеларистъ, съ своя секретаръ. Конституцията казва, че ордени се уреждатъ съ особенъ законъ. Мислите ли, че това не е малка подигравка на държавния глава съ цѣлия парламентъ, съ конституцията?

**А. Ляпчевъ:** Орденътъ „Св. Св. Кирилъ и Методий“ е създаденъ съ законъ.

**Н. Сидеровъ:** Да, съ законъ, но подирѣ, слѣдъ като оскърбихте парламента съ Добровича.

**К. Лулчевъ:** Прѣди закона имаше Добровичъ.

**Н. Сидеровъ:** Това стана въ демократическата камара.

**Т. Лукановъ:** Народнитѣ събрания винаги сж изправяни прѣдъ свършени факти.

**И. Ангеловъ:** Г. Сидеровъ! Кажете нѣщо за Гешовия орденъ.

**Н. Сидеровъ:** Г. Ангеловъ! Азъ Ви казахъ, защо се даватъ орденитѣ. И той, както казватъ руситѣ: „получилъ крестъ на шею“.

**И. Ангеловъ:** На Гешова му дадоха орденъ за богатството.

**Н. Сидеровъ:** Още по-важенъ е послѣдниятъ § 6. Отъ 15 години насамъ всѣка година се прѣдвизждатъ по 250.000 л. за поправки на дворцитѣ. Особено се чуди човѣкъ, когато види, че се дава и за двореца въ Русчукъ.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** За Русчукъ нѣма, зачеркнато с — печатна погрѣшка бѣше.

**Н. Сидеровъ:** Но прѣдвизждатъ се суми за поправка на другитѣ дворци. Тази работа нѣма ли край? 27 години се прѣдвизждатъ кредити за поправка на дворци. Тая сума за поправка на дворцитѣ, откато Негово Величество е дошълъ, е стигнала вече 6—7 милиона.

**Министъръ Д. Тончевъ:** Тѣ сж и за поддържане.

**Н. Сидеровъ:** Какво става въ Русчукъ? Оная кукумявица се е съборила, никой не ходи тамъ.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** Сумата за Русчукъ е заличена.

**Н. Сидеровъ:** Нѣма какво да поправяте и въ Евксиноградъ. Какви поправки сж се извършили, за да се похарчатъ досега 7 милиона лева? Какво правите, какво поправяте? Елисейски дворецъ ли поправяте? Поправяхте, поправяхте, па най-послѣ и плъховетѣ не можахте да изпждите.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Ако бѣше република, нѣмаше ли да има дворци? Тогава ще бждете ли противъ дворцитѣ?

**Н. Сидеровъ:** Когато стане република, ще видимъ какъ ще я натъквимъ.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Тогазъ социалиститѣ повече пари ще отпущатъ.

**Н. Сидеровъ:** Ама тогава той ще си отиде съ багажитѣ?

**Докладчикъ И. Йоновъ:** Едно врѣме Таковъ бѣше на твоео мѣсто, ама я го вижъ сега!

**Н. Сидеровъ:** Ние говоримъ при свършени факти и не гълчимъ току-тъй. Когато видите, че Петко и Драганъ направятъ това или онова, тогава дойдете смѣло да кажете, а дотогава мълчете.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** Ако сме живи, ще те видимъ.

**Н. Сидеровъ:** Да, ако бждете живи, тогава ще кажете. Когато говоря, азъ говоря за свършени факти, работи, които сж безспорни. Вие си въобразявате, че нѣкой щѣлъ да стане тъй; ако вземемъ да си въображаваме, край нѣма.

**Прѣдседателъ:** Моля, не се разправяйте.

**Н. Сидеровъ:** Азъ зная вашия старъ похватъ; вие обичате да се защищавате и оправдавате, като казвате: „Всички сж като насъ; ако не сж, и тѣ ще станатъ“.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** Вие сте бетеръ.

**Н. Сидеровъ:** Стига ви, че още се въртите въ България.

**С. Дойчиновъ:** Кждѣ да идемъ?

**Н. Сидеровъ:** И да идете нѣма да ви приематъ на друго мѣсто.

Много пжти се е говорило въ това Народно събрание, че само финансовиятъ министъръ би трѣбвало да иска кредитъ, ако има нужда. И ако приемемъ, че тая сума за поправки на тия дворци трѣбва да се изразходва всѣка година — въ което ние не сме съгласни — защо се дава така безконтролно, безъ да знае нито финансовиятъ министъръ, нито Смѣтната палата, въобще учрѣжденията, които сж натоварени да контролиратъ разходването на сумитѣ, кждѣ отива? Защо тѣ да не знаятъ, защо всичко това става въ двореца и никой да не знае, и даже, ако пожелаете да узнаете, не ви позволяватъ? Досега никое българско правителство не е имало куражъ да се намѣси и да контролира изразходването на тия суми. А това трѣбва да става, и знаете ли защо? Защото, държавата като дава тая сума за поправка на дворцитѣ на държавния глава — ако е въобще намѣсто дадена — трѣбва да се намѣси, понеже имотитѣ, дворцитѣ, въ които живѣе държавниятъ глава, не сж негови, а сж държавни.

Тукъ ще кажа нѣколко думи по това, какъ държавниятъ глава владѣе тѣзи дворци. Чл. 51 отъ конституцията казва, че държавнитѣ имоти принадлежатъ на българското царство; съ тѣхъ не могатъ да се ползватъ нито царътъ, нито неговитѣ роднини. Колко положително и строго е наредилъ учрѣдителятъ на врѣмето — „Нито царъ нито неговитѣ роднини!“ Чл. 52: (Чете). „Начинътъ, по който ще се

отстъпват и залагат самитъ имоти, а така също и разпореждането съ приходитъ имъ, ще се опрѣдѣлятъ съ законъ. Чл. 53. Държавнитъ имоти се управляватъ отъ надлежния министъръ.“ Чакамъ да чуя г. министра на финанситъ или онзи на държавнитъ имоти да ми каже, дѣ е този законъ, съ който тѣзи имоти, дворцитъ и градинитъ, напр., се отстъпватъ на държавния глава?

**Докладчикъ Й. Йоновъ:** Не си го чель.

**К. Сидеровъ:** Законъ нѣмате. — Азъ ще ви кажа дѣ съмъ го чель. Има рѣшение на Министерския съвѣтъ.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Има рѣшение на Народното събрание.

**К. Сидеровъ:** Слушайте какво е казалъ покойниятъ Димитъръ Петковъ въ 1904 г. — по-подиръ въпросъ не е ставало за това. (Чете) „Министерскиятъ съвѣтъ е рѣшилъ да се оставятъ на княза да се ползува отъ тѣхъ. Това е станало въ 1887-г., въ V-то обикновено Народно събрание на 16 декемврий. Оттогава насамъ редъ правителства се измѣняватъ въ България и редъ хора сж повдигали въпроса и никое българско правителство и никое Народно събрание не е отмѣнило това рѣшение на Министерския съвѣтъ. Значи, тѣ сж признали за съвършено справедливо отдаването въ ползуване на държавния глава тѣзи дворци и сж утвърдили това рѣшение; защото тукъ е станалъ въпросъ нѣколко пѣти за тѣхъ, и Народното събрание всеки пѣтъ е одобрявало това, което правителството е искало. Значи, тоя въпросъ е свършенъ, узаконенъ“. По-нататкъ той говори за датитъ на министерскитъ постановления. Г. Тончевъ казва, че това е било узаконено по-рано . . .

**М. Такевъ:** Въ 1887 г.

**К. Сидеровъ:** . . . съ министерско рѣшение. Азъ гледахъ рѣшенията на петъ Народни събрания. Видѣхъ, че това е само министерско рѣшение; ако нѣкой може да намѣри, че това постановление на министритъ е утвърдено отъ Народното събрание, нека ми каже. Това не е законъ, който да е съобразенъ съ конституцията. Азъ гледахъ дневницитъ отъ V-то и IV-то Народни събрания, кога българското Народно събрание е купило тѣзи имоти отъ Батембергъ. Вие можете да намѣрите министерско рѣшение, утвърдено нѣкъдѣ, но повечето имоти, казвамъ ви, сж отстъпени съ министерско рѣшение. Даже и да намѣрите, че съ законъ сж отстъпени, правото на ползуване отъ тѣзи имоти тогава е отстъпено съ рѣшение.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Да, но собствеността не е отстъпена.

**К. Сидеровъ:** Собствеността не е отстъпена. — Питамъ азъ, ако правото на ползуване има собственитъ, който е държавата, то кой трѣбва да се грижи за тия имоти? Държавата.

**Докладчикъ Й. Йоновъ:** Да.

**К. Сидеровъ:** Вие казвате не държавата, а държавниятъ глава, този, който има *usus habitatio*, и на него оставяте да се грижи за тѣзи имоти, безъ да го контролирате наистина грижи ли се.

**Д-ръ П. Табурноу:** Тукъ има *usus fructus*.

**К. Сидеровъ:** Г. Йоновъ подхвърли, че държавниятъ глава може да добие право на давностъ. Вър-

вамъ, че въ него има такова желание, но вие знаете, че тази работа е адвокатска и че не ще получи туй право чрезъ владѣнието на тия имоти.

**С. Дойчиновъ:** Напротивъ, г. Йоновъ казва, че не може да придобие давностъ.

**К. Сидеровъ:** Азъ свършвамъ съ нѣколко думи. Ние стоимъ прѣдъ законъ, който опрѣдѣля цивилната листа на държавния глава и апанажа на прѣстолонаслѣдника и додѣто не се измѣни, който го е правилъ да му бере грѣха. Останалитъ суми ние намираме, че могатъ да се махнатъ. Пакъ повтарямъ, да не оскърбявате Нейно Величество Царицата, като ѝ давате 100.000 л., да ходи съ наши пари да прави милостиня. А прѣстолонаслѣдникътъ е младежъ — нему пари не трѣбватъ.

**Недѣлчо Георгиевъ:** 60.000 л. има приходъ отъ сумата 500.000 л., внесена нѣкога въ Народната банка. \*

**Прѣдседателтъ:** Има думата г. д-ръ Борисъ Вазовъ.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! И азъ ще кажа нѣколко думи, но не съ цѣлъ да удѣлжавамъ дебатитъ — азъ съмъ въобще противъ всекаква обструкция — но да изтъкна нѣкои мисли, които, менъ ми се струва, че сж свършени наврѣмении. Азъ нѣма да ви говоря за това, което получава царътъ, за сумата, която ще получава Нейно Величество Царицата или за онази, която ще се надне на прѣстолонаслѣдника на българския прѣстолъ; това не ме интересува толкозъ, защото, г-да, въ едно нѣщо трѣбва да се убѣдимъ — то е, че не трѣбва да се прави толкова политика отъ числото, а да се прави политика отъ качеството.

**С. Петковъ:** Интересно ще бжде да Ви чуемъ.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Да, интересно ще бжде да ме изслушате.

**Н. Комановъ:** (Възразява нѣщо)

**Д-ръ Б. Вазовъ:** И Вие ще ме чуете. Азъ винаги съмъ ималъ куража на моето убѣждение.

**Прѣдседателтъ:** Оставете прѣкъсванията, г-да.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Върховното правителство въ България, докато България е конституционна монархия, е единъ народенъ институтъ; той е наравнъ и нѣщо повече отъ едно министерство, слѣдователно, на онѣзи органи, на онѣзи функционери, магистрати, които заематъ мѣстата на царъ, на парица, на прѣстолонаслѣдникъ и т. н. трѣбва да се плати. Колко ще имъ платите? По това има бакалски смѣтки: споредъ едни по 50—60 хиляди лева, споредъ други — 1 милионъ лева, споредъ трети по 1½ милиона, а споредъ четвърти и 3 милиона лева е малко. Туй е единъ въпросъ на минутата, ако щете на разположението, при което се е намирало народното прѣдставителство, и на нуждитъ, които то е подразбирало, че тѣзи институти иматъ. Но не трѣбва да попадаме въ тази грѣшка: да искаме да прѣмахнемъ всекаво значение на единъ институтъ, който съществува и който е държавенъ и конституционенъ институтъ, и да гледаме, тъй да се каже, съ намаляване на различнитъ числа, да го прѣмахнемъ или да изкажемъ нашето неуважение къмъ него.

Г-да! Сумитъ, които се даватъ могатъ да бждатъ голѣми; тѣ се даватъ на единъ институтъ, а ние,

като народни представители, едно нѣщо можемъ да желаемъ, то е функциитѣ на този институтъ да се изпълняватъ тѣй, както изисква, прѣди всичко, конституцията и парламентарниятъ режимъ. Азъ оставамъ настрана личността — физическата и морална личностъ — на ония, които сега-засага заематъ тия мѣста. Обаче, който и да заеме тѣзи високи мѣста отъ Върховното правителство въ нашата държава, който и да бѣде той, трѣбва да знае, че е магистратъ, макаръ върховенъ, и, слѣдователно, има не само права и облаги, но прѣди всичко и задължения. Ето върху тази страна на работата, азъ искахъ да обрна вашето благосклонно внимание.

Като запазвамъ всичкото уважение къмъ ония, които сѣ носители на тази магистратура сега въ България — защото азъ намирамъ, г-да, че отъ тази трибуна трѣбва да говоримъ сериозно — азъ намирамъ, че е малко унижително, когато си позволяваме нѣкой унижителенъ терминъ къмъ царя, царицата и прѣстолонаслѣдника. Докато този институтъ съществува, докато ние, като народни представители, даваме клетва, като влизаме тукъ, нека се отнасяме съ уважение къмъ този институтъ, защото ако взема вашия куражъ да наричамъ царя „Фердинандъ“ и царицата „Елеонора“, нѣма да влѣза въ този парламентъ, а ще продължавамъ борбата на друго мѣсто и тогазъ ще бѣда по-логиченъ.

**А. Димитровъ:** Въ Панагюрище друго-яче разправяйте.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** И тамъ същото съмъ говорилъ. Азъ никѣдъ не нагрубявахъ.

**А. Димитровъ:** Тамъ имаше „Фердинандъ“ и „Елеонора“.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Нѣмаше „Фердинандъ“ и „Елеонора“.

**Нѣкой отъ лѣвия центъръ:** Тамъ имаше „16 юний“ — задъ него се криехте.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Да, за 16 юний имаше — и за него ще кажа сега. Има работи, които политически хора трѣбва да ги кажатъ и то тукъ, въ Народното събрание, и на които трѣбва да погледнемъ съ всичката сериозностъ. Много е дребнаво да се занимаваме тукъ съ заплатитѣ, които вѣчно се критикуватъ и никой пътъ се не измѣняватъ; по-важно и по-добъръ е да се постареемъ да възприемемъ известни конституционни и парламентарни схващания, които, като ги възприемемъ тукъ, безъ разлика на партии и правителство, да можемъ да ги поддържаме и въ даденъ моментъ — моментъ на подхлъзване, моментъ на грѣшка, моментъ на увлѣчение отъ страна на оны, който е върховенъ магистратъ въ страната — да можемъ всички, безъ да има сътресение въ страната, да прѣдупрѣдимъ тази или онази грѣшка. Ние не трѣбва да се явяваме като защитници на известни грѣшки на върховния магистратъ — това ще бѣде, прѣди всичко, пагубно и за него лично. Тѣзи, които защищаватъ такива грѣшки, очевидни грѣшки противъ конституцията, противъ парламентарния режимъ и противъ отговорното правителство, тѣ, прѣди всичко, врѣдятъ на държавния глава лично, и второ, врѣдятъ и на самия институтъ. Азъ намирамъ, че такава една защита, макаръ че тя крадишкомъ тукъ се казва въ нѣкои прѣкъсвания отъ нѣкои наши колеги, е неумѣстна. Веднѣжъ човѣкъ поддържа единъ конституционенъ режимъ, веднѣжъ има едни конституционни схващания за управлението на нашата страна, той чистосърдечно и съ всичката добра воля може да посочи на известни

неджии по упражнението на висшитѣ функции, съ които е натоваренъ върховниятъ магистратъ или други лица, които заематъ извѣсто мѣсто въ Върховното правителство, безъ съ това да може да се обвини, че отива и напада единъ неотговоренъ факторъ, че, тѣй да се каже, измѣства атаката и вмѣсто да я насочи спрѣмо отговорното правителство, насочва я спрѣмо едно лице, което споредъ конституцията не е отговорно, защото и азъ приемамъ и вие всички приемате, че държавниятъ глава не е отговоренъ.

**Н. Сидеровъ:** Г. Вазовъ! Ще ми позволите само двѣ думи. Кажете защо въ партийния органъ вие можете да пишете и на партийни събрания и митинги да говорите много по-лошо за държавния глава, отколкото ние говоримъ, а сега идете да говорите, че не бивало?

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Моля, ще ви кажа какво съмъ говорилъ.

**Н. Сидеровъ:** Малко послѣдователни бждете!

**Прѣседателъ:** (Звъни) Моля, г. Сидеровъ.

**Н. Сидеровъ:** Ако отдавате заслуги на Фердинанда, отдайте му ги не само тукъ — бждете послѣдователни.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Г-да! Колчемъ срѣщна нѣкой тѣй краенъ елементъ, както е г. Сидеровъ, сѣ ми се струва, че въ неговото лице виждамъ единъ бждещъ окръженъ управителъ.

**Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ:** Браво! (Ржкоплѣскане)

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Азъ знамъ единъ такъвъ, който сега е окръженъ управителъ.

**Н. Сидеровъ:** Бждете по-внимателни въ думитѣ си.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Г. Сидеровъ! Моля, не ме прѣкъсвайте. Извинете за думитѣ.

**Н. Сидеровъ:** Вие сте лакеи на Фердинанда. Не Ви е срамъ!

**Прѣседателъ:** Г. Сидеровъ! Права Ви второ напомняване.

**Н. Сидеровъ:** (Къмъ г. Вазова) Тукъ не е въпросъ да се говорятъ масали. Кѣдъ се намирате?

**Прѣседателъ:** Прѣдлагамъ да бѣде изобличенъ г. Сидеровъ. Които сѣ съгласни да бѣде изобличенъ г. Сидеровъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Изобличава се.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Нѣма защо да бѣде изобличаванъ г. Сидеровъ. Ние и двамата си казахме взаимно думи. Тукъ не е въпросъ да се казватъ крайности.

Г-да! Държавниятъ глава въ България има обязанности, има длѣжности, има задължения, а не само права, макаръ че той не е отговоренъ факторъ. Това, обаче, не го лишава отъ моралната отговорностъ, която той носи прѣдъ настоящето и прѣдъ бждещето на страната и прѣдъ всички поколения. Тази морална отговорностъ, не ще съмнѣние — историята показва това — може да вземе такъвъ размѣръ, щото да компрометира и самия него, въ прѣки неговата конституционна неотговорностъ, даже да промѣни режима на една държава, отъ кон-

ституционенъ да стане републикански, съ една рѣчъ, да внесе смутъ въ държавата. Конституционниятъ принципъ, недѣйте мисли, че е записанъ въ редоветъ на конституцията да бѣде вѣковѣченъ; не, той има нужда отъ защита на гражданитѣ, на партияитѣ, на правителствата и отъ защитата, прѣди всичко, на онзи, който е носителъ на тази висока функция, на онзи, който е магистратъ.

**А. Димитровъ:** Вие сега държите изпитъ, за да докажете, че сте достоенъ защитникъ на Фердинанда.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Въ този редъ на мисли и на идеи, ми се струва, трѣбва да изтъкнемъ, че сега ние прѣкарваме мъчни, тежки и тревожни врѣмена. Азъ ще избѣгна да създамъ нѣкоя причина за неприятности или, ако щете, за гюрюлтии въ тая камара, и ще моля никой отъ болшинството да не ме прѣсича, а да ме изслушате внимателно.

**А. Стамболийски:** Не само че нѣма да Ви прѣсичатъ, а ще Ви ржкоплѣскатъ.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Сега ще почнатъ да ме прѣкъсватъ. — На 16 юний м. г. — това е единъ безспоренъ фактъ, това е единъ исторически фактъ, това сега се знае отъ всички, . . .

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Само отъ редакцията на в. „Миръ“.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** И отъ г. Апостола се знае. Но, моля Ви се, недѣйте ме прѣкъсва. — . . . че държавниятъ глава, въпрѣки конституцията, . . .

**П. Генадиевъ:** Знае се, че Гешовъ избѣга.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** . . . че държавниятъ глава, въпрѣки конституцията, . . .

**Х. Г. Поповъ:** Много рано говорите, г. Вазовъ. Помнете, че въ анкетната комисиия има много свѣдѣния, които говорятъ противното. Запомнете ми думитѣ.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Оставете ме да говоря и да кажа, като народенъ прѣдставителъ, това, което знамъ и въ което съмъ увѣренъ. Вашата анкета никога нѣма да дойде дотамъ; азъ съмъ увѣренъ въ това.

**Х. Г. Поповъ:** Азъ Ви казвамъ, че има свѣдѣния въ анкетната комисиия, които говорятъ противното. Помнете ми думитѣ.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Азъ не искамъ да закачамъ една анкетна комисиия, която още не е започнала да работи и която ма-да-ли ще свърши. — На 16 юний държавниятъ глава, г-да, направи една постѣпка, която не бѣше въ кръга на законността и въ кръга на конституционността. Въпрѣки отговорното правителство, въпрѣки заведение редъ, той заповѣда да почнатъ военни дѣйствия противъ една чужда държава.

**А. Димитровъ:** И Вие сега имате куража да говорите по този въпросъ. Засрамете се!

**П. Генадиевъ:** И Вие сте воененъ човѣкъ, г. Вазовъ!

**Прѣдседателъ:** Г. Вазовъ! Моля, оставете този въпросъ, който е прѣдметъ на една анкета, а говорете по бюджетопроекта.

**П. Генадиевъ:** Вие, г. Вазовъ, защищавате онзи фаталенъ човѣкъ, който се нарича Теодоръ Теодоровъ.

**А. Ботевъ:** Най-хубаво ще направите да напуснете трибуната, г. Вазовъ.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Този, който заемаше и заема върховната магистратура въ страната — нека бѣдната история обясни този фактъ — заповѣда да почнатъ военнитѣ дѣйствия, безъ основниятъ законъ да му позволява това.

**А. Димитровъ:** Съ ваше знание.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Г-да! Ние прѣживяваме едни тревожни минути; какво ни очаква утрѣ, ние не знаемъ. Едно нѣщо има, което се знае и което трѣбва да се каже отъ тази трибуна, за да го чуятъ всички, а именно, че поради това прѣстѣпление, довѣрието, онова скривено довѣрие, което българскитѣ граждани и българскитѣ избиратели биха обичали да иматъ къмъ прѣдставителя на върховната властъ, това довѣрие, казвамъ, като-че-ли се разколѣба.

**Нѣкой отъ лѣвия центъръ:** Изгуби се.

**Б. Каракашевъ:** (Къмъ г. Вазова) Вие сами го съборихте. Вие статии писахте въ туй направление.

**П. Генадиевъ:** Г. Вазовъ иска сега да джироса отговорноститѣ.

**Прѣдседателъ:** Моля тишина, г-да!

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Като казвамъ това, азъ изтъквамъ единъ недостатъкъ на нашето политическо общество, недостатъкъ, който може въ извѣстни минути да бѣде фаталенъ за единъ народъ, защото, когато единъ народъ не се явява съ всичкитѣ си сили въ мъжноститѣ, когато не се явява съ всичкото си довѣрие, което свързва неговитѣ членове, той може въ мъжнитѣ минути да не устои на слабоститѣ, които естествено могатъ да разслабятъ всѣко едно общество, дѣто нѣма достатъчно дисциплинирана и държавническа политика.

**Д-ръ П. Табурновъ:** Сега врѣме ли е да приказвате тѣзи думи?

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Моля. Азъ това казвамъ и спирамъ тукъ. — Но онова, което е врѣме да се каже, сега, то е, че въ бѣдѣ не трѣбва да ставатъ подобни грѣшки, ако това е грѣшка.

**А. Стамболийски:** Какъ да се спре да се не правятъ тѣзи грѣшки?

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Като изказвамъ тѣзи мисли, не ги казвамъ само въ полза на васъ, на тѣзи или онѣзи — това е въ полза на всѣко едно правителство, което по конституцията и по нашитѣ закони носи отговорностъ прѣдъ страната за всичко извършено въ България.

**А. Стамболийски:** Кажете срѣдства, какъ да не се повтарятъ такива грѣшки?

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Когато азъ апелирамъ къмъ онѣзи, които намиратъ, че едно правителство трѣбва да се бори противъ върховния магистратъ, въ случай че той извърши държавенъ прѣвратъ, азъ съ самия този фактъ искамъ да изтъкна, че вършенето на държавни прѣврати отъ страна на върховния магистратъ е нѣщо неприемливо и вредно за страната.

И азъ съмъ увѣренъ, че за единъ човѣкъ, даже съ сръбни способности, каквото и мѣсто да заема въ държавната организация, въ държавния механизъмъ, това ще бѣде разбрано. Врѣдата е наявѣ, г-да. Да не се шегуваме съ тая врѣда и да не прѣхвърляме отговорността едни върху други.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Защото, г-да, въ всичката тази работа, азъ съмъ увѣренъ, че и вие да бѣхте тогава, нѣмаше да сгрѣшите. Политическиятъ и международниятъ работи въ своето усложнение често пѣти висятъ на единъ косъмъ и трѣбва да се намѣри единъ разуменъ или неразуменъ да прѣсѣче този косъмъ, за да се струполои всичко въ пропастьта.

**И. Ангеловъ:** Гешовъ и Даневъ не управляватъ сега България.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Вие, г. Ангеловъ, сте ми казвали сѣщото.

**И. Ангеловъ:** Азъ Ви казвамъ, че Гешовъ и Даневъ не управляватъ днесъ България. Прѣдатели! Мръсници!

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Азъ искамъ да помогна на всѣко едно правителство, което мисли да управлява България законно и отговорно. Думитъ, които излизатъ отъ моитъ уста, не могатъ не само да почернятъ безвъзвратно, но въобще да нанесатъ нѣкакъвъ укоръ на този, за когото говоря. Но азъ искамъ, като говоря това единъ опозиционеръ, да знаете и вие, г-да, които сте тукъ, да вземете мѣрки.

**А. Стамболийски:** Какви мѣрки?

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Знайте, че отъ наша страна ще имате всичкото съдѣйствие, законно и лоялно, когато вие речете да прѣдупрѣдите нѣкаква грѣшка, ако я узнаете.

**А. Димитровъ:** Защо не дадохте тѣзи съвѣти на Гешова?

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Достатъчно е едно зло да се изтъкне високо, да се посочи, за да започнатъ ония, които сж го извършили, да се стѣсняватъ и да избѣгватъ втори пѣтъ да го вършатъ.

**А. Крушковъ:** Кѣсно е сега.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** И азъ, въ моитъ проповѣди по-рано и сега казахъ, че се навърши една грѣшка, извърши се едно прѣстѣпление, едно нѣщо незаконно, и заключихъ, че това трѣбва да се каже, не можемъ да не го кажемъ, трѣбва да го чуе всѣки единъ. За това даже има хора дадени въ сѣдъ, но работата е, че тукъ отъ трибуната, дѣто нѣма сѣдъ, макаръ врѣмената да сж особени и да не искамъ да внасямъ ожесточение, въ всѣки случай, считамъ за длъжностъ да изтъкна, че не трѣбва да се обвиняваме взаимно за нѣща, за които не сме виновни нито ние, нито вие.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Да, г-да! Протестирайте противъ това, което говоря, обаче трѣбва да знаете, че това е истината.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Славата — ваша, а отговорността — на царя.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Вие ще управлявате по-добрѣ, но знайте, че има тази опасностъ.

Г-да! Когато се разглеждаше единъ законопроектъ, внесенъ отъ г. министра на войната, азъ зададохъ единъ въпросъ, на който г. министърътъ на войната не ми отговори. Този въпросъ, който си задавахме всички, и азъ, и вие мълчаливо, бѣше слѣдниятъ: утрѣ, ако се случи нѣкаква компликация и ако се дойде до военни дѣйствия, кой ще командува нашата армия? Сега азъ мимоходомъ пакъ поставямъ този въпросъ. Това е единъ важенъ въпросъ. Трѣбва да знаете, че той е въпросъ и на доврѣе, разбира се, но и въпросъ на подготовка.

**А. Стамболийски:** Значи, ти обвинявашъ бившето правителство, че е допуснало държавния глава да бѣде главнокомандующъ.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Вие ще си направите тълкуването. Азъ не гледамъ нито бившето, нито настоящето правителства, но имамъ извѣстни схващания, които ми се струватъ, че сж здрави и добри, и достатъчно е да се изкажатъ най-послѣ, за да ги възприеме нѣкой или да ги отхвърли. Менъ ми се струва, че мога да привлѣка вашето внимание върху това, да се направи така, че при започване на войната всички операции, които сж отъ политическо естество, както и сключването на миръ, да бѣдатъ подъ властѣта, ръководството и изпълнението на отговорното българско правителство, което и да е то.

**И. Ангеловъ:** Асж тъй трѣбва и да бѣде.

**А. Христовъ:** Това е безспорно.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Трѣбва да се направи всичко, за да се прѣмахне отъ държавния глава една длъжностъ, която може да донесе само отговорностъ, защото онии, които командуватъ на бойното поле, е прѣдимно човѣкъ отговоренъ за своитъ дѣйствия.

**А. Христовъ:** Теорията знаете, но не я прилагате на практика.

**Н. Панайодовъ:** Като измѣнихте конституцията, защо не го направихте?

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Конституцията не прѣчи. — Нѣма повече да се спирамъ върху този въпросъ. Азъ бихъ желалъ г. военниятъ министъръ да каже, че ще депозира единъ законопроектъ, прѣди да се отложи камарата, който да урежда главното командване, да видимъ, кой ще ни командува въ врѣме на война. Дано нѣма война, дано не ни сполети този бичъ, това нещастие, защото всички трѣбва да живѣемъ въ миръ и да избѣгваме всѣкаква мобилизация. Това е искреното желание наше и на цѣлия народъ. Но ако държавнитъ нужди, съществуването на страната, интереситъ на нашето отечество, интереситъ на нашия народъ изискватъ нови усилия отъ българския гражданинъ, той не може да се откаже. Е добрѣ — азъ ви поставямъ въпроса — въ този моментъ кой ще ни командува? Този въпросъ всѣки трѣбва да си го задава. 50% отъ успѣха, отъ ентузиазма ще излезне, ако той не се разрѣши.

За прѣстолонаслѣдника — и по-рано казахъ — нека му се даде едно сериозно висше образование, да разбере, какво нѣщо е конституция, какво нѣщо е парламентаренъ режимъ, Народно събрание, отговорно правителство.

**Министъръ Х. Поповъ:** Той трѣбва да го знае.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** „Той трѣбва да го знае“ — казва г. министъръ Поповъ. Въ България е имало и има

министри, които не знаят парламентарния редъ, които не уважават парламента.

**Министъръ Х. Поповъ:** Имало е.

**Д-ръ Б. Вазовъ:** Затова ние искаме бъдещиятъ нашъ държавенъ глава да бъде човекъ образованъ, съ висше образование, да разбере, какви сж нуждитъ на модерната държава, да разбере, че тѣ не се състоятъ само въ дръжкане на саби, а има и културни нужди, да знае, какво нѣщо е конституция, да знае, че той не може да заповѣдва военни дѣйствиа, въпрѣки отговорното правителство, самъ да отваря война, да сключва миръ. Нека всичкитъ тѣзи работи му се преподаватъ, нека той ги знае, нека изучи механизма на модерната държава. Отъ това ние само ще спечелимъ, ще бъдемъ модерна конституционно-парламентарна държава, въ която факторитъ взаимно ще се уравновѣсаватъ и ще създаватъ условия за едно културно развитие на нашето общество, което само по себе си, въ своя зародишъ, има всичкитъ условия, за да прѣусиѣва. Желателно е, г-да, много повече отъ всѣки другъ пътъ да се възползуваме, ако щете, отъ грѣшкитъ на миналото, които сж очебийни. Може-би вие, въ качеството ви на болшинство, или вие, въ качеството ви на министри, да имате известни скруполи, известни задължения, да не казвате това, което трѣбва да се каже, но желателно е и българитъ да се учатъ да правятъ външна политика. Азъ бихъ желалъ отговорното наше правителство да държи въ рѣшитѣ си нашата външна политика, добри или лоша. Ако загинемъ, г-да, ако пострадаме, нека пострадаме, като знаемъ, че сж ни водили българи, за да не бъдемъ принудени да хвърляме, може-би, вината върху други, за да не се разнебитва нашиятъ конституционенъ режимъ, съ всѣко едно нещастие, както и съ всѣки единъ голѣмъ успѣхъ.

Г-да! Считаю за дългъ да кажа и двѣ думи по срдствата, които се отпуснатъ на Нейно Величество Царицата. Кѣмъ всѣка една жена, особено тѣй високостояща като нея, би трѣбвало да имаме достатъчно кавалерство да кажемъ двѣ думи за нея, безъ да я докачаме. Но, г-да, безъ всѣкакво стѣснение, азъ ще кажа, че царица Елеонора бѣше достойна въ минутитъ на голѣмитъ нещастия, които сполетѣха българския народъ. Не ще съмнѣние, българската жена, изобщо взето, е отзивчива кѣмъ състрадание, кѣмъ помощъ, кѣмъ благодѣяние, но не може да се откаже, че всѣко дѣло чака майстора си, водителя си, уредника си. И въ лицето на Нейно Величество Царицата тѣзи чувства, този избликъ на състрадание, на благодѣяние намѣри единъ водачъ. Раненитъ, болнитъ и сакатитъ намѣриха въ нейното лице една майка. Нищо друго не мога да кажа, освѣнъ, че тя прави честъ на България, и затова, освѣнъ благодарности, не може друго да се чува за нея. И само, може-би, прѣкалената ненавистъ и неразбранщина може да докара този резултатъ — резултатъ, може-би, вслѣдствие на други работи или на грѣшки на други фактори и на други лица — да се хвърли едно було и върху благородството, което се посѣ въ нашата земя подъ нейно ржководство.

Г-да! Завършвамъ и се обръщамъ кѣмъ почитаемото правителство, кѣмъ почитаемото болшинство. Има една поговорка, която знаете, че е написана на много портрети, и която казва, че „величието на единъ народъ стои въ мъдростта на неговия господаръ“. Не ще и съмнѣние, че това е вѣрно, но въ една страна, която не е абсолютна, въ една страна, която е конституционна и парламентарна, като нашата, въ една страна демократична, въ която всѣки единъ, отъ най-голѣмия до най-малкия, взема участие въ управлението, и въ жертвитъ, и въ усилията, и въ побѣдитъ, и

носи тегобитъ на пораженията, въ такава една страна, парламентарна, свободна, истинската мъдростъ на държавния глава е само оная, която е въ съгласие съ волята и желанията на отговорното правителство, поставено отъ българския народъ.

**Прѣседателтъ:** (Звъни) Частъ е 8. Моля Народното събрание да разрѣши да се продължи засѣданието.

**Д. Тошковъ:** Прѣдлагамъ да се продължи до 12 ч.

**Прѣседателтъ:** Които сж съгласни да се продължи засѣданието, докато се свърши този бюджетъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се. Г. министъръ-прѣседателъ има думата.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Г. г. народни прѣдставители! Не можахъ да прослѣдя всичкитъ дебати, които станаха днесъ по поводъ вотирането бюджета за Върховното правителство. Но отъ онова, което заварихъ и чухъ, останалъ много изненаданъ, защото на тоя бюджетъ се погледна малко леко и дори оскърбително. Забравя се, г. г. народни прѣдставители, каква е България и се отива много далеко. Не допускате дори да има въ България държавни имоти, да има дворци, не допускате дори да се прѣхвърлятъ покривитъ на тия дворци, а съ сарказмъ се спомена за мишки и настѣжки. Това не прави честъ на българското Народно събрание, въ което засѣдаватъ прѣдставители по пропорцията, прѣдставители отъ всичкитъ политически организации на страната. Кой не знае, че лицето на нашия държавенъ глава е свещено и неприкосновено? Знаемъ го ние всички, които прѣдставяваме българския народъ, защото се кълнемъ въ името на конституцията за благо на царя. Знаемъ, че той не е тукъ въ Събранието и не може да се защити и да каже: „Азъ не дойдохъ въ България, като въ Калифорния, пари да печеля, защото азъ си имамъ богатство.“ Той е дошълъ въ България по волята на народа, да управлява по конституцията, съ всичкитъ задължения и права. А нашата конституция е изрична, тя не може да не даде цивилна листа на държавния глава. И ако днесъ въ Върховното правителство се туря цивилна листа, то е защото у насъ счетоводителитъ много знаятъ. Щомъ има специаленъ законъ, защо постоянно тукъ да се внася и отъ уста въ уста да се позори онова, което е най-свещеното за насъ?

**С. Златевъ:** (Възражава нѣщо)

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Опредѣлянето на цивилната листа е по специаленъ законъ; прѣдставителството трѣбва да пази законитъ и конституцията ако иска да има редъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсеницата и дѣсна центъръ) Инакъ и у насъ ще настане сжщото, както сега въ съседната ни Сърбия.

**А. Димитровъ:** И той трѣбва да пази законитъ.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Такива славянски уста докаратъ вълка въ кошарата.

**Ю. Юрдановъ:** Компили сме.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Азъ съмъ убѣденъ, че нѣкои оратори говориха по тия кредити нарочно, съ прѣдизвикателна цѣль. Най-малко, повтаря се онова, което сж писали необуздани вѣстникари.

**А. Стамболийски:** Искрено.

**И. Вълчев:** Както сж му го написали.

**Министър-председател д-р В. Радославов:** Земледѣлскиятъ ораторъ едва знае, какво значи цивилна листа, нито какво значи дворецъ. Тѣй туль, тѣй го разбралъ и тѣй си говори отъ трибуната, и самъ се подсмива сега — вижте го. (Смѣхъ въ дѣсницата и дѣсни центъръ) А пъкъ работата е прѣсериозна. Заради туй особено впечатление ми направиха думитѣ на г. Вазова, които подчертавамъ.

**Ю. Юрдановъ:** Нѣма разлика между ви.

**Министър-председател д-р В. Радославовъ:** Подчертавамъ го, защото, може-би, има голѣми различия между насъ, но въ туй отношение ние сме съгласни съ него. Не трѣбва да позоримъ онова, което е свещено и неприкосновено. Ако вие мислите, че въ една република или при друга държавна система нѣма да има дворци, нѣма да има цивилни листи, нѣма да има поправки на дворцитѣ и пр., вие много се лъжете. Вземете която щете държава въ Европа, тамъ всичко това го има, даже повече, отколкото у насъ. И ако ние имаме една скромна цивилна листа, не мислете, че тя е достатъчна на българския държавенъ глава. Ония, които сж минали въ управлението, много добръ разбиратъ моитѣ думи. Държавниятъ глава два пжти повече изразходва за държавни нужди.

**Отъ крайната лѣвица:** То е негова работа.

**Министър-председател д-р В. Радославовъ:** Негова работа, да, а ваша работа е да знаете това, като народни прѣдствители.

Не одобряватъ кредита за прѣстолонаслѣдника, когато конституцията повелява. Народното събрание трѣбва да опрѣдѣли извѣстна сума за поддържане на прѣстолонаслѣдника, щомъ стане пълнолѣтенъ. Жалко е, че се за конституция говоримъ и се противъ нея дѣйствуваме. Едно отъ двѣтѣ, или тия оратори лицемерятъ, като говорятъ противъ тия кредити, или умишлено заблуждаватъ невиннитѣ. Врѣме е да прѣстане това. Прѣстолонаслѣдникътъ е на българския народъ, и за туй трѣбва да го пазиме, а не да подхвърляме некипѣли по неговъ адресъ, както прави това г. Сидеровъ.

**И. Сидеровъ:** Да, да.

**Министър-председател д-р В. Радославовъ:** Нашиятъ прѣстолонаслѣдникъ, за честѣта на България, заслужава повече. За Монтекарло сж други съ друго възпитание. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ)

Говори се тукъ, че се раздаватъ декорации безразборно, само за деморализация. Обаче нека под чертая, че ако има държава, въ която най-малко да се даватъ декорации, то е България.

**А. Стамболийски:** Швейцария ни надминава.

**Министър-председател д-р В. Радославовъ:** Азъ не съмъ швейцарецъ. Но се пакъ, азъ, който работя въ България отъ 1884 г. и съмъ около 10 години министъръ, притежавамъ само една декорация. Може-би да не съмъ заслужилъ. Но на-ли се раздаватъ на приближенитѣ, на придворнитѣ съ копове; ами на-ли и ние сме отъ придворнитѣ, отъ тази камарила, както казвате? Тогава, дѣй ни сж декорациитѣ? Само слѣдъ тщателно изучаване и разслѣждане се даватъ декорации. Когато други държави, както Сърбия, Гърция и Турция, раздаватъ декорациитѣ си прѣшедро, у насъ такова нѣщо не става. Твърдѣ малко декорации се раздаватъ, при всичко че мно-

зина заслужили на страната ни въ сждбоноснитѣ врѣмена още не сж декорирани.

**А. Стамболийски:** Въ Сърбия прѣдвиждатъ 25.000 л.

**Министър-председател д-р В. Радославовъ:** Може-би, но не вѣрвамъ. Се пакъ у насъ въ много отношения е по-икономично, отколкото въ много отъ стѣднитѣ ни държави и по заплатитѣ на министритѣ и по безусловнитѣ фондове; но ние продължаваме да викаме за икономии.

**Ю. Юрдановъ:** Явни да бждатъ.

**Министър-председател д-р В. Радославовъ:** Г. г. народни прѣдставители! Ако по бюджета на Върховното правителство, който е нареденъ по законъ, и по конституцията, се разисква отъ 4 до 8 1/2 ч., какво щѣше да стане, ако бѣше се разисквалъ военниятъ бюджетъ, както вие искахте? На-ли виждате, че врѣмето сега е толкова скъпо за насъ и за всички? Азъ крайно съжалявамъ, че за въпроси, които сж много ясни и изрични по конституцията, ние говоримъ толкова врѣме.

Прочее, ходатайствувамъ да се гласува цѣлѣтъ кредитъ за Върховното правителство безъ по-натѣшно разискване. Нека добавя, че финансовиятъ министъръ не ще се съгласи, ако се искатъ излишни кредити. Всичко е за нуждитѣ на държавата и на държавния глава и за царския дворецъ на България. Г-да! Минаха ония стари врѣмена, когато всичко е било примитивно. Но отъ историята знаемъ, че нашитѣ стари царе въ Прѣславъ и Търново сж имали богати дворци, макаръ и не дотолкова, колкото е било въ Византия. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ)

**Прѣдседателтъ:** Има прѣдложение отъ г. Недѣлча Георгиевъ, отъ групата на земледѣлцитѣ, съ слѣдующето съдържание: (Чете) „Гл. I, § 1 да бжде 600.000 л. § 2 да се заличи. § 3 да се заличи“. Които приематъ това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ ржката.

**А. Ляпчевъ:** Има законъ. Защо давате това прѣдложение на гласуване? Въ бюджета сж прѣвидени сумитѣ споредъ закона.

**Прѣдседателтъ:** Тѣй сме тръгнали. (Малципство) Не се приема.

Които приематъ гл. I, както се докладва отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приета.

**Докладчикъ Й. Йоновъ:** (Чете)

„Глава II.

„§ 4. За канцеларията на Негово Величество, за пътешествия, командировки, телеграми, отопление и освѣтление дворцитѣ и поправки на мобили — за 7 м. 291.667 л., за 5 м. 208.333 л., всичко 500.000 л.

„§ 5. Купуване ордени — за 7 м. 36.667 л., за 5 м. 33.333 л., всичко 80.000 л.

„§ 6. Поддържане дворцитѣ въ София и Евксиноградъ; поддържане на парковетѣ и наемане работници — за 7 м. 145.833 л., за 5 м. 104.167 л., всичко 250.000 л.

„Всичко по глава II — за 7 м. 484.167 л., за 5 м. 345.833 л., всичко 830.000 л.“

**Прѣдседателтъ:** Има думата г. Дечо Теневъ.

**Д. Теневъ:** Отказвамъ се. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата)

**Прѣдседателъ: Ще се гласува.**

По гл. II има прѣдложение отъ г. Недѣлча Георгиевъ съ слѣдующето съдържание: „§ 4 да стане 200.000 л. § 5 да се прѣмахне. § 6 да остане 100.000 л.“ Които приематъ това прѣдложение на г. Недѣлча Георгиевъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема.

Които приематъ гл. II, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приета.

**Докладчикъ Й. Ионовъ: (Чете)**

**„Народно събрание.**

**„Глава III.**

„§ 7. Прѣдставителни: на прѣдседателя 5.000 л. и на двама подпрѣдседатели по 3.000 л. — за 7 м. 3.500 л., за 5 м. 4.583 л., всичко 8.083 л.

„Забѣлѣжка. Прѣдставителнитѣ пари на прѣдседателя и подпрѣдседателитѣ се отпущатъ на четири срока, въ началото на всѣко тримѣсечие.

„§ 8. Пѣтни пари: а) на народнитѣ прѣдставители — 7.000 л.; б) пѣтни пари на членоветѣ на парламентарната изпитателна комисиия и пѣтни и дневни пари на повиканитѣ отъ сѣщата за разпитване разни лица и пр. — 12.000 л. — за 7 м. 9.000 л., за 5 м. 19.000 л., всичко 28.000 л.

„§ 9. Дневни пари на народнитѣ прѣдставители, на държавния обвинителъ и другаритѣ му и на членоветѣ на парламентарната изпитателна комисиия — за 7 м. 315.000 л., за 5 м. 805.000 л., всичко 1.120.000 л.

„§ 10. Заплата на постоянния личенъ съставъ при канцеларията на Народното събрание.

|                                                                          | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеци |
|--------------------------------------------------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 началникъ на канцеларията . . .                                        | 6.000=2.500 л.    |                |
| 1 помощникъ на началника . . .                                           | 3.900=1.625 „     |                |
| 1 счетоводителъ . . .                                                    | 4.200=1.750 „     |                |
| 1 архиваръ-регистраторъ . . .                                            | 3.000=1.250 „     |                |
| 1 икономъ . . .                                                          | 2.400=1.000 „     |                |
| 1 библиотекаръ . . .                                                     | 2.100= 875 „      |                |
| 2 писари . . .                                                           | по 1.680=1.400 „  |                |
| 1 началникъ на стенографското<br>бюро . . .                              | 5.700=2.375 „     |                |
| 4 стенографи-провѣрители I раз-<br>редъ . . .                            | по 4.800=8.000 „  |                |
| 3 стенографи-прѣвождачи II раз-<br>редъ . . .                            | „ 3.600=4.500 „   |                |
| 5 стенографи-прѣвождачи III раз-<br>редъ . . .                           | „ 3.000=6.250 „   |                |
| 1 стенографъ-уредникъ . . .                                              | 3.000=1.250 „     |                |
| 1 старши разсилень . . .                                                 | 1.200= 500 „      |                |
| 6 разсилни . . .                                                         | по 1.020=2.550 „  |                |
| 1 разсилень-желѣзаръ и заведващъ<br>парното отопление и освѣтлението . . | 1.500= 625 „      |                |
| 1 разсилень-огнярь . . .                                                 | 1.200= 500 „      |                |
| 1 шофьоръ . . .                                                          | 1.800= 750 „      |                |

„§ 11. За врѣмenni стенографи и машинописци, били тѣ и чиновници, 14.000 л. и за коректори 5.000 л. — за 7 м. 8.750 л., за 5 м. 10.250 л., всичко 19.000 л.

„Забѣлѣжка. Врѣмenni стенографи и машинописци се уволняватъ най-късно единъ мѣсець, а коректоритѣ най-късно 2 мѣсеца слѣдъ закриването на сесията.

„§ 12. За врѣмenni служащи: 1) при Народното събрание: а) 6 души писари по 100 л. мѣсечно; б) 40 души разсилни по 80 л. мѣсечно и в) 2 души распоредители по 100 л. мѣсечно; 2) при парламентарната изпитателна комисиия: а) 2 стенографи по

300 л. мѣсечно; б) 1 архиваръ-регистраторъ съ 200 л. мѣсечно; в) 4 писари-машинописци съ по 200 л. мѣсечно; г) 4 писари съ по 120 л. мѣсечно и д) 5 разсилни съ по 90 л. мѣсечно. На единия стенографъ отъ 18 юний, а на всички други отъ 1 юлий — за 7 м. 15.700 л., за 5 м. 35.610 л., всичко 51.310 л.

„Забѣлѣжка 1. Врѣмenni служащи при Народното събрание се назначаватъ не по-рано отъ 10 дни прѣди откриването на сесията и се уволняватъ най-късно 10 дни слѣдъ закриването.

„Забѣлѣжка 2. Врѣмenni служащи при парламентарната изпитателна комисиия се назначаватъ отъ прѣдседателя на сѣщата.

„§ 13. Канцеларски разноски на Народното събрание и канцеларията при него, мобилировка, инсталиране и абонаменти на телефонитѣ, правоуползуване отъ градската канализация, вода, сметъ, пощенски разноски и марки, пишуци и диктуващи машини, черковни обряди и други дребни разноски и на парламентарната изпитателна комисиия 5.000 л. — за 7 м. 13.000 л., за 5 м. 10.000 л., всичко 23.000 л.

„§ 14. Отопление и освѣтление — за 7 м. 9.000 л., за 5 м. 6.000 л., всичко 15.000 л.

„§ 15. Печатане стенографскитѣ дневници и др. издания на Народното събрание, разни законопроекти, прѣдложения и канцеларски книжа: бланки, пликосе и др. и разни книжа на парламентарната изпитателна комисиия — за 7 м. 40.000 л., за 5 м. 70.000 л., всичко 110.000 л.

„§ 16. Разноски по библиотеката, купуване разни съчинения, абониране на мѣстни и чуждестранни вѣстници и списания, подвързване книги и др. — за 7 м. 4.667 л., за 5 м. 3.333 л., всичко 8.000 л.

„§ 17. Формено обѣкло и обуша на разсилнитѣ при Народното събрание и парламентарната изпитателна комисиия — за 7 м. 1.460 л., за 5 м. 1.540 л., всичко 3.000 л.

„§ 18. Непрѣдвидени разноски — за 7 м. 585 л., за 5 м. 415 л., всичко 1.000 л.

„Всичко по гл. III — за 7 м. 470.642 л., за 5 м. 1.003.431 л., всичко 1.474.073 л.“

По гл. III въ бюджетарната комисиия сѣ направени слѣдующитѣ измѣнения и допълнения. По § 7 прѣдставителнитѣ на прѣдседателя се увеличаватъ съ 2.000 л., та ставатъ 5.000 л., и на двамата подпрѣдседатели се увеличаватъ съ 1.500 л., та ставатъ по 3.000 л. По § 8 се прѣдвидѣха и пѣтни пари на членоветѣ на парламентарната изпитателна комисиия, и пѣтни и дневни пари на повиканитѣ отъ сѣщата за разпитване разни лица и пр. въ размѣръ на 12.000 л. за 5-тѣ мѣсеца. § 9 се измѣня така: „Дневни пари на народнитѣ прѣдставители, на държавния обвинителъ и другаритѣ му и на членоветѣ на парламентарната изпитателна комисиия“ и сумата за 5-тѣ мѣсеца отъ 695.000 л. се увеличава на 805.000 л. По § 10: Заплата на счетоводителя се увеличава отъ 3.600 л. на 4.200 л.; заплатата на началника на стенографското бюро отъ 5.100 л. се увеличава на 5.700 л. Сѣщо така има измѣнение и въ заплатата на стенографитѣ: стенографи-провѣрители I разредъ отъ 5 ставатъ 4 и заплатата имъ отъ 4.500 става 4.800 л. на всѣки единъ; стенографитѣ-прѣвождачи II разредъ ставатъ 3, вмѣсто 1; стенографи-прѣвождачи III разредъ отъ 6 ставатъ 5 съ сѣщата заплата; заплатата на стенографа-уредникъ отъ 2.100 л. се увеличава на 3.000 л. Най-послѣ, има прѣдвиденъ единъ шофьоръ съ 1.800 л. годишна заплата. По § 11 — за врѣмenni стенографи и машинописци сумата 12.000 л. се увеличава съ 2.000 л. и става 14.000 л., и за коректори сумата 4.000 л. се увеличава съ 1.000 л. и става 5.000 л. Кѣмъ забѣлѣжката на § 11 е прибавено, че коректоритѣ се уволняватъ най-късно два мѣсеца слѣдъ закриване на сесията. По § 12 слѣдъ думитѣ „за врѣмenni служащи“ е прибавено: „1) при Народ-

ното събрание", и слѣдъ това на края се прибавя:

„2) при парламентарната изпитателна комисия: а) 2 стенографи по 300 л. мѣсечно; б) 1 архиварь-регистраторъ съ 200 л. мѣсечно; в) 4 писари-машинисти съ по 200 л. мѣсечно; г) 4 писари съ по 120 л. мѣсечно и д) 5 разсилни съ по 90 л. мѣсечно. На единия стенографъ отъ 18 юний, а на всички други отъ 1 юний“. И общата сума по този параграфъ за 5 мѣсеца отъ 18.300 л. се увеличава на 35.610 л. Къмъ едната забѣлжка на този параграфъ се прибави още една, та ставатъ двѣ забѣлжки. Забѣлжка втора има слѣдующия текстъ: „Врѣменнитѣ служаци при парламентарната изпитателна комисия се назначаватъ отъ прѣседателя на сжщата“. По § 13, слѣдъ думитѣ „пощенски разноси и марки, пишущи“ се прибавятъ и думитѣ „и диктуващи“. Най-накрая е прибавено: „и на парламентарната изпитателна комисия — 5.000 л.“ и общата сума по този параграфъ отъ 5.000 л. се увеличава на 10.000 л. Къмъ § 15 се прибавятъ думитѣ: „и разни книжа на парламентарната изпитателна комисия“ и общата сума за петъ мѣсеца отъ 60.000 л. се увеличава на 70.000 л. Къмъ § 17 се прибавятъ думитѣ: „при Народното събрание и парламентарната изпитателна комисия“ и общата сума по този параграфъ за петъ мѣсеца отъ 1.040 л. се увеличава на 1.540 л.

И тъй, общата сума по гл. III за 5 мѣсеца става 1.003.431 л.

**Прѣседателъ:** Има думата г. Александъръ Ботевъ.

**А. Ботевъ:** Г. г. народни прѣдставители! Отъ доклада на гл. III се разбира, че ставатъ увеличения на прѣдставителнитѣ на прѣседателя и подпрѣседателитѣ, а сжщо така и други нѣкои увеличения. Споредъ нашето разбиране, което ние сме имали случай да кажемъ и другъ път, ние сме най-малко противъ всѣкакво увеличение на всѣкакви заплати поне при днешното положение, при лошитѣ икономически условия, въ които изпадна нашата държава, вслѣдствие опустошителната война. Тѣй че, ние правимъ прѣдложение сега-засега да не се прави никакво увеличение по гл. III отъ този бюджетъ.

**Прѣседателъ:** Ще се гласува.

Прѣдложението, което прави г. Ботевъ, понеже не е писмено, не може да се гласува.

Ще се гласува гл. III тъй, както се прочете отъ г. докладчика. Които приематъ гл. III, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приета.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** (Чете)

„Министерски съветъ.“

„Глава IV.“

„§ 19. За съдържание на личния съставъ на Министерския съветъ.“

|                                        | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеци |
|----------------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 прѣседателъ (прѣдставителни пари)    | 8.000=3.333 л.    |                |
| 1 секретаръ                            | 6.800=2.750 „     |                |
| 1 подсекретаръ - архиварь-библиотекаръ | 3.600=1.500 „     |                |
| 1 писаръ I разредъ                     | 1.680= 700 „      |                |
| 1 писаръ II разредъ                    | 1.440= 600 „      |                |
| 1 писаръ III разредъ                   | 1.200= 500 „      |                |
| 1 разсиленъ                            | 1.140= 475 „      |                |
| 2 разсилни                             | по 1.020= 850 „   |                |

„§ 20. Канцеларски потрѣби, такси за писма и телеграми, абониране вѣстници, поддържане и до-

пълване мобилитѣ и малки поправки на зданието — за 7 м. 1.760 л., за 5 м. 750 л., всичко 2.500 л.

„§ 21. Отопление и освѣтление — за 7 м. 930 л. за 5 м. 2.070 л., всичко 3.000 л.

„§ 22. Облѣкло и обуца на разсилнитѣ — за 7 м. 230 л., за 5 м. 220 л., всичко 450 л.

„Всичко по гл. IV — за 7 м. 14.005 л., за 5 м. 13.748 л., всичко 27.753 л.“

Сжщо и тукъ ставатъ нѣкои измѣнения. Прѣдставителнитѣ пари на прѣседателя отъ 3.000 л. се увеличаватъ съ 5.000 л. и ставатъ 8.000 л. годишно; сжщо тѣй годишната заплата на секретаря се измѣнява тѣй, както е била по-напрѣдъ — отъ 6.000 л. се увеличава на 6.800 л. Други измѣнения нѣма.

**Прѣседателъ:** Които приематъ гл. IV, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приета.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** (Чете)

„Върховенъ административенъ съдъ.“

„Глава V.“

„Личенъ съставъ.“

„§ 23. Заплата за личния съставъ.“

|                            | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеци |
|----------------------------|-------------------|----------------|
| 1 прѣседателъ              | 12.000= 5.000 л.  |                |
| 1 прѣседателъ на отдѣление | 10.200= 4.250 „   |                |
| 6 членове                  | по 9.000=22.500 „ |                |
| 3 секретари                | 3.600= 4.500 „    |                |
| 1 главенъ прокуроръ        | 10.200= 4.250 „   |                |
| 1 прокуроръ на отдѣление   | 9.000= 3.750 „    |                |
| 1 архиварь-регистраторъ    | 1.800= 750 „      |                |
| За писари и разсилни       | 3.000 „           |                |

„Вѣществени разходи.“

„§ 24. Канцеларски разходи — за 7 м. 940 л., за 5 м. 660 л., всичко 1.600 л.

„§ 25. Отопление и освѣтление — за 7 м. 790 л., за 5 м. 570 л., всичко 1.360 л.

„§ 26. Наемъ за помѣщение — за 7 м. 4.083 л., за 5 м. 2.917 л., всичко 7.000 л.

„§ 27. Мобилировка — за 7 м. 4.670 л., за 5 м. 3.330 л., всичко 8.000 л.

„§ 28. Книги, вѣстници и списания — за 7 м. 1.750 л., за 5 м. 1.250 л., всичко 3.000 л.

„§ 29. Печатни формуляри, регистри и др. — за 7 м. 467 л., за 5 м. 3.533 л., всичко 4.000 л.

„§ 30. Командировки по служебни работи — за 7 м. 467 л., за 5 м. 333 л., всичко 800 л.

„§ 31. Непрѣдвидени разходи — за 7 м. 117 л., за 5 м. 83 л., всичко 200 л.

„§ 32. Формени дрехи на разсилнитѣ — за 7 м. 233 л., за 5 м. 167 л., всичко 400 л.

„§ 33. Запазенъ фондъ — за 7 м. 805 л., за 5 м. 455 л., всичко 1.260 л.

„Всичко по гл. V — за 7 м. 81.746 л., за 5 м. 61.298 л., всичко 143.044 л.

„А всичко по Върховното правителство — за 7 м. 2.298.893 л., за 5 м. 2.315.977 л., всичко 4.614.870 л.“

По Върховния административенъ съдъ нѣма никакво измѣнение.

**Прѣседателъ:** Които приематъ гл. V, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приета.

Давамъ половинъ часъ отдихъ.

(Слѣдъ отдихъ)

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Засѣданieto продължава.

Слѣдва бюджетопроектъ на Министерството на външнитѣ работи и изповѣданията.

Има думата г. докладчикътъ Йорданъ Йоновъ.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** Г. г. народни прѣдставители! По първия бюджетъ за Народното събрание, който ви докладвахъ прѣди малко, г. г. стенографитѣ ми казаха, че съмъ пропусналъ да прочета нѣкои цифри отъ § 10. Азъ бѣхъ почналъ да чета цифритѣ, но г. г. народнитѣ прѣдставители ми казаха да чета само тамъ, дѣто има поправки. Пропусналъ съмъ да спомена „началникъ на стенографското бюро съ 5.700 л.“ Послѣ стенографитѣ не сж отбѣлѣзали, защото не сж дочули, че коректоритѣ ще се уволняватъ най-късно два мѣсеца слѣдъ закриването на сесията.

**Д-ръ Д. Н. Вачовъ:** Г. Йоновъ! Не можете да се връщате на нѣща, които сж гласувани.

**И. Януловъ:** Не може, г. докладчикъ, втори пътъ да докладвате.

**Докладчикъ И. Йоновъ:** Това е прѣдложение на г. г. Сахаровъ и на г. Костурковъ, питайте ги.

Минавамъ къмъ доклада на бюджетопроекта по Министерството на външнитѣ работи: (Чете)

„Министерство на външнитѣ работи и на изповѣданията.

„Глава I.

„§ 1. Заплата и прѣдставителни<sup>4)</sup> на личния съставъ при централното управление, легацитѣ и консулствата.

„А. Централно управление.

|                               | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеца |
|-------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 министъръ . . . . .         | 15.000            | 7.500 л.       |
| Нему прѣдставителни . . . . . | 3.000             |                |

„I. Главно секретарство и кабинетъ на министра.

|                                                                                |                   |          |
|--------------------------------------------------------------------------------|-------------------|----------|
| 1 главенъ секретаръ, съвѣтникъ . . . . .                                       | 7.800             | 3.750 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .                                                  | 1.200             |          |
| 5 легационни съвѣтници на разположение . . . . .                               | по 6.600=13.750 „ |          |
| 1 началникъ на кабинета . . . . .                                              | —                 |          |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .                                               | 2.700= 1.125 „    |          |
| 1 аташе . . . . .                                                              | 2.400= 1.000 „    |          |
| 2 аташета на разположение . . . . .                                            | по 2.400= 2.000 „ |          |
| 1 пазителъ на тайната архива и кореспонденция, секретаръ III степенъ . . . . . | 4.200= 1.750 „    |          |
| 1 регистраторъ . . . . .                                                       | 3.800= 1.375 „    |          |
| 1 библиотекаръ . . . . .                                                       | 3.000= 1.250 „    |          |

<sup>4)</sup> Пълномощнитѣ министри, генералнитѣ консули и консулитѣ, когато отсъствуватъ отъ постовѣтъ си, било въ отпускъ или служебно — въ командировка (вътрѣшна или задгранична), получаватъ само  $\frac{1}{2}$  отъ своитѣ прѣдставителни пари, а другата една трета отъ прѣдставителнитѣ имъ пари по право остава въ полза на замѣститѣ имъ и то отъ дѣна на отсъствието.

Отъ прѣдставителнитѣ пари на легационнитѣ съвѣтници, секретаритѣ, драгоманитѣ и аташетата въ никой случай не се правятъ никакви одрѣжки.

При вакантенъ постъ, чиновникътъ, натоваренъ отъ министерството съ врѣменното му заемане, получава прѣдвиденитѣ за тоя постъ прѣдставителни пари, като губи, обаче, своитѣ въ полза на съкровището.

Новоназначенитѣ лица получаватъ прѣдставителнитѣ пари отъ дѣна на фактическото заемане длѣжността

|                                              | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеца |
|----------------------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 писаръ по тайната кореспонденция . . . . . | 2.100=            | 875 л.         |
| 1 писаръ III разредъ . . . . .               | 1.320=            | 550 „          |

„II. Политически отдѣлъ.

„а) Политическо отдѣление.

|                                             |                  |
|---------------------------------------------|------------------|
| 1 началникъ, секретаръ II степенъ . . . . . | 6.000=2.500 л.   |
| 2 секретари III степенъ . . . . .           | по 3.600=3.000 „ |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .            | 2.700=1.125 „    |
| 2 аташета . . . . .                         | по 2.400=2.000 „ |
| 1 писаръ I разредъ . . . . .                | 1.800= 750 „     |
| 1 писаръ III разредъ . . . . .              | 1.320= 550 „     |

„б) Отдѣление за протокола.

|                                    |                |
|------------------------------------|----------------|
| 1 началникъ на протокола . . . . . | —              |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . .  | 3.600=1.500 л. |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .   | 2.700=1.125 „  |
| 1 краснописецъ . . . . .           | 2.400=1.000 „  |
| 1 писаръ III разредъ . . . . .     | 1.320= 550 „   |

„III. Дирекция на печата.

|                                            |                |
|--------------------------------------------|----------------|
| 1 директоръ . . . . .                      | 7.200=3.000 л. |
| 1 начал. на телеграфната агенция . . . . . | 6.000=2.500 „  |
| 1 помощникъ . . . . .                      | 4.800=2.000 „  |
| 1 редакторъ . . . . .                      | 3.600=1.500 „  |
| 1 редакторъ . . . . .                      | 3.000=1.250 „  |
| 1 редакторъ . . . . .                      | 2.700=1.125 „  |
| 1 сътрудникъ . . . . .                     | 2.400=1.000 „  |
| 1 писаръ по френски . . . . .              | 1.800= 750 „   |
| 1 писаръ по български . . . . .            | 1.500= 625 „   |

„IV. Консулски отдѣлъ.

|                                             |                  |
|---------------------------------------------|------------------|
| 1 началникъ, секретаръ II степенъ . . . . . | 6.000=2.500 л.   |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . .           | 3.600=1.500 „    |
| 2 секретари IV степенъ . . . . .            | по 2.700=2.250 „ |
| 2 аташета . . . . .                         | 2.400=2.000 „    |
| 1 прѣводачъ . . . . .                       | 3.000=1.250 „    |
| 1 прѣводачъ . . . . .                       | 2.700=1.125 „    |
| 1 прѣводачъ . . . . .                       | 2.400=1.000 „    |
| 1 писаръ II разредъ . . . . .               | 1.500= 625 „     |
| 1 писаръ III разредъ . . . . .              | 1.320= 550 „     |

„Архива и регистратура за двата отдѣла.

|                                |                |
|--------------------------------|----------------|
| 1 архиваръ . . . . .           | 2.400=1.000 л. |
| 1 помощникъ-архиваръ . . . . . | 2.040= 850 „   |
| 1 регистраторъ . . . . .       | 1.800= 750 „   |

„V. Вѣроизповѣденъ отдѣлъ.

|                                   |                  |
|-----------------------------------|------------------|
| 1 началникъ . . . . .             | 6.000=2.500 л.   |
| 2 секретари III степенъ . . . . . | по 3.600=3.000 „ |
| 2 секретари IV степенъ . . . . .  | 2.700=2.250 „    |
| 1 архиваръ . . . . .              | 2.400=1.000 „    |
| 1 регистраторъ . . . . .          | 1.800= 750 „     |
| 1 писаръ II разредъ . . . . .     | 1.500= 625 „     |
| 1 писаръ III разредъ . . . . .    | 1.320= 550 „     |

„VI. Отдѣление за счетоводството.

|                                                                    |                |
|--------------------------------------------------------------------|----------------|
| 1 началникъ-счетоводителъ . . . . .                                | 5.100=2.125 л. |
| 1 помощникъ I класъ . . . . .                                      | 3.600=1.500 „  |
| 1 помощникъ I класъ и касиеръ-доманинъ на министерството . . . . . | 3.600=1.500 „  |
| 1 помощникъ II класъ . . . . .                                     | 3.300=1.375 „  |
| 1 помощникъ III класъ . . . . .                                    | 3.000=1.250 „  |
| 1 книговодителъ . . . . .                                          | 2.400=1.000 „  |

|                                | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеци |
|--------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 архиварь . . . . .           | 2.400=            | 1.000 л.       |
| 1 помощникъ-архиварь . . . . . | 2.040=            | 850 „          |
| 1 регистраторъ . . . . .       | 1.800=            | 750 „          |
| 1 писарь II разредъ . . . . .  | 1.500=            | 625 „          |
| 1 писарь III разредъ . . . . . | 1.320=            | 550 „          |

„VII. Общи чиновници и служащи при централното управление.

|                                                    |        |         |
|----------------------------------------------------|--------|---------|
| 1 експедиторъ на кореспонденцията . . . . .        | 2.220= | 925 л.  |
| 1 неговъ помощникъ . . . . .                       | 2.100= | 875 „   |
| 1 литографъ . . . . .                              | 1.500= | 625 „   |
| 1 неговъ помощникъ . . . . .                       | 1.880= | 575 „   |
| 1 дежуренъ писарь за цѣлото министерство . . . . . | 1.200= | 500 „   |
| За куриери и разсилни . . . . .                    |        | 7.917 „ |

„Б. Легации.

„1) Берлинъ.

|                                                  |        |             |
|--------------------------------------------------|--------|-------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . .                 | 13.200 | } 13.500 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .                    | 19.200 |             |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .                 | 5.400  | } 3.875 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .                    | 3.900  |             |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . .                | 3.600  | } 2.250 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .                    | 1.800  |             |
| 1 счетоводителъ-домакинъ <sup>1)</sup> . . . . . | 3.000= | 1.250 „     |
| 1 разсиленъ (егеръ) . . . . .                    | 1.500= | 625 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .                            | 1.200= | 500 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .                            | 1.080= | 450 „       |

„2) Виена.

|                                    |        |             |
|------------------------------------|--------|-------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . .   | 13.200 | } 13.500 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 19.200 |             |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .   | 5.400  | } 3.875 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 3.900  |             |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . .  | 3.600  | } 2.250 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.800  |             |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .   | 2.700  | } 1.625 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.200  |             |
| 1 счетоводителъ-домакинъ . . . . . | 3.300= | 1.375 „     |
| 1 разсиленъ (егеръ) . . . . .      | 2.400= | 1.000 „     |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.200= | 500 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.080= | 450 „       |

„3) Лондонъ.

|                                    |        |             |
|------------------------------------|--------|-------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . .   | 13.200 | } 14.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 20.400 |             |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .   | 5.400  | } 3.875 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 3.900  |             |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .   | 2.700  | } 1.750 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.500  |             |
| 1 счетоводителъ-домакинъ . . . . . | 3.300= | 1.375 „     |
| 1 разсиленъ (егеръ) . . . . .      | 1.500= | 625 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.200= | 500 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.080= | 450 „       |

„4) Парижъ.

|                                   |        |             |
|-----------------------------------|--------|-------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . .  | 13.200 | } 14.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 20.400 |             |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . . | 3.600  | } 2.250 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 1.800  |             |

<sup>1)</sup> Счетоводителъ-домакинъ при легациитъ се назнача-  
ватъ и уволняватъ отъ финансовия министръ. Тъ се гри-  
жатъ за правилното произвеждане и оправдаване на разхо-  
дитъ, пазятъ архивата и инвентарното имущество, мобили и  
пожашнина на легацията и отговарятъ за цѣлостта имъ,  
за това и живѣятъ въ самата легация. По нареждане на пъл-  
номощния министръ тѣ могатъ да извършватъ и регистра-  
торска и писарска работа.

|                                    | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеци |
|------------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 счетоводителъ-домакинъ . . . . . | 3.300=            | 1.375 л.       |
| 1 разсиленъ (егеръ) . . . . .      | 1.500=            | 625 „          |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.200=            | 500 „          |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.080=            | 450 „          |

„5) Петербургъ.

|                                    |        |             |
|------------------------------------|--------|-------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . .   | 13.200 | } 14.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 20.400 |             |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .   | 5.400  | } 3.875 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 3.900  |             |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .   | 2.700  | } 1.750 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.500  |             |
| 1 счетоводителъ-домакинъ . . . . . | 3.300= | 1.375 „     |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.500= | 625 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.200= | 500 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.080= | 450 „       |

„6) Римъ.

|                                    |        |             |
|------------------------------------|--------|-------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . .   | 13.200 | } 12.417 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 16.600 |             |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .   | 5.400  | } 3.250 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 2.400  |             |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . .  | 3.600  | } 2.250 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.800  |             |
| 1 счетоводителъ-домакинъ . . . . . | 3.000= | 1.250 „     |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.500= | 625 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.200= | 500 „       |

„7) Цариградъ.

|                                    |        |             |
|------------------------------------|--------|-------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . .   | 13.200 | } 13.500 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 19.200 |             |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .   | 5.400  | } 3.875 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 3.900  |             |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . .  | 3.600  | } 2.250 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.800  |             |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .   | 2.700  | } 1.625 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.200  |             |
| 1 пръвъ драгоманъ . . . . .        | 5.400  | } 3.750 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 3.600  |             |
| 1 вторъ драгоманъ . . . . .        | 3.600  | } 2.125 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.500  |             |
| 1 счетоводителъ-домакинъ . . . . . | 3.000= | 1.250 „     |
| 1 гавазинъ . . . . .               | 2.400= | 1.000 „     |
| 1 гавазинъ . . . . .               | 1.620= | 675 „       |
| 1 разсиленъ . . . . .              | 1.320= | 550 „       |
| 1 вратаръ . . . . .                | 1.080= | 450 „       |

„8) Атина.

|                                  |           |            |
|----------------------------------|-----------|------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . . | 10.500    | } 8.750 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .    | 10.500    |            |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . . | 5.400     | } 3.250 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .    | 2.400     |            |
| 1 драгоманъ . . . . .            | 3.600=    | 1.500 „    |
| 2 разсилни . . . . .             | по 1.200= | 1.000 „    |

„9) Букурещъ.

|                                                                           |           |            |
|---------------------------------------------------------------------------|-----------|------------|
| 1 пълномощенъ-министръ . . . . .                                          | 10.500    | } 9.875 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .                                             | 13.200    |            |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .                                          | 5.400     | } 3.250 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .                                             | 2.400     |            |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . .                                         | 3.600     | } 2.125 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .                                             | 1.500     |            |
| 1 счетоводителъ-домакинъ и чи-<br>новникъ по паспортната служба . . . . . | 3.300=    | 1.375 „    |
| 1 писаръ-архиваръ . . . . .                                               | 2.040=    | 850 „      |
| 1 разсиленъ . . . . .                                                     | 1.500=    | 625 „      |
| 2 разсилни . . . . .                                                      | по 1.080= | 900 „      |
| 1 вратаръ . . . . .                                                       | 1.080=    | 450 „      |

„10) Българъ.

|                                    | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеци |
|------------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 пълномощенъ-министъръ . . . . .  | 10.500            | } 8.750 л.     |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 10.500            |                |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .   | 5.400             | } 3.250 „      |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 2.400             |                |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .   | 2.700             | } 1.750 „      |
| Нему прѣдставителни . . . . .      | 1.200             |                |
| 1 счетоводитель-домашинъ . . . . . | 3.000             | 1.250 „        |
| 1 писаръ-архиваръ . . . . .        | 1.800             | 750 „          |
| 1 разсилень . . . . .              | 1.200             | 500 „          |
| 1 разсилень . . . . .              | 1.080             | 450 „          |
| 1 вратаръ . . . . .                | 1.080             | 450 „          |

„11) Цетина.

|                                   |        |            |
|-----------------------------------|--------|------------|
| 1 пълномощенъ министъръ . . . . . | 10.500 | } 8.750 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 10.500 |            |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .  | 2.700  | } 1.625 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 1.200  |            |
| 1 разсилень . . . . .             | 1.200  | 500 „      |
| 1 разсилень . . . . .             | 1.080  | 450 „      |

„12) Албания.

|                                   |        |            |
|-----------------------------------|--------|------------|
| 1 пълномощенъ-министъръ . . . . . | 10.500 | } 8.750 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 10.500 |            |
| 1 секретаръ IV степенъ . . . . .  | 5.400  | } 3.250 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 2.400  |            |
| 1 драгоманъ . . . . .             | 3.600  | } 2.125 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 1.500  |            |
| 1 разсилень . . . . .             | 1.200  | 500 „      |
| 1 разсилень . . . . .             | 1.080  | 450 „      |

„13) Вашингтонъ.

|                                   |          |             |
|-----------------------------------|----------|-------------|
| 1 пълномощенъ-министъръ . . . . . | 13.200   | } 14.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 20.400   |             |
| 1 секретаръ II степенъ . . . . .  | 5.400    | } 3.875 „   |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 3.900    |             |
| 1 архиваръ-писаръ . . . . .       | 3.000    | 1.250 „     |
| 2 разсилни . . . . .              | по 1.800 | 1.500 „     |

„В. Консулства.

„1) Солунъ.

|                                   |          |            |
|-----------------------------------|----------|------------|
| 1 генераленъ консулъ . . . . .    | 7.200    | } 6.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 7.200    |            |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . . | 3.600    | } 2.125 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 1.500    |            |
| 1 драгоманъ . . . . .             | 3.600    | 1.500 „    |
| 2 разсилни . . . . .              | по 1.200 | 1.000 „    |

„2) Будапеща.

|                                |          |            |
|--------------------------------|----------|------------|
| 1 генераленъ консулъ . . . . . | 7.200    | } 6.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .  | 7.200    |            |
| 1 драгоманъ . . . . .          | 3.600    | 1.500 „    |
| 1 писаръ-архиваръ . . . . .    | 2.400    | 1.000 „    |
| 2 разсилни . . . . .           | по 1.080 | 900 „      |

„3) Париградъ.

|                                |          |            |
|--------------------------------|----------|------------|
| 1 консулъ . . . . .            | 6.000    | } 5.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .  | 6.000    |            |
| 1 канцлеръ . . . . .           | 4.500    | 1.875 „    |
| 1 прѣводчъ на турски . . . . . | 3.000    | 1.250 „    |
| 2 писари . . . . .             | по 2.100 | 1.750 „    |
| 2 разсилни . . . . .           | „ 1.200  | 1.000 „    |

„4) Битоля.

|                               |       |            |
|-------------------------------|-------|------------|
| 1 консулъ . . . . .           | 6.000 | } 4.375 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . . | 4.500 |            |

|                                   | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеци |
|-----------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 секретаръ III степенъ . . . . . | 3.600             | } 2.000 л.     |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 1.200             |                |
| 1 драгоманъ . . . . .             | 3.300             | 1.375 „        |
| 2 разсилни . . . . .              | по 1.080          | 900 „          |

„5) Скопие.

|                                   |          |            |
|-----------------------------------|----------|------------|
| 1 консулъ . . . . .               | 6.000    | } 4.375 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 4.500    |            |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . . | 3.600    | } 2.000 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 1.200    |            |
| 1 драгоманъ . . . . .             | 3.300    | 1.375 „    |
| 1 архиваръ-писаръ . . . . .       | 2.400    | 1.000 „    |
| 2 разсилни . . . . .              | по 1.080 | 900 „      |

„6) Одринъ.

|                                   |          |            |
|-----------------------------------|----------|------------|
| 1 генераленъ консулъ . . . . .    | 7.200    | } 6.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 7.200    |            |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . . | 3.600    | } 2.125 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 1.500    |            |
| 1 драгоманъ . . . . .             | 3.300    | 1.375 „    |
| 2 разсилни . . . . .              | по 1.080 | 900 „      |

„7) Сѣресъ.

|                                   |          |            |
|-----------------------------------|----------|------------|
| 1 консулъ . . . . .               | 6.000    | } 4.375 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 4.500    |            |
| 1 секретаръ III степенъ . . . . . | 3.600    | } 2.125 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .     | 1.500    |            |
| 1 драгоманъ . . . . .             | 2.400    | 1.000 „    |
| 2 разсилни . . . . .              | по 1.080 | 900 „      |

„8) Одеса.

|                                |          |            |
|--------------------------------|----------|------------|
| 1 генераленъ консулъ . . . . . | 7.200    | } 5.500 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .  | 6.000    |            |
| 1 канцлеръ . . . . .           | 3.600    | 1.500 „    |
| 2 разсилни . . . . .           | по 1.080 | 900 „      |

„9. Кайро — Александрия.

|                                |       |            |
|--------------------------------|-------|------------|
| 1 генераленъ консулъ . . . . . | 7.200 | } 6.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .  | 7.200 |            |
| 1 секретаръ . . . . .          | 4.800 | } 2.500 „  |
| Нему прѣдставителни . . . . .  | 1.200 |            |
| 1 гавазинъ-разсилень . . . . . | 1.200 | 500 „      |

„10) Смирна.

|                                |       |            |
|--------------------------------|-------|------------|
| 1 консулъ . . . . .            | 6.000 | } 4.375 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .  | 4.500 |            |
| 1 драгоманъ-канцлеръ . . . . . | 3.000 | 1.250 „    |
| 1 гавазинъ-разсилень . . . . . | 1.200 | 500 „      |

„11) Бейрутъ.

|                                |       |            |
|--------------------------------|-------|------------|
| 1 консулъ . . . . .            | 6.000 | } 4.375 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . .  | 4.500 |            |
| 1 драгоманъ-канцлеръ . . . . . | 3.000 | 1.250 „    |
| 1 гавазинъ-разсилень . . . . . | 1.200 | 500 „      |

„12) Милано.

|                               |       |            |
|-------------------------------|-------|------------|
| 1 вице-консулъ . . . . .      | 4.800 | } 3.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . . | 2.400 |            |

„13) Пирей.

|                               |       |            |
|-------------------------------|-------|------------|
| 1 вице-консулъ . . . . .      | 4.800 | } 3.000 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . . | 2.400 |            |

## „14) Парижъ.

|                                              | Годишно<br>едному | За<br>5 мѣсеци |
|----------------------------------------------|-------------------|----------------|
| 1 консулъ (почетенъ) <sup>1)</sup> . . . . . | 7.200=            | 3.000 л.       |
| 1 вратаръ . . . . .                          | 1.200=            | 500 „          |

## „15) Анверсъ.

|                                |        |          |
|--------------------------------|--------|----------|
| 1 консулъ (почетенъ) . . . . . | 7.200= | 3.000 л. |
|--------------------------------|--------|----------|

## „16) Хамбургъ.

|                               |          |
|-------------------------------|----------|
| 1 секретаръ . . . . .         | 4.800 л. |
| Нему прѣдставителни . . . . . | 2.400 „  |

## „17) Киевъ.

|                                |        |        |
|--------------------------------|--------|--------|
| 1 консулъ (почетенъ) . . . . . | 2.000= | 833 л. |
|--------------------------------|--------|--------|

## „Добавъчни.

„Прѣдставителни за командироване на занятие въ странство, въ случай на нужда:

|                                                                                       |          |
|---------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| а) за 3 легационни съвѣтници по 4.200 л.<br>годишно едному . . . . .                  | 5.250 л. |
| б) за 3 аташета по 1.200 л. годишно едному . . . . .                                  | 1.500 „  |
| За формено облѣкло при първоначално<br>достъпване на служба въ звание аташе . . . . . | 833 „    |
| „Всичко по гл. I — за 7 м. 585.900 л., за 5 м.<br>443.975 л., всичко 1.029.875 л.“    |          |

Въ тази глава бюджетарната комисия направи слѣдующитѣ измѣнения:

Въ отдѣленieto за протокола заплатата на 1 краснописецъ отъ 2.100 л. се увеличава на 2.400 л.

Въ архивата и регистратурата на Дирекцията на печата и на консулския отдѣлъ заплатата на архиваря се увеличава отъ 2.220 л. на 2.400 л., прѣдвижда се 1 помощникъ-архиваръ съ 2.040 л. заплатата и, вмѣсто 2 регистратори става 1 регистраторъ съ 1.800 л. заплатата.

Въ въвеждавания отдѣлъ: отъ 1 секретаръ III степенъ, ставатъ 2 секретари III степенъ; отъ 1 секретаръ IV степенъ, ставатъ 2 секретари IV степенъ; на архиваря заплатата се увеличава отъ 2.220 на 2.400 л.; прѣдвижда се 1 писаръ III разредъ съ 1.820 л. заплатата.

Въ отдѣленieto за счетоводството заплатата на архиваря се увеличава отъ 2.220 л. на 2.400 л. и се прѣдвижда 1 помощникъ-архиваръ съ 2.040 л. заплатата.

Въ легацията въ Виена се прѣдвижда 1 секретаръ III степенъ съ 3.600 л. заплатата и нему прѣдставителни 1.800 л.

Въ легацията въ Петербургъ се прѣдвижда 1 секретаръ II степенъ съ 5.400 л. заплатата и нему прѣдставителни 3.900 л.

Въ легацията въ Римъ се прѣдвижда 1 секретаръ II степенъ съ 5.400 л. заплатата и нему прѣдставителни 2.400 л.

Въ легацията въ Бѣлградъ 1 аташе се замѣни съ 1 секретаръ IV степенъ съ 2.700 л. заплатата и нему прѣдставителни 1.500 л.

Въ легацията въ Албания 1 секретаръ IV степенъ става секретаръ II степенъ; прѣдвижда се още драгоманъ съ 3.600 л. заплатата и нему прѣдставителни 1.500 л.

Прѣдвижда се точка 13: Легация въ Вашингтонъ, 1 пълномощенъ министъръ 13.200 л., нему прѣдставителни 20.400 л.; 1 секретаръ II степенъ 5.400 л., нему прѣдставителни 3.900 л.; 1 архиваръ-писаръ 3.000 л. и 2 разсилни по 1.800 л.

<sup>1)</sup> Сумитѣ, отпускани на почетнитѣ консули, се даватъ като пособие за издържане канцеларитѣ имъ и се оправдаватъ само съ разписки отъ тѣхъ.

Въ консулството въ Битоля се прѣдвижда 1 драгоманъ съ 3.300 л. заплатата.

Въ консулството въ Скопие се прѣдвижда 1 драгоманъ съ 3.300 л. и 1 архиваръ-писаръ съ 2.400 л. заплатата.

Въ консулството въ Сѣресъ се прѣдвижда 1 драгоманъ съ 2.400 л. заплатата.

Прѣдвижда се въ отдѣлъ 6. Консулства, точка 11: Бейрутъ 1 консулъ 6.000 л., нему прѣдставителни 4.500 л.; 1 драгоманъ-канцлеръ — 3.000 л., единъ гавазинъ-разсиленъ — 1.200 л. Искатъ се за останалитѣ петъ мѣсеца 6.125 л. Точки: 11, 12, 13, 14, 15 и 16 ставатъ точки: 12, 13, 14, 15, 16 и 17.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има думата г. Илия Януловъ.

**И. Януловъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Обстоятелството, че имахъ случая при разискването на моята интерпелация да се изкаже по организацията на дипломатическата служба на България, ще ми спомогне да бъда много по-краткъ, отколкото си прѣдполагаме, когато вземамъ думата по бюджетопроекта на Външното министерство. Искамъ да ви спра вниманието само на нѣколко пункта и да мога по този начинъ да изразя мнѣнието и да подчертая основната идея въ тази област на групата, къмъ която имамъ честта да принадлежа. Въ интерпелацията нѣмахъ възможностъ да се спра на консулската служба и заради туй сега започвамъ съ нея, за да подчертая, че ние настояваме, щото на консулскитѣ служби да се назначаватъ лица, отговарящи на онѣзи условия и на онѣзи изисквания, които се налагатъ за тази работа. Ние имаме случаи, когато за консули на България се назначаватъ лица, съвършено неподходящи на тази длъжностъ, само заради туй, за да може да се намѣри работа на партизани или пъкъ, за да може да се изпратятъ нѣкои лица да се разходятъ изъ странство. И ние много сме събърквали въ това отношение, защото на консулската служба трѣбва да се назначаватъ не само лица, отговарящи на онѣзи изисквания, за които азъ споменахъ, но отговарящи и на други едни изисквания, именно, че на много мѣста тѣзи лица изпълняватъ дипломатическитѣ задачи на България. Ние имаме такъвъ единъ случай: въ столицата на Унгария, въ срѣдата на единъ народъ, който извънредно много пѣни стопанския напредък на България и обича българитѣ, ние винаги трѣбва да бъдемъ достатъчно внимателни, щото за консулъ да се назначава тамъ едно лице, което, освѣнъ дѣто трѣбва да отговаря на изискванията, за които споменахъ, сир. да е запознатъ съ търговията, съ индустрията, съ стопанскитѣ интереси на Унгария и на България, но въ сѣщото врѣме да е запознатъ и съ политическитѣ интереси и тежнениа на България спрямо Унгария. Въ туй отношение нѣма да цитирамъ имена, за да кажа, че ние сме събърквали, че бъркаме и сега и, може-би, ще продължаваме много дълго врѣме да бъркаме. Въ всѣки случай, у насъ на консулската служба се е гледало съ много голѣмо прѣнебрежение. Въ Унгария живѣятъ нѣколко хиляди българи, свързани стопански съ Унгария. Въпросътъ се касае до милиони лева, вложени тамъ, или пъкъ внасяни отъ тамъ въ България. И ние не можемъ да посочимъ на една статистика на производството въ Унгария отъ българскитѣ ржѣ; ние не можемъ да посочимъ даже на числото, на размѣра, на тая българска емиграция въ Унгария. Азъ имахъ случай два пѣти да отивамъ въ столицата на Унгария, да си спирамъ вниманието върху този въпросъ и да попитамъ въ нашето консулство какви цифри, какви данни иматъ. И азъ мога да кажа, че като занимаващъ се съ стопанскитѣ въпроси въ България, не бѣхъ достатъчно за-

доволенъ. А въ Буда-Пешта има защо ние да се заинтересуваме твърдѣ много съ положението на българитѣ тамъ, съ тѣхното производство, съ тѣхнитѣ задачи, съ тѣхното стопанство и даже да помислимъ върху разширението на стопанството на нашата емиграция тамъ. И не само тамъ. Азъ ще се въздържа да цитирамъ имена, но ние сме назначавали такива лица за консули, щото днесъ бихме се срамували, като ги срѣщаме на улицата. Вие това много добръ знаете. Азъ притежавамъ документи за консулската служба, и човѣкъ би се срамувалъ, че тѣзи документи сж писани отъ наши консули. Тѣ сж хора не-юрнисти, хора непознати съ търговскитѣ, съ стопанскитѣ и т. н. интереси и нужди на България. хора, не отговарящи на онѣзи изисквания, каквито сж необходими за единъ консулъ. Отъ единъ младъ дипломатъ изискватъ да бѣде елегантенъ, да умѣе да води свѣтски животъ и пр. Ако това смѣтатъ като условие за дипломата, то никой поне не го смѣта като условие за консула. Консултътъ е единъ органъ на търговията, на индустрията, на стопанството на България. Щомъ е така, изисква се той да бѣде единъ човѣкъ на практическата работа и да бѣде запознатъ широко съ стопанскитѣ изисквания на нашата страна. Азъ бихъ казалъ, че той трѣбва да бѣде обязательно и юристъ, защото на него се възлага цѣлата юридическа работа въ тази мѣстностъ. На нашия консулъ въ столицата на Унгрия се възлага не само да завѣржава всички юридически пълномощия, но да разрѣшава юридическитѣ спорове на българитѣ тамъ. И въобразете си вие, когато имате единъ човѣкъ, който нѣма никакво понятие отъ правото и отъ добръ разбранитѣ стопански въпроси, вие го имате тамъ за украшение, много пакти го имате, за да ви прѣчи на стопанския на-прѣдѣкъ на вашата емиграция. Е добръ, моето мнѣние е, че на тая служба ние трѣбва да назначаваме лица, които сж добръ запознати съ стопанскитѣ изисквания на нашата страна. А кой ще бѣде компетентенъ да прѣцѣни това нѣщо? Ние имаме единъ прецедентъ за това нѣщо. За секретари на търговско-индустриалнитѣ камари ние назначаваме лица, избирани отъ самитѣ търговско-индустриални камари, и ние се гордѣмъ съ тѣхъ. И менъ ми е много приятно, че дие изпратихме нѣкои отъ тѣзи секретари, било въ Цариградъ, било на други мѣста за консули. За да бѣдошъ назначенъ за секретаръ на търговско-индустриална камара, изисква се единъ много дълъгъ цензъ въ България. Тя е една служба, която всѣки би заемалъ съ гордостъ, макаръ че малко се възнаграждава, защото винаги тамъ поцадатъ лица, които сж извѣстни въ стопанската, въ икономическата литература, хора, които сж писали, които сж работили въ тая областъ. Това лице може да защищава буржоазнитѣ интереси, може да защищава интереситѣ на нашата индустрия, много често ние сме въ конфликтъ съ тѣхъ, но азъ ви казвамъ, че винаги, при всички спорове, било въ Икономическото дружество, било въ печата по стопански въпроси, ние сме се отнасяли съ най-голѣмъ респектъ къмъ тѣхъ, като сме знаели, че тѣ сж прѣдставени отъ търговско-индустриалнитѣ камари, че тѣ сж минали единъ цензъ и иматъ една голѣма стопанска опитност и едно извѣстно име въ литературата. Азъ смѣтамъ, че и на консулскитѣ служби трѣбва да се назначаватъ лица, които се посочватъ отъ търговско-индустриалнитѣ камари, или пъкъ за които е взето тѣхното мнѣние. Търговско-индустриалнитѣ камари сж учрѣждения, които, по силата на закона, помагатъ на правителството за ръководене на стопанското развитие на нашата страна. И понеже знаемъ, че консулската служба нѣма друга насѣщна задача, освѣнъ тази, да спомога за откриване на нови пазари, за пласирането най-удобно на труда на българитѣ въ дадена мѣстностъ, не остава нищо друго, освѣнъ

да смѣтнемъ, че дѣйствително лицата, които попадатъ на тази служба, трѣбва да бѣдатъ посочени или пъкъ за тѣхъ трѣбва да се вземе мнѣнието на търговскитѣ камари.

Вториятъ въпросъ, на който азъ искамъ да се спра и да подчертая нашитѣ мисли, изказани отъ по-рано, е въпросътъ за назначаването лица на дипломатическа служба въ България. Азъ ще се въздържа да посоча онази анархия, която имамъ случай вече да констатирамъ въ нашата дипломатическа организация, когато ви спрѣхъ вниманието на назначаването на маса аташета, неотговарящи на ценза, не минали никакъвъ стажъ, не отговарящи на онѣзи елементарни изисквания, които се налагатъ даже по силата на закона, за да могатъ да влѣзатъ въ дипломатическата кариера.

#### Х. Бояджиевъ: Тѣ сж българи.

И. Януловъ: Че тѣ сж българи, азъ зная това, но за да могатъ тѣ да служатъ добръ на дипломацията, трѣбва да бѣдатъ специализирани. Затова има единъ законъ, и този законъ трѣбва да се изпълнява. Е добръ, азъ ви посочихъ тукъ, че има два ценза, за да може да се влѣзе въ дипломатическата кариера. Единиятъ е, кандидатитѣ да минаатъ стълбата на всичкитѣ тѣзи дипломатически изисквания, а вториятъ е, тѣ да бѣдатъ прѣминали прѣзъ огъня на политическитѣ борби. И когато ние при туй положение на България, чувствувайки именно липсата на дипломатическия корпусъ, достигнали дотамъ, щото въ този дипломатически корпусъ да имаме лица, които се нуждаятъ отъ психически анализъ, ние трѣбва да се стрѣснемъ. Обръщамъ вниманието на респективния министъръ върху възпитанието на едно младо поколение въ този дипломатически корпусъ, за да можемъ поне въ бѣднитѣ дни да имаме достатъчно подготвени лица за тая цѣль. Това е една държавна необходимостъ, и щомъ е така, по никакъ начинъ не бива да гледаме така леко на назначаването на нашитѣ млади дипломати. Когато ги назначавате, отговарящи на ценза, когато тѣ ще се посветятъ на тая кариера, азъ спокойно бихъ казалъ, че като имъ давате 200 л. на мѣсецъ, не имъ давате достатъчно пари. Дѣйствително, това е една мизерна заплата. Да, но вие вземате *les enfants gâtés*, глениитѣ дѣца на нѣкои сѣмейства, които въ България си въобразяватъ, че сж аристокрация, а сигурно сж отъ селски произходъ. Въ Германия самитѣ аташета плащатъ, за да могатъ да постѣпятъ на тая служба, но ние сме една демократическа страна; въ нашата армия, напр., най-виспити офицери произхождатъ отъ най-бѣдни сѣмейства; най-бѣднитѣ сѣмейства сж дали най-много хора въ политическата история на България. Щомъ е така, ние не можемъ да се лѣжемъ съ това, че тѣзи, които постѣпватъ въ дипломатическата кариера си иматъ срѣдствата. Ние имаме нужда отъ способни хора въ дипломатическата кариера, възнаградете ги. Ето защо, азъ казвамъ, съ рискъ да похлигна, може-би, неодобренето на една частъ отъ социалитѣ въ България, че вие, като давате на тѣзи хора, отъ които искате непрѣмѣнно да иматъ юридическо образование и да минаатъ единъ стажъ отъ нѣколко мѣсеца безплатно, 200 л., вие се подигравате съ тѣхъ. Защото юриститѣ съ сѣщия цензъ, ако постѣпи въ сѣда, ще получава много повече, и ако постепенно минава стълбоветъ на сѣда, слѣдъ петъ години той ще получава една почти удвоена заплата. Ще се стѣгласите, слѣдователно, че тая заплата е свършено малка. Ако имъ се дава такава малка заплата, то е затуй, защото не се прави никакъвъ подборъ при тѣхното назначаване, и се смѣта, че това дѣйствително е едно учрѣждение, където всѣки единъ може ако му трѣбва да изучи нѣмеки езикъ, напр., да отиде да

стане аташе в Германия, ако му трябва да изучи французки език, да отиде да стане аташе в Париж, ако му трябва да почине малко нещо в топлата мѣста, да отиде на дипломатическа служба в цѣкои отъ консулскитѣ учрѣждения. Не бива да се гледа така на тая работа, защото гледайки така, ние днес сме лишени отъ способни дипломати.

Като оставямъ настрана низшиятѣ служби в нашата дипломация, азъ се спирамъ сѣ тѣй накратко върху висшиятѣ служби в дипломатическитѣ агентства. Е добръ, виновни ли бѣхме ние, когато в нашата интерпелация ви казахме: „Побързайте да образувате дипломатически корпусъ“. При страшни и тревожни моментъ, който днес България прѣживява, ние, може-би, сме à la merci на разположението на голѣмитѣ европейски групировки. И это, не е както в 1912 г., да зависи отъ насъ започването на една война, ами съдбата на България, нейната независимост е сложена на карта, ние се намираме в едно разстроено дипломатическо състояние, което се е подготвяло отъ всички правителства, само и само за да угаждатъ на царя, безъ нито едно отъ тѣхъ да му се е противопоставяло, безъ да има куража дори в опозиция да му се противопоставятъ по този въпросъ. Днес ние заваряваме слѣдущето дипломатическо положение. В Виена нѣмаме дипломатически агентъ; ние тамъ имате единъ човѣкъ, който не е за дипломатията. Вие съ кого ще се опознавате в столицата на една отъ странитѣ, на голѣмата страна, която се намира в война и отъ посолата на дѣйствието на която зависи съдбата на България? Съ Николаи Станчевъ ли ще се сношавате? Сложете си ръката на сърцето и кажете искрено: не е ли това единъ позоръ на България в този моментъ, и да-ли ние грѣшихме в нашата интерпелация, когато обръщаме вниманието на почтаемия министъръ на външнитѣ работи, че това е едно нещастие, да нѣмаме куража на собственитѣ си идеи, както имавме случай да кажемъ това и на г. министра на финанситѣ. Имайки куража на своитѣ идеи, ние трябва да се справимъ съ този човѣкъ, макаръ че г. Апостоловъ ми казва, че той билъ миналъ школата.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Това искахте Вие.

**И. Ануловъ:** Каква школа е миналъ? Желаете ли да ви цитирамъ мѣмориите, които сж правила респективнитѣ министри на Никола Станчевъ, на Димитър Станчевъ, на Ризовъ и т. н.? Това всички го знаемъ. Има материяли, въз основа на които можете да очистите тѣй господа. И пакъ ще кажа: нема тука нѣма способни хора да заематъ тия длѣжности? Азъ прѣдпочитамъ единъ човѣкъ съ практически умъ, миналъ, както казахъ, прѣзъ огъня на политическитѣ борби, който милѣе за България, който разбира политиката, който има уравновѣсенъ умъ и който би могълъ да бѣде полезенъ днес на г. д-ръ Радославова в тѣзи тревожни моменти. Това безъ съмнѣние е ясно на всички ни. Но надъ насъ в продължение на толкова години има една магическа сила, която парализира мощната, кипящата, свѣжата енергия на българската нация. Ние — трябва да констатираме в този моментъ — нѣмаме достатъчно смѣли, достатъчно способни водачи, които да използватъ, безъ съмнѣние, тази мощна сила на българския народъ, за да могатъ да разширятъ не само неговата демократичност, но и да могатъ да запазятъ, да гарантиратъ за вѣкове неговата независимост. Е добръ, тѣкмо това министерство, отъ което най-много зависи гарантірането на нашата независимост, е на дневенъ редъ. Азъ ви казвамъ: направихте ли вие нещо слѣдъ тази критика, която ние упражнихме за г. Димитра Станчевъ? Азъ получихъ нѣкои писма отъ видни французи отъ Парижъ, получихъ писмо отъ г. Целетие, единъ човѣкъ,

който обича България, единъ човѣкъ, който, може-би, е заслужилъ на България; тѣ ми изпращатъ цѣлѣ томовете, за да описватъ особената дѣятелностъ на г. Димитра Станчева, да ми казватъ: „Вие нѣмате никакво основание да го критикувате, той се намира в най-добри връзки съ най-добритѣ срѣди“. Азъ имъ отговорихъ, че ние винаги сме цѣнили услугитѣ на всѣки единъ французинъ, още повече, тѣкмо когато Франция насъ ни изоставя, но нека тѣ не се мѣсятъ в нашитѣ вътрѣшни работи, особено да не се ангажиратъ по персонални въпроси. И азъ казвамъ: г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи би могълъ да вземе актъ отъ нашитѣ думи, отъ нашитѣ разисквания по интерпелацията, за да може да корегира нѣкои грѣшки. Нема държавниятъ глава в тази страна, съ своята си конституционна неотговорност до тамъ е страшенъ, до тамъ е непрѣодолимъ, щото едно правителство на концентрация, вѣ всѣки случай съ едно болшинство и съ абсолютното съдѣйствие по този въпросъ на меншинството, не може да поправи нашия дипломатически корпусъ? Вие бързахте съ заема; и вѣ частни за сѣдания, и навредъ казахте: „Бури страшни загрозяватъ Европа, ние трябва да сме готови финансово“. Е добръ, защо ние да не сме готови и дипломатически? Или вие мислите, че в Италия ние сме добръ съ г. Ризова, който всѣка седмица мѣнява своитѣ политически възгледи? Той е единъ човѣкъ, който прѣди нѣколко години надѣсно и налѣво се ширѣше да организира подписа на в. „Христо Ботевъ“ срѣщу царя, критикуваше го ужасно, и който преди 16 юний се хвърляше да цѣлува всѣки едно, отиде въ къщата на Теодора Теодоровъ да му казва: „Братко, да обявимъ войната“? Съ несериозни хора, съ неуравновѣсени хора ние не можемъ да водимъ политиката на България. Ето защо казвамъ, че вие, като гласувате този бюджетъ, ще изпитате твърдъ много гризене на съвѣстѣта, защото и днешното правителство, може-би, вѣ голѣма степенъ, вслѣдствие липсата на титуляръ — г. Радославовъ е извънредно заетъ, това го признавамъ, а главно, споредъ мене, вслѣдствие липсата на онова съзнание, че едно болшинство отъ камарата дава на правителството достатъчно сили да прѣдоложи непрѣодолимата досега воля на държавния глава да си играе съ българската дипломация, споредъ собственитѣ си разбирания — вслѣдствие тѣкмо на тази липса, ние сме свидѣтели на една голѣма аномалност, която ни заварява дѣйствително и вѣ този страшенъ моментъ.

Искамъ да се спра още на единъ въпросъ, за да свърша. По една случайностъ, или защото въпросътъ за изповѣданието се касае до инороднитѣ населения, Министерството на външнитѣ работи е свързано съ това на вѣроизповѣданията. И азъ съмъ длѣженъ да мина вѣ една свършено друга областъ.

Е добръ, признавамъ, че не е сага моментътъ, когато ние ще можемъ да прокараме онѣзи коренни реформи въ църквата, за които азъ бихъ говорилъ съ часове тука. Една държавна анкета, направена върху дѣятелността на Св. Синодъ, ни доказва, не само че тамъ владѣла корупция, но че едно систематическо нарушение законитѣ на нашата страна се е смѣтало като ржководно начало. Срѣщу църквата изобщо не ние, социалиститѣ, сме, които ще възстанемъ. Ние имаме едно мнѣние: църквата да бѣде отдѣлена отъ държавата; като носителка на извѣстно вѣроизповѣдание, тя да се обуславя и да се поддържа отъ онѣзи, които я изповѣдватъ. Ние сме защитници на всички вѣроизповѣдания вѣ тази страна, респективно на тѣхната свобода. И азъ мисля, че вѣ България нѣма да бѣде далечъ врѣмето, когато отдѣлянето на църквата отъ държавата ще бѣде, може-би, поздравено отъ цѣлото гражданство. Защото у насъ българскиятъ народъ би могълъ, вѣ онѣзи скромни размѣри, вѣ които той е

давалъ срѣдства винаги до освобождението, да дава и сега за поддържането на своята църква. А въ по-големия размѣри защо ние да искаме той да дава? Кому служатъ владичитѣ въ България, г. г. народни прѣдставители?

**Б. Каракашевъ:** На народа.

**И. Януловъ:** Искан ли ги българскиятъ народъ? Попитайте българския народъ — поне въ туй отношение ние можемъ да смѣтаме земеделѣската група, изразителка на онази интуиция въ чувствата на българския народъ. Тѣ, които сж най-религиозни — ние отдавна имаме една друга религия, религия на науката — тѣ, които сж расли, тѣй да се каже, въ тази църква, ще ви кажатъ: „Ние нѣмаме нужда отъ владичитѣ; тѣ сж синонимъ на обирници въ България“. И не само въ туй отношение.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Нѣма да кажатъ такова нѣщо.

**И. Януловъ:** Тѣ го казватъ, г. Радославовъ. Ни единъ отъ тѣхъ не възражава.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Не го казватъ.

**И. Януловъ:** Самиятъ фактъ, че азъ ги питамъ, и никой отъ тѣхъ не възражава, показва, че владичитѣ не сж нужни на тѣхното християнско чувство.

**И. Вълчевъ:** Не е вѣрно.

**И. Януловъ:** Никой отъ тѣхъ не го казва. „Не е вѣрно“ казва Илия Вълчевъ, но земеделѣцитѣ казватъ, че това е вѣрно.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Нека кажатъ.

**И. Януловъ:** Тѣ ще ви го кажатъ слѣдъ мене на катедрата, както ни го казватъ сега съ своето мълчаливо одобрение. Питамъ азъ: възъ основа на кой законъ въ България владичитѣ взематъ, освѣтъ редовната си заплата, близо 700—800 л. на мѣсець, странично възнаграждение, за освещаване на църкви, за раждане, респективно за кръщение, за женитби, за погребение? Една смѣтка, която направихъ, ни показва, че Софийската митрополия, респективно софийския митрополитъ, взема близо 20.000 л. такъвъ страниченъ приходъ.

**И. Г. Поповъ:** Частна практика.

**И. Януловъ:** Вие казвате, г. Поповъ, като адвокатъ, че това е частна клиентела. Вие много добръ знаете, че държавнитѣ чиновници не могатъ да се занимаватъ съ такава клиентела.

**И. Г. Поповъ:** Тѣ не сж държавни чиновници.

**И. Януловъ:** Трѣбва да прибѣгнемъ до екзархийския уставъ. Какво е казано тамъ? Тамъ изрично е казано: свещеницитѣ иматъ право да получаватъ нужнитѣ трѣби. И защо? Защото заплата имъ е мизерна. Даватъ имъ се по 40—50 л. на мѣсець. Може ли свещеникъ да живѣе съ тази заплата? Тамъ точно е опрѣдѣлено кой по колко ще взема. За владичитѣ, обаче, нито дума не е казано. И владичитѣ досега сж се извинявали, че даватъ тѣзи пари за нѣкакъвъ фондъ, въ митрополията, за подпомагане на бѣднитѣ. Свършено не. Анкетата, направена отъ добъръ български юристъ, ни показва, че даже скромнитѣ помощи, които тѣ даватъ на бѣднитѣ, сж прѣдвиждани въ тѣхния бюджетъ. Помощта, която владиката ще раздава на бѣднитѣ — 1.000 л., за каналета, чинии, вилици — защото вла-

дичитѣ всѣка година си купуватъ вилици — 1.000 л. и всичко това, прѣдставете си, нараства единъ бюджетъ, за който държавата плаща. И когато държавата искаше да устрои една анкета, за да подири отговорноститѣ за станалитѣ нарушения на законитѣ за бюджета и за Смѣтната палата, да подири виновнитѣ за станалитѣ злоупотребления, Св. Синодъ каза своето поп развѣшанъ: „Не може, ние сме самостоятелно, независимо учрѣждение“. И да не мислите, че въ туй отношение азъ ида да поддържамъ правителството. Азъ ида да му направя единъ упрекъ, че то не продължава, може-би, вслѣдствие стеклитѣ се обстоятелства, борбата до край. Св. Синодъ се обръща, най-послѣ, къмъ царя съ едно изложение и иска неговата заштита.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Кога е било това?

**И. Януловъ:** Това тѣхно изложение четохме въ пресата.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** То е било къмъ руския царъ, а не къмъ нашия.

**И. Януловъ:** Св. Синодъ се е обърналъ не къмъ руския, а къмъ българския царъ, защото въ тази анкета имаше единъ елементъ на корупция. Този елементъ бѣше: не да се ревизиратъ дѣлата на Св. Синодъ, ами да се прѣчупи извѣстна политическа тенденция на Св. Синодъ. И когато тази политическа тенденция се прѣчупи, съ обстоятелството, че той колѣнопрѣклонно се моли, забрави се финансовата ревизия, изоставиха се злоупотребленията, забрави се нарушението на законитѣ, и Св. Синодъ, покоренъ, си остана пакъ въ сѣщото положение. Той е покоренъ политически, обаче, отъ държавно, вътрѣшно гледище, Св. Синодъ си продължава, и му даватъ всичката свобода да продължава, нарушенията на законитѣ и злоупотребленията въ името на тѣзи закони. Е добръ, ние поддържаме, че този бюджетъ, който ви дава единъ грамадни цифри за владички заплати и за различни разходи на църквата, съ изключение на туй скромно възнаграждение на свещеницитѣ — което сѣ пакъ би трѣбовало да остане въ тежестъ на вѣрующитѣ — ние поддържаме, казвамъ, че този бюджетъ е, въ основата си, свършено фалшивъ, даже отъ гледището на държавата, даже отъ гледището на днешното правителство. Тѣмъ днешното правителство поддържа, че тѣзи пари, които ние имъ даваме, ги злоупотребяватъ; тѣмъ ние поддържаме, тѣмъ ние раздухваме — и справедливо — този огънь въ печата. Е добръ, ние прѣдвиждаме сжщитѣ тѣзи цифри. Дѣ е резултатътъ отъ тази анкета? Излѣзе ли тя въ печата? Изнесе ли се тя въ Народното събрание? Свършено не. Свърши тѣй, както свършватъ всичкитѣ анкети въ България.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Не е свършена. Тя продължава.

**И. Януловъ:** Ако не е свършена, на добъръ ѝ часъ, но ние знаемъ едно: че анкетната комисиия си е свършила своята мисия, затуй, защото не ѝ се позволява да продължи по-нататѣкъ ревизията. Анкетната комисиия не продължава своята работа. Тя се задоволи само съ слѣдующето: да депозира своя рапортъ на респективния министъръ и съ това да си омие ръцѣтъ. Тѣй е. Какво можемъ да искаме отъ тѣзи сѣдии, отъ тѣзи чиновници? Да вършатъ едно насилие? Тѣхното изложение ние притежаваме.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Една частъ само — още не сж свършили.

**И. Януловъ:** Но анкетната комисия не продължава вече своето разследване.

**Министър-председател д-ръ В. Радославовъ:** Продължава.

**И. Януловъ:** Св. Синодъ заяви, че нѣма да допусне да се продължаватъ тѣзи работи.

**Министър-председател д-ръ В. Радославовъ:** Ама не е вѣрно. Тя продължава да работи.

**И. Януловъ:** Тя ще продължава, може-би, за въ бждше, но сега не продължава.

**Министър-председател д-ръ В. Радославовъ:** И сега продължава.

**Х. Гендовичъ:** Не е свършена още анкетата.

**И. Януловъ:** Ние бихме желали тази анкета да продължава своята работа. Но начинътъ, по който и се противопоставя Св. Синодъ, начинътъ, по който и защитава правителството, начинътъ, по който тя сега продължава, когато собственитѣ ѝ членове заявяватъ, че не продължава вече, че нѣматъ никаква възможностъ да продължаватъ — ние сме въ непосредствени връзки съ тѣхъ, тѣ ни казватъ: „Ето, това е нашето изложение, повече отъ туй ние не можемъ да направимъ, Св. Синодъ ни се противопоставя“ — туй показва, че тамъ има една масова корупция, на която Народното събрание трѣбва да посегне, трѣбва да я разкрие, трѣбва да я поправи. Имайте куражъ да отидете по-нататъкъ, г. г. народни представители. Вие, които имате вписана въ вашитѣ програми свободата на религията, реформи въ тази областъ, вие можете, вие сте длъжни да прокарате тамъ маса реформи, било по въпроса за гражданския бракъ, било по въпроса за процедурата при разводитѣ, било по въпроса за финансирането на Св. Синодъ. Това сѣ реформи, които се налагатъ отъ врѣмето, и за тѣзи реформи, при друго, по-спокойно врѣме, безъ съмнѣние, ние ще има да поговоримъ много по-надълго.

Г. г. народни представители! Вие гласувате бързо бюджетопроектъ слѣдъ бюджетопроектъ, въ една атмосфера, когато никой не смѣта, а най-много г. финансовиятъ министъръ, да даде ухо на онѣзи искания, които се налагатъ по самото естество на нашата борба, да се измѣнятъ извѣстни цифри отъ бюджетопроекта, и цѣлото Народно събрание, съ изключение на една малка частъ, не отдава никакво значение на този вотъ. Но, ние говоримъ не само на народнитѣ представители, а ние говоримъ, прѣди всичко, на българскитѣ избиратели. Защото нека да не се забравя това, че имаме въ недалечното минало, въ 1912—1913 г., сѣщия случай: една атмосфера на ентусиазъмъ или на разочарование, обхванала и правителство, и Народно събрание — смѣта се, че всичко трѣбва да се ликвидира съвършено набърже, загубва се и ума и дума. Азъ питамъ: бива ли това да продължава? Едно спокойно — вървайте въ нашата добра воля, въ възможния минимумъ, безъ съмнѣние — разискване по бюджетопроекта се налага и едно отговаряне по тѣзи въпроси отъ страна на г. г. министритѣ сѣщо се налага. Никой отъ г. г. министритѣ — и това, може-би, става за първи пътъ — не взема думата да отговори на онѣзи искания за реформи, за измѣнения на онѣзи предложения, които се правятъ по бюджетопроектитѣ. Това е едно положение, въ което изпадна Народното събрание, и което граничи съ една аболіция, съ едно унищожение на неговитѣ прерогативи, съ едно унищожение на неговитѣ елементарни права. Азъ мисля, че тази атмосфера трѣбва да мине, че тази атмосфера, слѣдъ като се минаха день, два, три,

трѣбва вече да се отстрани, че, може-би, още по-тежки, много по-страшни минути да настанатъ за България. Трѣбва едно по-голямъ спокойствие въ народното представителство, трѣбва една по-голяма възискателностъ и защита, въ името на онѣзи избиратели, които ни сѣ изпратили тукъ, въ името на нашитѣ собствени права и на тази контрола, която ни се налага върху изпълнителната властъ, и само тогава можемъ да говоримъ за разискване на бюджетопроектитѣ. Инакъ човѣкъ се чуди: какъ може да минаватъ бюджетопроекти, даже безъ гласуване, какъ може въ 11 ч. вечеръ да се постави на разглеждане единъ бюджетъ на Външното министерство и да се надѣваме да го минемъ въ 12 ч., безъ да се отдава внимание на него, безъ дори да се отговаря отъ страна на г. министъра.

Свършвайки, азъ апелирамъ за едно изтрѣзвление въ това отношение, за едно освобождение отъ тази атмосфера, било на ентусиазъмъ, било на разочарование, и за една спокойна работа, като ще моля г. министъра на външнитѣ работи да даде достатъчно внимание на тѣзи измѣнения въ бюджетопроекта и на тѣзи реформи, на които се спрѣхъ.

**Прѣдседателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има думата г. Тодоръ Лукановъ.

**Т. Лукановъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Бюджетопроектитѣ на Външното министерство би трѣбвало дѣйствително да ни спре малко повече, но азъ трѣбва да остана вѣренъ на правилото, което нашата група усвои по всички бюджетопроекти, да кажа своитѣ бѣгли бѣлѣжки и да направя писменитѣ предложения, които трѣбва да се депозиратъ, за да бждатъ гласувани, за да се направятъ нужнитѣ измѣнения въ параграфитѣ.

**Министър-председател д-ръ В. Радославовъ:** За да се иматъ прѣдъ видъ за слѣдующия бюджетъ.

**Т. Лукановъ:** Вѣрно е, г. министре, че ние тукъ, колкото и моментътъ да е особенъ, трѣбва да направимъ едни бѣлѣжки, които дѣйствително трѣбва да вземете подъ внимание при слѣдующитѣ бюджети, и тогава азъ вървамъ, че Вие ще бждете малко по-спокойни, да изслушате по-подробни бѣлѣжки върху това, което по-нататъкъ ще правите. Тѣзи работи аслъ тѣй ще се развиватъ.

**Министър-председател д-ръ В. Радославовъ:** Съгласни сме.

**Т. Лукановъ:** Колкото повече вие ще бждете подлагани на критиката на социалъ-демократитѣ тукъ, колкото повече вие ще усѣщате растящия напоръ на работническото съзнание, който ще се отразява въ една по-голяма численостъ на групата на социалъ-демократитѣ, толкова повече ще трѣбва не само спокойно, но и внимателно, да слушате това, което тази група ви говори.

Г-да! Трѣбва да признаемъ, че наистина е трудно, особено по това министерство, да се спремъ по-надълго, като искаме, щото вашето внимание да бжде приковано върху това, което ние говоримъ. Наистина, врѣмето, въ което ставатъ тѣзи дебати, е особено, и неспокойствието, което е облядало всички ви, макаръ че не би трѣбвало да съществува, отнема възможността да можемъ дѣйствително да се изкажемъ ние по-подробно и вие да бждете по-внимателни къмъ това, което се говори. Но още повече и именно затова, когато се откриватъ дебатитѣ по бюджетопроекта на Министерството на външнитѣ дѣла, при условията, които вече знаемъ, азъ мисля, че наша длъжностъ е да направимъ нашитѣ бѣлѣжки не само по бюджетопроекта, не само по параграфитѣ за издръжката на дипломатическия корпусъ, но и

по онѣзи задачи, на които цѣлятъ този корпусъ трѣбва да служи.

Г-да! Вие знаете, че откакъ се е почнало развитието на голѣмия и страшенъ конфликтъ, който може да ни завлѣче въ пропастьта, тукъ, въ Събранието, не е станала никаква декларация, относително поведението, което трѣбва да се държи, относително състоянието на нѣщата, относително политиката, на която смѣтаме, че кабинетътъ служи, или тая, на която той трѣбва да ни каже, че ще служи. Депозира се интерпелация, направиха се намекивания въ това отношение, но макаръ да се иска спѣшностъ на тази интерпелация, макаръ многократно да се настояваше върху това, че положението изисква едно изяснение, едни обяснения въ парламента, и досега подобно нѣщо не се е случило. Подобно нѣщо, обаче, ние виждаме да се е случило въ другитѣ държави. Доколкото менѣ ми е извѣстно, тамъ респективнитѣ отговорни лица направиха своитѣ декларации и правителства и опозиционни групи тъй сѣщо направиха своитѣ декларации. Въ всѣки случай, кратки или продължителни обяснения върху политиката, която се развива, върху това, което трѣбва да бѣде утрѣ, тамъ се дадохъ. Само въ нашия парламентъ това не става.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Кажете, дѣ е било това?

**Т. Лукановъ:** Г. министъръ-президентътъ не се въздържа, обаче, той се въздържа отъ обяснения съ народното прѣдставителство. Той не прави никакви декларации въ Народното събрание, но той не е отъ тѣзи, които се въздержатъ. Той самъ ви призна по-рано, че е свикалъ нѣкои шефове, че е ималъ извѣстни обяснения съ тѣхъ. Той дава обяснения, прави декларации, дава интервюта на кореспонденти, . . .

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Това не е вѣрно. Никому не съмъ давалъ интервю.

**Т. Лукановъ:** Ние виждаме, въ всѣки случай, въ вѣстниците Ваши декларации и досега не сме видѣли никакво опровержение отъ Васъ, въ сѣщитѣ вѣстници, на тѣзи декларации, . . .

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Никому не съмъ далъ интервю.

**Т. Лукановъ:** . . . нито сме видѣли да кажете нѣкадѣ, че Вие никакъ не сте се срѣщали съ тѣзи лица, които сѣ написали тѣзи декларации.

**Д-ръ Х. Георгиевъ:** Сега Ви го декларира.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Малко ли е това, като ви го казвамъ сега?

**Т. Лукановъ:** Г. министъръ-президентътъ се срѣща съ чуждестранни прѣдставители.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** То е друго.

**Т. Лукановъ:** Очевидно за това, което става около насъ, той говори съ тѣзи чуждестранни прѣдставители, той говори съ отдѣлни лица, говори съ шефове на партии.

**Н. Цановъ:** Говорилъ е съ нѣкои шефове, но не е давалъ никакви обяснения.

**Д. Кьорчевъ:** Той не е длъженъ да даде обяснения. Конституцията му дава право да даде или не обяснения. Прочетете я.

**Т. Лукановъ:** Даже ако би било така, г. Кьорчевъ, . . .

**Д. Кьорчевъ:** Така е, не „ако би било“.

**Т. Лукановъ:** . . . азъ трѣбва да Ви заявя, че г. министърътъ отива по-нататъкъ, отколкото би трѣбвало, даже споредъ Васъ, да отиде. Той се яви тукъ прѣди не много съ една декларация, която съдържатъ слѣднитѣ думи: „Азъ не зная нищо. Какво става — не зная, какво ще става — не зная. Какво искате да ви кажа?“

**А. Христовъ:** Сега г. Радославовъ се смѣе.

**Т. Лукановъ:** Туй значи, че г. министърътъ не се въздържа и прѣдъ народното прѣдставителство.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Вие не сте задоволени отъ това?

**Т. Лукановъ:** Не сме, г. министре, и туй искамъ да обясня. Г. министърътъ не се въздържа и прѣд насъ, само че по единъ особенъ начинъ.

**Н. Цановъ:** Г. Лукановъ! Позволете ми едно обяснение само. Вие лансирате тукъ мисълта, че г. министъръ-президентътъ е съобщавалъ прѣдъ нѣкои шефове, каква е политиката на правителството. Очевидно, Вие визирате нѣколкото думи отъ прѣдставителитѣ на разнитѣ групировки, които се явиха прѣдъ г. министъръ-прѣдседателя. Заявявамъ Ви, че никаква декларация г. министъръ-президентътъ не е правилъ и прѣдъ насъ за политиката на днешното правителство.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Право е това, което каза г. Цановъ. Кой казва противното?

**Т. Лукановъ:** Е добръ, излиза, че и въ тази срѣща на отдѣлни прѣдставители на политически течения, която е станала между четири стѣни, г. министърътъ е направилъ сѣщо такава декларация, каквато направилъ и тукъ. Слѣдователно, той не се въздържа отъ декларации, а се въздържа отъ това, което именно трѣбва да се съдържатъ тѣзи декларации. Той ви казва: „Нѣма защо да ме питате даже“. По този начинъ той отива по-нататъкъ, отколкото азъ искахъ да кажа прѣди малко: той отрича самитѣ обяснения съ народното прѣдставителство. А очевидно е, че правителството не е безъ политика, че правителството не прави това, което той ни казва — че той не знае нищо, че не знае, какво ще става утрѣ, че то не прави нищо и че не знае, какво да прави. Очевидно е, че правителството знае нѣщо отъ това, което става.

**И. Вълчевъ:** Това сѣ Ваши думи. Кога е казалъ, че не знае какво ще прави? Защо говорите такива думи? Това може да каже само единъ демагогъ.

**Т. Лукановъ:** Г. Вълчевъ! Не сме въ окръжния сѣдъ, та да ми кажете, че това, което сѣ казали двама свидѣтели, не е тъй, както сѣ го казали.

**И. Вълчевъ:** Не му туряйте чужди думи въ устата. Демагози!

**Д. Благоевъ:** Г. министърътъ тукъ заяви това.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Моля, г-да.

**И. Вълчевъ:** По три часа слушаеме само обяснения!

**Д. Благоевъ:** Щомъ не искате да слушате, идете въ бюфета.

**И. Вълчевъ:** Ей, вратата е при Васъ. Тукъ демагогия не минава. Или ще говорите работи вѣрни, или ... хайде!

**Д. Благоевъ:** И при Васъ има врата; можете да си излѣзнете, ако не искате да слушате. Тѣзи работи сж вѣрни — самъ г. министърътъ заяви.

**И. Вълчевъ:** Не е вѣрно. Само демагогства ще слушаме тукъ. Не Ви е срамъ!

**Т. Луановъ:** (Къмъ г. Вълчева) Добръ ще направите, да не се излагате по такъвъ начинъ, по какъвто се излагате въ окръжнитѣ сѣдилища.

**Х. Набакчиевъ:** Ако г. министърътъ знае, той е длъженъ да направи декларация.

**Д. Кьорчевъ:** Не е вѣрно. Въ Англия е друго, тукъ е друго. Имате чл. 92 отъ конституцията, който ви казва, че министърътъ може да прѣмълчава онѣзи обяснения, които му се искатъ.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** (Звѣни)

**В. Коларовъ:** Вѣрно е само едно: че България винаги слѣпешката отива къмъ катастрофа.

**Д. Кьорчевъ:** Това е друго.

**Х. Набакчиевъ:** Цѣла година обвинявахте Гешова и Данева, че не давали освѣтления въ камарата, а сега, когато искаме отъ Васъ такива, Вие не ги давате.

**Д. Благоевъ:** Когато народното прѣдставителство иска обяснения, министърътъ е длъженъ да му ги даде.

**Х. Набакчиевъ:** Утрѣ може да искате да се опрете на българския народъ, затуй днесъ сте длъжни да му дадете освѣтления.

**Д. Кьорчевъ:** Особено на васъ.

**В. Коларовъ:** Стига тая игра на свѣрхчовѣци!

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Продължавайте, г. Луановъ.

**Т. Луановъ:** Вѣрно е, слѣдователно, че въ това отношение ние стоимъ на една практика, която осъдихте всички въ близкото минало.

**И. Вълчевъ:** Демагози!

**Д. Благоевъ:** Простаци!

**Т. Луановъ:** Вѣрно е, че всичкитѣ дѣйствия, които трѣбва да прѣдприеме нашата дипломация, нашата държава, всичкитѣ тѣзи дѣйствия се планиратъ между Министерството на външнитѣ работи и двореца — не се знае, при чие прѣодоляване — и че при една абсолютна тайна, за народното прѣдставителство, а, слѣдователно, и за българския народъ, разполагатъ съ сѣдбинитѣ на този народъ хора, които мислятъ, че сж свѣрхчовѣци. И тъй като легендата за свѣрхчовѣчеството изживѣ своето времѣ, ние сме тукъ, прѣди всичко, да напомнимъ на българското правителство, че то трѣбва да излѣзе изъ тази практика. Ние искаме не само да ни искате кредити за дипломати и дипломация, а да ни кажете, за какво ще служи цѣлиятъ този дипломатически апаратъ, за който вие употребявате толкова сръдства, и какво трѣбва да прокарате вие чрѣзъ него.

**А. Стамболийски:** Ще подписва вѣдомости.

**Т. Луановъ:** Азъ знамъ, че вие не можете да направите това, азъ знамъ, че вие никога нѣма да влѣзете въ този пѣтъ на искрени обяснения съ прѣдставителитѣ на народа, толкова повече, защото вие нѣмате довѣрие на тѣзи прѣдставители на народа, отъ една страна, а отъ друга страна, защото цѣлиятъ системъ на дипломатическитѣ игри не само на България, но и на всички държави сега въ свѣрхвременното общество, трѣбва да останатъ въ тайна. Държавитѣ трѣбва да иматъ такава политика, която да не е извѣстна, тѣ трѣбва да прѣслѣдватъ цѣли, които да не бждатъ извѣстни на другитѣ, и онѣзи класи, въ рѣцѣтъ на които се намира политиката на държавитѣ, трѣбва, чрѣзъ своитѣ правителства, да работятъ тайно по кюшетата, неизвѣстно за народитѣ, съ сѣдбинитѣ на които тѣ разполагатъ. Ако тази комедия се вършеше само като една обикновена позорищна игра, ако това бѣше само едно отрицание на правото на народитѣ да разполагатъ съ своитѣ сѣдбини, то още не е голѣма бѣда. Но това, което е страшно въ тази работа, е, че тѣзи задкулисни игри на прѣдставителитѣ на властующитѣ класи, на свѣрхвременитѣ правителства, които разполагатъ съ живота и съ цѣлия имотъ на народитѣ, които разполагатъ съ тѣхната кръвъ и плѣтъ, ставатъ тайно по кюшетата; устройватъ се игри, съ които изпращатъ народитѣ на страшни касапници като тая, която се разигра въ 1912 и 1913 г., като тая, която се разиграва днесъ въ сръбската територия, и като тая, която утрѣ, вѣроятно, ще се разиграе върху цѣлата територия на Балкана и, може-би, ще погребее българската държава.

**И. Г. Поповъ:** Много лошо прѣдричатѣ.

**И. Вълчевъ:** България не е дала поводъ за такава сѣдба, каквато очаква Сърбия, и нѣма да го даде. Българскиятъ народъ не е като сръбския.

**Т. Луановъ:** Нашето миѣние, г. Вълчевъ, е, че не само българскиятъ народъ не може да се уповава на извѣстнитѣ нему Ваши способности, ами че той има всичкото право да знае това, което Вие и вашитѣ другари по кюшетата му планирате за утрѣ.

**И. Вълчевъ:** Той знае, че само хора, като Васъ, които не знаятъ какво приказватъ, могатъ да докаратъ нещастие за България. Това да го запомните.

**Т. Луановъ:** Г. г. народни прѣдставители! Г. министър-прѣдседателътъ отговаряйки за Швейцария, когато каза: „Ще видимъ сега какво ще прави Швейцария“ — ако тази алюзия дѣйствително се основава на нѣщо, което съществува, азъ не виждамъ съ какви сръдства, вие и властующитѣ класи въ другитѣ държави, можете да изкупите това колосално неизразимо прѣстѣпление спрѣмо народитѣ на цѣла Европа, ако вие ги тласнете въ една такава война, въ една такава неизразимо-грозна касапница, въ единъ такъвъ неописуемъ ужасъ, какъвто прѣдставлява всеобщата война.

**И. Вълчевъ:** Чудна работа!

**Т. Луановъ:** Струва ми се, г-да, че вие много рано се размърдахте.

**Х. Г. Поповъ:** Това сж теории на социалиститѣ, въ които вие сами не вѣрвате.

**Т. Луановъ:** Азъ очаквамъ вашето спокойствие да бжде разтревожено малко по-нататѣкъ, ...

**И. Вълчевъ:** Ние не се тревожимъ — не бой се.

**Т. Лукановъ:** . . . но трѣбва да констатирамъ, че само намеждането на обстоятелството, какво вие изгубили планирате убийства на народитѣ, ви прави да не можете да стоите спокойни на банкитѣ си.

**И. Вълчевъ:** Споредъ Васъ.

**Н. Калчевъ:** И вие се възхищавате отъ „Шуми Марица“.

**Т. Лукановъ:** Поради това, длъжността, която се налага на нашата група сега, при разискване бюджетопроекта на Външното министерство, е, прѣди всичко, да извикаме тукъ едни обяснения върху настоящето и върху това, което ще послѣдва. Азъ се чувствамъ много слабъ, за да направя това.

**Д. Благоевъ:** (Къмъ дѣсницата) За васъ какво е България?

**Н. Калчевъ:** Вие на-ли казвате, че не признавате отечеството, че за васъ е безразлично.

**В. Моларовъ:** Когато ни викате на бойното поле, тогава има за насъ отечество, а тукъ, когато трѣбва да искаме смѣтка отъ васъ, които управлявате съдбинитѣ на народа, вие ни казвате, че не сме признавали отечеството.

**Т. Лукановъ:** Вие имате право, г. Калчевъ, да се трогвате толкова, защото, очевидно, щастieto на България е много голѣмо, за дѣто сж се намѣрили петъ полицейски стражари да ви изпратятъ тукъ да разрѣшавате нейнитѣ съдбини. И азъ трѣбва да констатирамъ, че това щастие е още по-голѣмо, че то трѣбва да бѣде изразено сега, въ тая нощъ, отъ вашата глава и отъ друга една, като тая на г. Вълчева, вѣчно неспокойна.

**И. Вълчевъ:** Вие сте единъ отъ послѣднитѣ изверги, които има България. И вие сте български депутатъ! Тежко на България, ако остане вие да ѝ помогнете.

**Н. Калчевъ:** Познавамъ Ви отъ години. Нашитѣ глави сж много по-добри отъ вашитѣ, защото милѣмъ за България.

**Т. Лукановъ:** Г-да! Азъ трѣбва да призная, че съмъ твърдѣ слабъ, за да извикамъ тѣзи обяснения.

**Н. Калчевъ:** Като българинъ трѣбва да говорите сега.

**Т. Лукановъ:** Но има нѣщо по-важно отъ това. Ако дори тукъ би могълъ единъ човѣкъ, несравнено много по-силенъ отъ мене, да извика тѣзи дебати, глухи ще останатъ сърцата на хората отъ кабинета; тѣ сж рѣшили да мълчатъ, тѣ искатъ послѣдователно отъ насъ да имъ гласуваме милиони за поддържането на една политика, върху която тѣ не само не смѣтатъ за длъжностъ да дадатъ обяснения, но върху която тѣ отричатъ да дадатъ обяснения тогава, когато тия обяснения наистина се налагатъ.

**Х. Г. Поповъ:** По Ваше мнѣние.

**Т. Лукановъ:** Вѣрно. Но когато утрѣ ще ни пратите да умираме, ние имаме право да знаемъ поне защо ще умремъ, ако не повече.

Г-да! Понеже въ бюджетопроекта се прѣдвиждатъ отдѣлно кредити за Министерството на външнитѣ дѣла, въ сжщностъ и кредити за изповѣданията, ще ми позволите да раздѣля работата си на двѣ и да се спра, прѣди всичко, на външната политика, за инструментитѣ на която тукъ се искатъ кредити.

Ние не сме отъ господата народни прѣдставители, които считатъ, че въпросътъ за дипломатическитѣ агентства е единъ въпросъ само на подборъ на личности, и въ това отношение, когато г. Януловъ ви каза, че той се излага на рискъ да бѣде критикуванъ отъ една частъ отъ българскитѣ социалисти, като избира насъ, тѣснитѣ, той е свършено правъ. Не е работа въ това, да-ли въ Виена ще изпратите този, който г. Януловъ назова Николаки Станчевъ, или въ това, да-ли вие ще изберете единъ по-достоеенъ отъ него, какъвто е несъмнѣно, на пръвъ погледъ, г. Илия Януловъ. Споредъ насъ, много по-сжщественно е това, което ще прави г. прѣдставителъ на България въ Виена, . . .

**И. Вълчевъ:** Асж вие не правите нищо друго, освѣнъ да се искувате единъ другъ. Г. Януловъ не е казалъ нищо, защо го нападате?

**Т. Лукановъ:** . . . онѣзи връзки, въ които трѣбва да ни постави нашиятъ прѣдставителъ тамъ, и онова бѣджие, което трѣбва да се кове съ неговитѣ усилия. Вѣрно е, че консулитѣ и други замѣстници на извѣстни прѣдставители на България въ странство иматъ задачата да ни освѣтляватъ по икономическитѣ и други въпроси, изучавайки ги тамъ на мѣстото, дѣто сж изпратени, въ връзка съ нашето състояние тукъ. Но като констатираме, че дѣйствиелно подборътъ на дипломатическитѣ прѣдставители у насъ е извънредно много поковаренъ, че това е единъ подборъ, който се дължи, прѣди всичко, на фаворитизма, ние трѣбва да отбѣлжимъ, че това е единъ недостатъкъ въ подбора на подобенъ родъ личности и въ другитѣ страни. Вие си спомняте, че тогава, когато тукъ се разви интерпелацията на г. Янулова, нашиятъ другаръ г. Георги Кирковъ, въ нѣколко думи очерта нашето становище. Ако дѣйствително вие имате единъ лошъ подборъ на дипломатическитѣ прѣдставители, ако вие дѣйствително не можете да нагоните вашия дипломатически апаратъ тѣй, както нуждитѣ дори на вашата класа го налагатъ, то е заради туй, защото вие, прѣди всичко, недостатъчно сте се наложили тукъ въ страната. Слаби, като изхождащи отъ една слаба класа, вие трѣбва да бѣдете — както ви каза моятъ другаръ г. Коста Ципорановъ, като говорѣше по бюджетопроекта за Върховното правителство — роби на монархизма въ България. Имаше моменти, наистина, когато той по-добрѣ отъ васъ прѣдпугаждаше интереситѣ на вашата собствена класа. Като разбираше добрѣ своитѣ собствени интереси и като ги съчетаваше съ интереситѣ на вашата класа, защото това бѣ възможно въ ония моменти, той поведе самъ работитѣ на България въ двѣтѣ нейни направления — външно и вътрѣшно. Вие трѣбваше да признаете голѣмото си доволство отъ това. Въ юбилейната книга, която издадохте слѣдъ 20-годишното царуване на българския князь Фердинандъ, послѣ царъ, вие трѣбваше съ особени хвалебни словеса да докажете това. Велемѣдриятъ царъ у васъ бѣше станалъ нѣщо като синонимъ на умъ, на голѣма дипломатичностъ, на голѣма прѣдвидливостъ, на голѣма смѣлостъ, изобщо, на единъ гениаленъ ръководителъ на съдбинитѣ на единъ народъ. Когато българскитѣ войски, слѣдъ люлебургазкия бой, ви дадоха пълна възможностъ да седнете на богата трапеза, която се сложи върху масата и коститѣ на тѣзи войски, на която ви сложиха печени гълъби, на която ви сложиха Македония и Тракия, азъ си спомнямъ, въ тия дни на колѣбания, какъ прѣдставителитѣ на вашата класа, на всички политически течения възлагаха надежди на българския монархъ. Ахъ, той е уменъ, казваха „дългоносиятъ“, той си знае работата.

**Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ:** Моля, г. Лукановъ.

**Т. Лукановъ:** Тъй тѣ се изразиваха. Не е моя работа да се изразявамъ тѣй или иначе за него лично. На и неговитѣ личностъ и фигура много малко ме интересуватъ. Тѣй се изразиваха тѣ тогава. На и сега по кошетата тѣй тѣ му казватъ. Въ всеки случай, тѣ казваха: той е уменъ — нашиятъ царь, искаха да кажатъ — той е наредилъ работата, „той ще ги изиграе всички“, и съ пълна вѣра въ неговата сила, тѣ слагаха сѣдбинитѣ на народа въ рѣцѣтъ му всецѣло, така щото, когато дѣйствително тая „сила“ блѣсна, когато се видѣ „голѣмата прѣдвидливостъ“, „голѣмиятъ умъ“, „голѣмата рѣшителностъ“ и „важнитѣ връзки съ европейскитѣ дворове“, за които много често се дръпнаше въ българския парламентъ и вънъ отъ него, ние се видѣхме прѣдъ пропастъта.

**Министъръ Х. Поповъ:** Вървите изъ отъпканъ пѣтъ.

**Т. Лукановъ:** Не искаме да кажемъ съ това, че дѣйствително вие трѣбваше да сложите сѣдбинитѣ на народа въ рѣцѣтъ на българския монархъ. А това е само едно блѣсково доказателство за слабостъта на вашитѣ политики, за слабостъта на вашата класа, която доброволно си туря главата въ хомота на българския монархизмъ, защото не бѣше силна сама да поеме своитѣ сѣдбини въ рѣцѣтъ си и да тури главата на монархизма въ хомота на класовата българска буржоазна колесница.

**В. Коларовъ:** Тя търпи единъ capitis dominutio.

**Т. Лукановъ:** Именно. Тя се отказа отъ своето самостоятелно ръководство на своитѣ работи, защото сама чувствуваше своята собствена слабостъ. Съ тази слабостъ на класата се обяснява котерийностъта на българскитѣ партии, съ тази слабостъ се обяснява и подборътъ на българскитѣ дипломати, както и подборътъ на българскитѣ чиновници, военни и граждански. Има ли тукъ нѣкой отъ васъ — колкото често да имате дързостъта да отричате истината, която ви хвърляме въ очитѣ — да не признае, че у българското чиновничество фаворитизмътъ и корупцията се насаждатъ отъ вашитѣ собствени дѣяния? Не сж ли отдѣлнитѣ прѣдставители на разнитѣ политически партии, които назначаватъ гражданскитѣ чиновници, често при най-долни условия, по пазарлъкъ, които прокарватъ роднини и приятели и си устрояватъ единъ чиновнически корпусъ, както по гражданското, тѣй и по военното вѣдомство, който да бѣде удобенъ за тѣхнитѣ котерии и да прокарва тѣхнитѣ частни дѣла, тѣхнитѣ гешефти, тѣхнитѣ смѣтки? Ще отречете ли вие, че откажъ е свиканъ този парламентъ на извънредна сесия, вие не се събирате въ комиснитѣ затуй, защото всеки денъ ходите масово по министерствата...

**Х. Г. Поповъ:** Отричаме.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Г. Луکانовъ, недѣйте обижда Вашитѣ другари.

**Т. Лукановъ:** ... да правите разни ходатайства, да безпокоите чиновнитѣ, да туряте подъ частнитѣ си интереси общественитѣ интереси, за които сте изпратени тукъ; чрѣзъ разни ходатайства и хойкания по министерскитѣ канцеларии.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Моли, г. Лукановъ, на прѣдмета.

**Т. Лукановъ:** Минавамъ по-нататъкъ, г. прѣседателю, и съ това веднага Ви удовлетворявамъ.

**Н. Калчевъ:** Има социалисти, които сж ни писали да назначимъ еди-кой учителъ. Ще отидемъ да услужимъ; какво да правимъ?

**Т. Лукановъ:** Вие знаете, г. Калчевъ, че на подобенъ родъ приказки, когато прѣдставляватъ много дребнавички закатки, азъ не обръщамъ внимание; и за туй ви казвамъ, че напразно си хабите нервитѣ.

**Н. Калчевъ:** Защо оскърбявате тогава?

**Т. Лукановъ:** Искамъ да кажа съ това, че цѣлнитѣ държавенъ апаратъ...

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Е гешефтарски.

**Т. Лукановъ:** ... се поплъзва по единъ начинъ, който не отговаря на неговото назначение. Послеже виждамъ, че ми се правятъ блѣжки отъ министерската маса, азъ нѣма да закѣсѣя да напомя, че и прокуроритѣ се размѣстватъ прѣди изборитѣ, тогава, когато се намира това за удобно, за да могатъ да се гарантиратъ полицейскитѣ производи.

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Това нѣма нищо общо съ въпроса, който разглеждаме.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Той си има единъ Плѣвентъ и само него си знае.

**Т. Лукановъ:** Въ това отношение, като констатираме истината, вие ще трѣбва да я признаете не само за вашия чиновнически и офицерски корпуси, но и за дипломатическия корпусъ. Съвсѣмъ вѣрно е това, което г. Януловъ каза, че лицата за дипломатическия корпусъ крайно злѣ се подбиратъ.

**И. Йоновъ:** Него ще го пратимъ въ Берлинъ.

**И. Януловъ:** А тебе въ Цариградъ.

**И. Йоновъ:** Съгласенъ съмъ.

**Т. Лукановъ:** Вие сте принудени нанослѣдкъ да четете автентични текстове отъ официални писма изъ хумористичнитѣ вѣстници. Съвършено вѣрно е, че има официални писма, които плизатъ отъ българскитѣ дипломатически канцеларии и които не биха били написани по-злѣ отъ полуидиоти. Но това вие не можете да го поправите.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Кой сж тѣ? Азъ не съмъ чель.

**И. Йоновъ:** Кажете имена. Недѣйте обижда всички хора.

**Т. Лукановъ:** Отнесете се до редакцитѣ на хумористичнитѣ вѣстници.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** То е ваша работа. Вие се отнесете.

**И. Вълчевъ:** Той се ръководи отъ хумористичнитѣ вѣстници.

**М. Такевъ:** Фактътъ е вѣренъ.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Да си служи съ „Барабанъ“ и съ „Смѣхъ“, това не е сериозна работа.

**Т. Лукановъ:** Г-да! Не ме удивлява това, че вие се отнасяте тѣй къмъ подобенъ родъ въпроси, защото вие не смѣете дори да погледнете истината право въ очитѣ. Отъ дълги години наредъ вие имате една политика на камилското птиче. Смѣтате, че когато отречете истината, когато си заровите главата въ пѣсѣка, вие ще набѣгнете злото. Е добръ, злото се струпува сѣ повече и повече върху вашитѣ глави, и ако би било само върху вашитѣ, не бихме

съжалявали за тях; това, което е по-лошо, то е, че злото се струва чръзъ васъ върху главитѣ на българския народъ и ние често виждаме, че слѣдъ касаници, въ които народътъ е вложилъ неимоверни усилия, и слѣдъ дѣйствителни успѣхи, вие хвърляте този народъ, далъ всичко, въ погромъ. Вие, които манифестирате днесъ същата политика, същия камилско-птичи начинъ на отнасяне къмъ въпроситѣ, които откриваме прѣдъ васъ, като вдигате шумъ и вмѣсто да слушате и разсуждавате по въпроса, ме безпокоите, за да не ви кажа това, което мисля като истина. Съ какво ми гарантирате, че утрѣ, прѣдъ новитѣ и страшни събития, когато ще повикате българския народъ на още по-големи усилия и когато този народъ ще ги даде, дори когато успѣшно ги даде, нѣма да го хвърлите въ пропастъта?

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Не бойте се.

**Т. Лукановъ:** Е добръ, цѣлата работа е тамъ, че тази слабостъ на владѣющата класа се отразява не отъ днесъ, а отъ освобождението насамъ, тя си върви постоянно, тя се развива логически и тя като че-ли нарочно се усѣвършенствува. Защото, наистина, г-да, отъ освобождението насамъ, каква политика е правила българската държава? Не е ли политика на стоеение между два стола? Слѣдъ освобождението, въ което Русия изигра ролята си на освободителница на балканскитѣ народи, за да може да има пълно влияние надъ тяхъ и да може да прѣвърне балканскитѣ мѣста въ руски губернии, за да улесни и открие пътя си къмъ нейнитѣ въжовни задачи, Русия се опита да ни налага политиката си системно, като прѣди всичко хвана дизгинитѣ въ своитѣ рѣцѣ. За всички ви е ясно, че още веднага слѣдъ освобождението нашата „велика освободителница“ започна тукъ да си осигурява орджия.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Моля, моля.

**Т. Лукановъ:** Прѣди всичко, тя се опита да направи едно добро орджие отъ тогавашния български князь. И вие знаете, че слѣдъ дълги и мъчителни опити, които коштуваха много на нашата страна, когато тя видѣ това за невъзможно, тя избра друго едно срѣдство: по пътя на комплотитѣ, каквито посетитѣ организиралъ въ Сърбия чръзъ своитѣ орджия, тя хвърли отъ прѣстола князь Батемберга и го поведе къмъ Рени, за да го вземе плѣнникъ.

**И. Г. Поповъ:** Кой го поведе?

**А. Крушковъ:** Г. Такевъ.

**Т. Лукановъ:** Една частъ отъ политикитѣ на България тогава . . .

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Слушали сте нѣщо, ама не сте го разбрали. Просвѣта, просвѣта!

**Т. Лукановъ:** Вѣрно е, г. министре, азъ не съмъ разбралъ достатъчно . . .

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Нека каже г. Такевъ, тъй ли е това, което вие разправяте. (Смѣхъ)

**Т. Лукановъ:** . . . това, което вие говорите като български политикъ, защото не съмъ видѣлъ никого, освѣнъ като орджие на чужда държава и чужда политика.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Баща Ви знаеше.

**Т. Лукановъ:** И азъ мисля, че това е именно затуй, защото въ Вашата собствена глава има единъ голѣмъ мишъ-машъ.

**Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Вие имате въ Вашата глава единъ мишъ-машъ.

**Т. Лукановъ:** Ако нѣмаше мишъ-машъ въ Вашата глава, вие за голѣмо щастие на България нѣмаше въ качеството на президентъ да се явите да констатируете този мишъ-машъ, като заявите, че вие не знаете какво става и какво ще стане утрѣ. Това, което вие казахте, е едно пълно и страшно признание на единъ човѣкъ, който заема важенъ и отговоренъ постъ, затова, че въ неговата собствена глава има мишъ-машъ.

**И. Вѣлчевъ:** Трѣбва да изучишъ по-напрѣдъ новата българска история, па тогава да говоришъ.

**Н. Калчевъ:** Баща ти бѣше по-уменъ.

**Т. Лукановъ:** Баща ми бѣше наистина по-уменъ отъ Васъ, г. Калчевъ, защото той умрѣ, за да не ви гледа сега въ това състояние, въ което сте сега.

**Н. Калчевъ:** Да е живъ баща Ви, съ тѣга на душата си ще Ви прѣзрѣ, защото той бѣ ратникъ за свободата на България и е вземалъ участие въ комитета. Азъ си позволявамъ да Ви направя тази забѣлѣжка, защото упрекувате българскитѣ патриоти.

**Т. Лукановъ:** Г. Калчевъ! Азъ вземамъ актъ, именно отъ тази бѣлѣжка, за да Ви кажа, . . .

**Н. Калчевъ:** Спрѣмо баща си говорите.

**Т. Лукановъ:** . . . че ако вие бѣхте взели толкова малко участие, толкова мѣничко участие, . . .

**Н. Калчевъ:** Нека засвидѣтелствува г. Радославовъ.

**Т. Лукановъ:** . . . колкото сте мѣничъкъ сега въ тѣзи ваши проявления, въ събитията, които се разиграха, щѣхъ да Ви дамъ право да ме безпокоите.

**Н. Калчевъ:** Не Ви безпокоя, но съ тѣга на сърцето Ви го казвамъ.

**Т. Лукановъ:** Когато вие си стоехте спокойно въ Русчукъ, когато вие още не бѣхте на свѣта, когато моята баща е вземалъ участие, когато и азъ така смѣло вземахъ участие, ще ми позволите да имамъ моралното право да Ви кажа, че вие сте длъжни да мълчите на вашето мѣсто.

И така, г-да, когато стана явна ролята на нашата освободителница и когато стана очевидно, че свободна България трѣбваше въ очитѣ на дипломатическа Русия да прѣдставлява една задунайска губерния, трѣбваше да се потърси едно противоядие противъ тази руска отрова, която тровѣше вътрѣшния животъ чръзъ подкупване орджия за своитѣ цѣли. И слаби тогава да подемете старитѣ идеи, които прѣдставителитѣ на България въ прѣдосвободителната епоха държаха, вие потърсихте пакъ една чужда помощ. Срѣщу Русия, която се мъчеше да ви владѣе и направи свои орджия, вие потърсихте запада, така нареченъ, и въ тоя западъ потърсихте ония държави, които, споредъ васъ, можеха да бѣдатъ най-големи покровители на България, т. е. които много добръ можеха да влияятъ на българската политика. И вѣрно е, че въ първо врѣме вие намѣрихте извѣстно спасение въ това. Обаче,

тоя бѣ подготовителенъ моментъ, за да настѣпи ново промѣна на чужди елементи въ нашата политика. Вие по-нататѣкъ, за единъ другъ моментъ, трѣбваше да се убѣдите, че не можете да се опирате и на тая противна сила на вашата освободителница. По този начинъ, още слѣдъ освобождението, въ страната се зароди голѣма и страшна борба между русофили и австрофили, която и днесъ продължава.

**И. Г. Поповъ:** Вие отъ кои сте?

**Ю. Юрдановъ:** Ние сме българи.

**И. Йоновъ:** И ние сме българи.

**Ю. Юрдановъ:** Австрофили сте вие, не сте българи.

**Т. Лукановъ:** Азъ ще Ви кажа отъ кои сме ние. Понеже вие много бързате, трѣбва да ви кажа, че ние тукъ се явяваме да бждемъ продължителни на дѣлото на онѣзи революционери, които бѣха не само прѣдани на своето отечество и сложиха коститѣ си за своя народъ, но бѣха и по-далновидни отъ васъ, като хора, като членове отъ българския народъ; на онѣзи, които проповѣдваха федерацията на Балканитѣ, които проповѣдваха братството между балканскитѣ народи, които организираха възстанически движения, които отиваха въ Сърбия, дѣто намираха улеснение и вземаха участие въ сръбското възстаническо движение, които отиваха въ Ромъния и организираха чети съ съдѣйствието на Ромъния, и които правѣха всичко необходимо, за да могатъ да създадатъ едно братство между балканскитѣ народи. Но много по-ниожни отъ тѣхъ, много по-некадърни отъ тѣхъ, родени при свобода, хвърлена вамъ наготово, не жертвували нищо въ борбата за тая свобода, манкирали винаги на своя дългъ, . . .

**Х. Г. Поповъ:** Лъжешъ, безсрамникъ!

**И. Вълчевъ:** Тукъ има хора отъ революционната епоха, прѣди освобождението, които сж се борили. Мръсникъ!

**Т. Лукановъ:** . . . вие не можате да разберете даже тѣзи прѣдвѣстници на доброто бждеще на балканскитѣ народи. Заради туй, когато ви удариха отъ Русия единъ ботушъ, вие потърсихте веднага меката ржавица на Австрия, но вие изпуснахте изъ прѣдъ видъ срѣщата на тѣзи два елемента, русофилския и австрофилския, въ съсѣдното кралство, което днесъ загива. Тамъ тази борба между русофилството и австрофилството, съ всички позволени и непозволени срѣдства спираше вътрѣшното развитие на страната, парализираше всѣки опитъ да се стѣпи въ правилни отношения, както съ съсѣднитѣ балкански народи, така сжко и съ другитѣ държави, и вие виждате днесъ печалния край на тази борба между русофилство и австрофилство, който се изразява въ загинването на сръбското кралство. Вие, които въ продължение на 30 години вършехте съ вашитѣ русофилски противници сжщата тая игра, и които чухте въ Букурещъ да ви се каже отъ Русия и Австрия, че тѣ си запазватъ правото на ревизия на букурещкия договоръ, за да чуете отсетнѣ, че се отказватъ отъ това право, азъ не виждамъ защо вие днесъ се ославяте толкозъ много на Австрия, която изяжда нашия съсѣдъ, както вчера вашитѣ противници и събралъ се ославяха на Русия, додѣто ни хвърлиха въ пропастьта. Вѣрно е, трѣбва да констатирамъ тукъ, че прѣди единъ день, че прѣди два дена една ехидна радостъ обладаваше мнозина отъ васъ, че сръбското кралство загива.

**И. Вълчевъ:** И това не е вѣрно.

**Х. Г. Поповъ:** Васъ може да е обладала.

**Министръ П. Пешевъ:** Какъ се говорятъ тукъ тия работи!

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Азъ апелирамъ къмъ Вашия здравъ разумъ, г. Лукановъ. Недѣйте говори за нѣща, които нѣматъ отношение къмъ въпроса.

**Т. Лукановъ:** Но още по-вѣрно е, г-да, че вашитѣ глави днесъ сж полѣни съ студени душеве, когато вие получихте извѣстнето за руската мобилизация. И азъ разбирамъ много добръ онѣи отъ васъ, които прѣхтятъ, които пѣшкатъ и които съ това прѣхтене питатъ какво ще стане, какъ ще се развиятъ събитията. Мнозина отъ васъ се занимаватъ днесъ съ гадания — вие се мѣчите да отгатнете това, което ще стане утрѣ.

**Министръ Ж. Бакаловъ:** Вие какво правите въ туй врѣме? И вие се мѣчите.

**Т. Лукановъ:** Но азъ трѣбва да ви кажа тукъ отъ името на нашата група, че вие, съ тази вѣчна борба между русофилство и австрофилство, не само вчера ни хвърлихте въ единъ погромъ, за който тукъ толкова много се говори, но ни доведохте надъ една пропасть, дълбочината на която вие сами не знаете. И ако днесъ азъ трѣбва да констатирамъ вашето еднородно шаване, отъ земледѣлицѣ и отъ тая страна (Сочи дѣсеницата), когато ние говоримъ тѣзи нѣща, азъ мисля, че би трѣбвало да ни посрѣщнете не само съ шаване и съ обезпокояване отъ нашата дума тукъ, а да погледнете на нѣщата съ повече съсрѣдоточение, да влѣзете въ обяснение съ народното прѣдставителство върху тѣхъ и съ общи усилия, съ народната мисълъ, тѣй както е прѣдставена тя тукъ, да вземете една линия на поведение, която ще може да се слѣдва съ всички усилия на нацията.

**Д-ръ Н. Георгиевъ:** Кажете я.

**Т. Лукановъ:** Ние ще ви кажемъ това, не бързайте, макаръ че вие отказвате да кажете на насъ, какво искате и какво мислите. — Г. г. народни прѣдставители! Днесъ въ съсѣдство съ Българското царство се намира една армия чужда, армията на една голѣма и силна империя, Австро-Унгария, която не е и не може да бжде ваша покровителница, колкото не може да бжде ваша покровителница и вашата освободителка Русия.

**Министръ Ж. Бакаловъ:** Вие не сте ли освободени отъ нея? Вие не дължите ли Вашата свобода на сжщата тази освободителка?

**И. Г. Поповъ:** Много сте слабъ тая вечеръ, г. Лукановъ.

**Н. Калчевъ:** Сега се обяснява защо прѣди войната извѣстни социалисти ходиха въ Сърбия.

**Т. Лукановъ:** Тѣ и слѣдъ войната, и сега биха били готови да отидатъ на помощъ, ако това би било възможно, . . .

**Министръ Ж. Бакаловъ:** Идете.

**Т. Лукановъ:** . . . затова, защото, г. Калчевъ, ще трѣбва да разберете, че утрѣ могатъ да дойдатъ чужденци, . . .

**Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Нѣма да дойдатъ чужденци.

**Т. Лукановъ:** ... и че само въ братството между Сърбия и България е гаранцията за нашето национално съществуване.

**Д. Кьорчевъ:** Братство! И въ Вашитѣ жили българска кръвъ тече!

**Т. Лукановъ:** Е добръ, край насъ си разиграва коня една силна армия, която иска да смаже и унищожи нашето съседно кралство.

**Министъръ Д. Петковъ:** Всѣки тегли отъ главата си.

**Т. Лукановъ:** Да, когато носи такава глава, като Вашата, г. министре. Вие ще трѣбва да ме направите остъръ въ отговоритѣ си, за да Ви укротя най-послѣ.

**И. Г. Поповъ:** Много сте веселъ тая вечеръ, г. Лукановъ.

**Г. Димовъ:** Защо не убѣдихте миналата година Пашича въ това братство?

**Ю. Юрдановъ:** И въ България Пашичовци има. Ние сме противъ единия и противъ другия Пашичъ.

**Г. Димовъ:** И противъ кралъ Петъръ.

**Ю. Юрдановъ:** И противъ кралъ Петъръ и противъ кралъ Фердинандъ.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Не обиждайте българскитѣ държавни мъже — послѣдниятъ българинъ стои десетъ пѣти по-горѣ отъ Пашича.

**Т. Лукановъ:** Азъ не обиждамъ, но моитѣ другари, които бѣха останали тукъ — защото знаето, че азъ не бѣхъ тукъ — и които нѣмаха право, споредъ желѣзния законъ на военното положение, на военната цензура дори, да кажатъ нашата мисль върху положението. И всичко това ставаше съ съдѣйствието на вашитѣ другари депутати тогава тукъ. Имаше една цензура върху мисльта, която не позволяваше на социалистическитѣ партии да се изкажатъ.

**Д-ръ Н. Георгиевъ:** Кажете цѣра на всичката тая работа.

**Т. Лукановъ:** Ще Ви го кажа; но Вие, г. Георгиевъ, станяхте много нетърпѣливъ, откогато избѣгахте отъ социалистическата партия.

**Д-ръ Н. Георгиевъ:** И Вие не знаете защо седите още тамъ.

**Т. Лукановъ:** Едновременно съ това съседство на тази австрийска армия, която, имаме всичкото основание да прѣдполагаме, може да достигне до нашитѣ прѣдѣли, вие знаете, че надъ главитѣ ни стои като единъ демоклиевъ мечъ, който ни обезпокоява сега, тая секунда, и пристигането, може-би, на една друга чужда армия. И насъ, социалъ-демокритѣ, никакъ нѣма да ни очуди и изненада логическото послѣдствие на балканскитѣ политически безумия на буржоазията; ако тукъ, на Балканитѣ, стане една срѣща между двѣтъ могъщи армии.

**Н. Калчевъ:** И вие ще излѣзете съ червеното знаме като парламентъори, защото за васъ било Сърбия, било България е сѣ едно.

**Ю. Юрдановъ:** Ние сме и противъ васъ и противъ всички потисници.

**Т. Лукановъ:** По този случай нѣма да е излишно

да си спомните сѣдбата на погиналата Полша. Така Полша, прѣди да загине окончателно, бѣше станала едно поле на срѣща на чужди армии, бѣше се прѣвърнала въ това, което нѣкои на врѣмето нарекоха „заѣздна корчма“. По-нататъкъ, нейниятъ печаленъ край е извѣстенъ. Седенето на чужди армии тукъ и дѣйствието имъ върху нашата територия, очевидно, нѣма да се отрази спасително за нашия понатѣшенъ животъ. И азъ мисля, че вмѣсто да шумолимъ много, вмѣсто да се отнасяме подигравателно, вмѣсто да бждемъ нетърпѣливи и да бързаме, по-добръ е да помислимъ за фаталнитѣ погрѣшки на политиката ни отъ толкозъ години насамъ и за слабостта на нашата буржоазия, като класа властующа, която ни принуждаваше да вървимъ къмъ единитѣ и, когато отъ тамъ ни ударятъ ритника, да вървимъ къмъ другитѣ, за да се люшваме по този начинъ между двѣ велики сили, еднакво готови да ни глътнатъ — както топката въ тѣй наречената електрическа градушка, дотогазъ, докогато изчезнемъ, както Полша изчезна нѣкога.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** България ще живѣе съ вѣкове — бждете спокойни. Главата си за България ще дамъ.

**Т. Лукановъ:** Г. г. народни прѣдставители! Цѣлата тази политика, която днесъ ни води до ужасенъ, може-би, край, вие я водѣхте съ единъ дипломатически апаратъ и съ дипломатически игри, кредитъ за които ние не можемъ да дадемъ.

**Х. Г. Поповъ:** Кога сте дали, та и сега?

**Т. Лукановъ:** Обаче ние, като социалъ-демократи, се интересуваме отъ хода на вашитѣ политически игри; навсѣждѣ пролетариятътъ, както го е казалъ единъ отъ нашитѣ учители, е длъженъ да се интересува отъ дипломатическитѣ игри и отъ всичкитѣ продѣлки на дипломацията.

**Н. Калчевъ:** Дотолкозъ, доколкото да не се закриятъ фабрицитѣ.

**Т. Лукановъ:** Той трѣбва да изучава изкуството на държавнитѣ отношения, да познава това ваше изкуство, за да може да слѣди по-добръ игритѣ ви и когато е възможно, въ всѣки случай, да бжде готовъ да прѣпятствува на лудоститѣ на вашитѣ дипломатически игри, а когато това му е невъзможно да направи, да изкарва на показъ, на осмѣдане фаталната политика на буржоазнитѣ правителства и тѣхната дипломация.

**Б. Каракашевъ:** Германскитѣ социалисти не казватъ това.

**Т. Лукановъ:** Азъ цитирамъ единъ германски другаръ, за вашъ ужасъ. — Когато това — да възпрѣпятствува на вашитѣ дипломатически лудости — не му се удаде, да прибѣгне къмъ публично обвинение на правителствата, като ги осѣди за незачитането на онѣзи елементарни правила на моралъ и на правоотношения, които, уреждайки отношенията между частнитѣ лица, трѣбва да легнатъ въ основата и на отношенията между държавитѣ. Едно подобно отношение къмъ външната политика съставлява частъ отъ освободителната борба на пролетарскитѣ маси. И зарадъ туй, като се явяваме тукъ съ нашата критика на вашата бюджетна политика, на вашето държавно стопанство, като ви прѣдявяваме искания въ полза на работническитѣ маси, едновременно съ това не мога...

**Д-ръ Н. Георгиевъ:** Акълъ!

**Т. Лукановъ:** Не мога да поискамъ актътъ отъ Васъ, г. Георгиевъ, защото Вие го изгубихте, още когато ни напуснахте.

**Н. Бракаловъ:** Всички умни хора сж бѣгали отъ васъ; само такива хора, съ такива идеи като вашитѣ сж останали.

**Т. Лукановъ:** Вашето прастие вие го търсите, но нѣма да го намѣрите. — Ние не само се интересуваме отъ кредититѣ, които искате за дипломацията, но откриваме прѣдъ васъ и въпросътъ за политиката, за която вие назначавате да служи тази дипломация. Намъ ни е известно, че прѣди да поискате кредити, вие трѣбва сами да кажете за какво назначавате вашия дипломатически апаратъ; но вие не само че не направихте никакво изложение на вашата политика, вие не само че не открийте дебати по отговора на тронното слово, вие не само че не позволите въ никой случай да се зачекне вашата политика, . . .

**П. Вангеловъ:** Та по кой въпросъ вие не я зачекнахте?

**Т. Лукановъ:** . . . ами вие отрицате и тѣзи обяснения — и тукъ е случай да ви го кажа — затуй, защото, както ви казаха моитѣ прѣдговоривши другари, . . .

**Н. Бракаловъ:** Четири мѣсеца досега значи за вѣтъра сте приказвали.

**Т. Лукановъ:** . . . вие сте възложили вашата външна политика на нѣкой чуждестраненъ графъ, съ когото вие правите тайни съвѣщания и ауденции много повече, отколкото засѣдвате тукъ, въ парламента, като негови членове. Не можемъ да минемъ безъ да осждимъ тоя начинъ на дѣйствиe и като осждимъ политиката, която досега вие сте водили — тѣй като ме питатъ отъ дѣсно, а и по своя длъжностъ трѣбва да го направя — заявявамъ, че тая политика, споредъ насъ, е гибелна и часъ по-скоро трѣбва да я напуснете . . .

**И. Г. Поповъ:** Ами коя да захванемъ, русофилската ли?

**Т. Лукановъ:** . . . и да започнете една друга, съ която искамъ да удовлетвори вашето нетърпѣние.

**Н. Бракаловъ:** Балканската конфедерация.

**М. Такевъ:** Часътъ е 12.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Има още 10 минути до 12.

**Т. Лукановъ:** Г. г. народни прѣдставители! Вие си спомнивате, че когато за пръвъ пътъ се явихме тукъ, ние гласувахме за прѣдседателъ на камарата съ единъ позивъ, съ една фраза, която бѣше изразъ на цѣла една политика. Тогава вие се отнесохте съ присмѣхъ всички, като започнемъ отъ вѣчно шумящия Бракаловъ и свършвамъ съ напѣитѣ съсѣди.

**Н. Бракаловъ:** И ще продължавамъ да се смѣя на вашитѣ идеи.

**Т. Лукановъ:** Защото сте построени така, да стоите винаги ухиленъ.

**Н. Бракаловъ:** Смѣя се на вашитѣ утопии.

**Т. Лукановъ:** Изглежда, че природата Ви е създала ухиленъ.

**Х. Кабакчиевъ:** (Къмъ г. Н. Бракалова) А Вашитѣ идеи че ви закаратъ въ трѣбуха на голѣмитѣ държави.

**Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ:** Г-да! Ораторътъ заявява, че не може да свърши сега, затова ще вдигнемъ засѣданието.

Слѣдующето засѣдание ще бѣде утрѣ въ 2 ч. по дирѣ обѣдъ, съ слѣдния дневенъ редъ:

На първо мѣсто, продължение разискванията по бюджетопроекта на Министерството на външнитѣ работи и изповѣданията.

Слѣдъ това слѣдва дневниятъ редъ, като на първо мѣсто между законопроектитѣ ще се поставятъ: 1) законопроектътъ за разрѣшаване отъ арбитраженъ сждъ възникналитѣ между държавата и главнитѣ прѣдприятия спорове, за постройката на желѣзнопѣжнитѣ линии Тръново—Тръвна—Борушица, Борушица—Тулово—Стара Загора и други, и второ законопроектътъ за изплащане на реквизицията.

Засѣданието се закрива.

(Вдигнато въ 12 ч. полунощъ)

**Прѣдседателъ:** Д-ръ Д. К. Вачовъ.

**Подпрѣдседателъ:** Д-ръ И. Момчиловъ.

**Секретаръ:** Д-ръ Ф. Симеоновъ.

**Началникъ на Стенографското бюро:** Т. Гълъзбовъ.